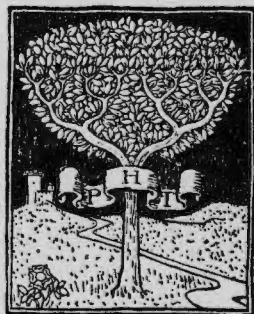

PERSONHISTORISK TIDSKRIFT

UTGIVEN AV

PERSONHISTORISKA SAMFUNDET

GENOM

BERTIL BROOMÉ

1955

ÅRGÅNG 53 · HÄFTE 3-4

INNEHÅLL.

	Sid.
Landsantikvarien IVAR SCHNELL, Nyköping:	
Sörmländsk heraldik på utställning i Kungstornet i Nyköpingshus	97—101
Arkivarien GUSTAV SJÖBERG, Stockholm:	
Petrus Michaelis Fecht. Nya bidrag	102—113
Arkivarien FOLKE SLEMAN, Stockholm:	
En riksdagsresa år 1614. Borgmästaren Olof Pederssons räkenskap över sina utlägg vid riksdagen i Örebro	114—119
Fil. dr SVEN AXELSON, Umeå:	
Titeln "domicellus" och dess samband med dateringen av Svantepolk Knuts- sons första gåvobrev till Vreta kloster	120—123
Recensioner (se bifogat årsregister)	124—176
Rättelse till Jan Eric Almquist. Samtida anteckningar om adliga ätten Oxehuf- vud (1573—1625) i PHT 1955, s. 65	176
Meddelande angående Personhistoriska samfundet	176
Förkortningslista	177
Personregister	178—188

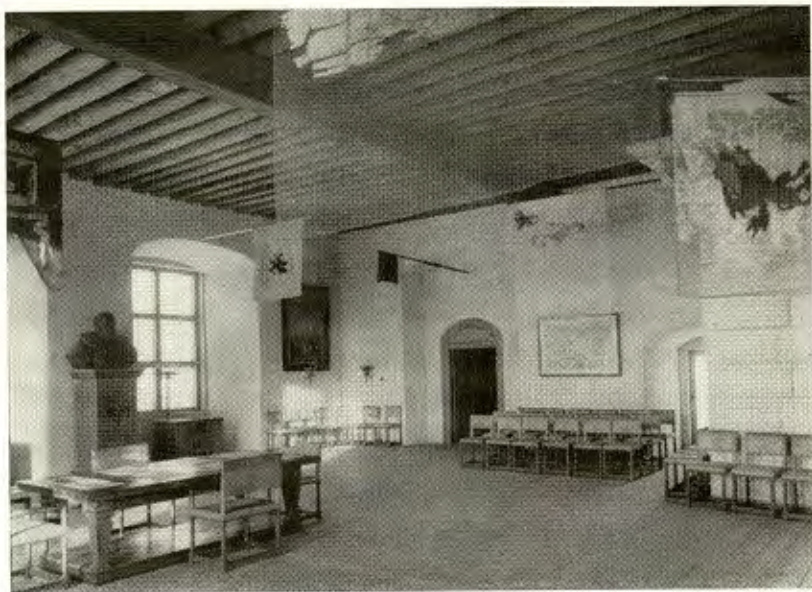
Sörmländsk heraldik på utställning i Kungstornet i Nyköpingshus.

Av Ivar Schnell.

I Sverige har under senare år ett allt starkare intresse för landskapens och kommunernas vapenbilder kommit till uttryck. Många anledningar därtill skulle kunna framletas, men som en av de starkaste och mest tidstypiska måste framhållas den stora förändringen av kommunindelningen. Innan förändringen hade ägt rum, reagerade den gamla sockenmenigheten så, att man gärna ville manifestera sin urgamla existens genom att skaffa ett enande tecken, en vapenbild. Efter sammanslagningen har man i stället sökt att få ett enande tecken för hela den nya kommunbildningen, och på så sätt har just i början av 1950-talet ett mycket stort antal kommunvapenbilder kommit att komponeras och fastställas.

Södermanlands länsmuseum, som fått kontakt med den ovan omtalade företeelsen, beslöt att göra en inventering av vad som hittills var gjort i frågan, och denna inventering fick formen av en utställning i Kungstornet på Nyköpingshus. Kontakt togs med Riksarkivets heraldiska sektion, och i samråd med statsheraldikern Gunnar Scheffer gjordes förslag till inlån av föremål, som kunde äga betydelse för utställningen. Länsmuseumföreningen mötte därvid det allra största tillmötesgående, och inlån kunde göras från Kungl. Armémuseum, Kungl. Livrustkammaren, Krigsarkivet, Kungl. Biblioteket, Uppsala Universitetsbibliotek samt Riksarkivet, framförallt dess heraldiska sektion, som bland annat utlånade duplettexemplar av målningarna till de hittills fastställda kommunala vapnen i Södermanland.

I allt utställdes 33 vapen förutom länsvapnen för Södermanlands och Stockholms län. Från länet inlånades föremål från landstingen, Nyköpings stad, Södermanlands pansarregemente i Strängnäs och Flygflottiljen i Nyköping. Dessutom ställde ett stort antal firmor och enskilda personer material till förfogande, varigenom samlingen av mynt och medaljer med sörmländska vapenbilder väsentligt kunde fullständigas.

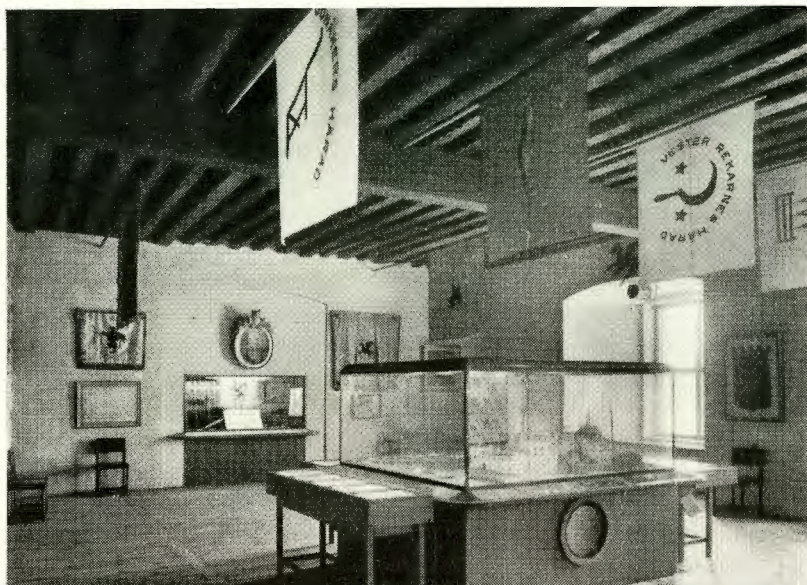
»Kungssalen» på Nyköpingshus med regementsfanor från 1600-talet t. h. Längst t. v. sörmlandsvapnet ur Karl X Gustavs begravningsfölje.

Utställningen placerades i fyra olika lokaler inom Kungstornet. I Kungssalen — slottets solennitetssal — hängdes i taket 1600- och 1700-talets regementsfanor och några goda exempel på modernare fanor med Sörmlandsgripen, och runt väggarna hängdes en duk, som Landstinget låtit sy för sina sammanträden i Kungssalen, på vilken landskapets städers och häraders vapenbilder är broderade.

I den s. k. Modellsalen under Kungssalen utställdes likaledes fanor, hängande i taket. Det var bland annat häradsfanor från bondetåget 1914 samt fanor från Gustav III:s och hertig Karls tornerspel vid Ekolsund och på Adolf Fredrikstorg. De förra fanorna är Läns-museets egendom; de senare hade lånats från Kungl. Livrustkammaren och kompletterades med samtida bilder från torneringarna. Där fanns vidare puk- och trumpetfanor samt en häroldskåpa, alla smyckade med svarta gripar, samt hertig Karls lans med hans hertigvapen målat på handtaget. Denna för Gustav III:s tid så typiska samling föremål utgjorde en av utställningens allra främsta attraktioner.

Genom handskrifter och tryckta böcker illustrerades i denna sal också hur sörmlandsgripen återgetts av olika konstnärer under skilda

»Modellsalen» på Nyköpingshus med modellen av slottet under 1600-talet i den stora mittmontern. I taket närmast häradsfanor från Bondetåget 1914. I fonden hertig Karls (Karl XIII:s) porträtt jämte accessoarer till hans och Gustav III:s tornerspel.

tider. Där kunde visas exempel på 1500-talets och det tidiga 1600-talets heraldiskt ganska väl tecknade gripar. Den äldre typserien bryts redan i början på 1600-talet av en gripbild med bakkroppen utformad som på en bock, och dess bakfötter med klövar stannar kvar mycket länge i Sörmlands regementes fanor, uniformsknappar etc. — I början av 1700-talet blir Erik Dahlberghs grip i Svecia antiqva den nästan helt dominerande förlagan vid Sörmlandsgripens utformande. Intressanta exempel därpå kunde uppvisas i oljemålningar från Nyköpings rådhus, i trycksaker, hållskjutsbevis etc. Långt fram på 1800-talet kan denna gripbild återfinnas i fruktansvärd förvanskning både på tryckta heraldiska förlagor, såsom i Liljeblads vapenbok 1878 eller i kommersiellt sammanhang på varumärken och liknande.

Ritningen till den år 1884 fastställda sörmlandsgripen har under slutet av 1800-talet lämnat spår efter sig bland trycksaker och liknande, och från 1940 har den då gillade teckningen av sörmlandsgripen fått dominera vid utformningen av länsvapnet. — Många roliga och intressanta exempel på sörmlandsgripens dekorativa användning kunde visas i en särskild utställning av sörmländska böcker och trycksaker.

En särskild monter visade alla ritningarna till de kommunala vapnen inom landskapet. Här kunde bland annat konstateras, att ungefär hälften av de fastställda vapnen utformats under 1950-talet. Ett utbrett intresse för åstadkommandet av vapnen för de kommuner, som ännu saknar sådana, gör det sannolikt, att hela landskapet snart kommer att vara täckt, då det gäller kommunala vapenbilder.

Några ord kanske är på sin plats beträffande principerna för de sörmländska vapenbildernas utformande. I början av 1940-talet knåsattes den regeln, att ett sörmländskt kommunalt vapen skulle vara kluvet och dels innehålla ifrågavarande härads sigillbild, dels en karakteristik av den aktuella socknen. Så utformades (år 1941) åt V. Vingåker det första sockenvapnet i Södermanland i modern tid genom att i sköldens ena halva ställa Oppunda härads ek och i den andra en humleranka, påminnande om den stora humleodling, som socknen tidigare varit bekant för. På samma sätt har Floda karakteriserats av Oppunda ek samt det Kaggska vapnet, det senare syftande på familjen Kaggs betydelse för socken, markerat genom det stora gravkorsbygget invid sockenkyrkan.

Sedan storkommunerna blivit aktuella i Södermanland har principen om den regelbundet återkommande häradssymbolen övergivits, och kommunerna karakteriserats på annat sätt, såsom Sködinge med en fylld malmtunna, syftande på Sörmlands för närvarande största järngruva, Kantorp, Stora Malm med två stenyxor, syftande på att kommunen ifråga är den på stenåldersfynd rikaste i hela Mellansverige och att för forskningen viktiga stenåldersboplatser undersökts där.

I intet fall har de gamla sockenvapnen eller de nya landskommunernas vapen kunnat utformats i anslutning till ett gammalt sockensigill, då sådana varit okända i landskapet, där liksom eljest i södra delen av Sverige staden eller häradet varit den judiciella enheten. I detta sammanhang kan emellertid nämnas, att ett sigillavtryck upptäckts från Stora Malms socken med bilden av ett träd, vars stam belagts med två korslagda nycklar, samt med en till större delen oläslig omskrift: MALM . . . I det tillhörande brevet 1679 beskrives sigillet som »kyrkiones signete». Hade icke kommunvapnet redan blivit fastställt i ovan beskrivet skick, så kunde detta gamla sigill ha kommit ifråga vid val av motiv för kommunens vapen.

Givetvis ägnade utställningen intresse även åt sörmländska sigill. Bland annat förekom en grupp avgjutningar av hertigsigill alltifrån de folkungar, som regerat över Södermanland, via Karl (IX) och Karl Filip till titulärhertigarna Karl (XIII) och Oskar (I). Från och med hertig Karl (IX) har hertigsigillen innehållit sörmländsgripen.

En annan sigillgrupp illustrerade tragedin »Nyköpings gästbud», genom att sigill för konung Birger Magnusson, hans bäge bröder och svägerskor samt ett par av stormännen utställdes i Riksarkivets avgjutningar. Slutligen fanns även de äldsta stads- och häradssigillen utställda i original, avgjutningar eller avritningar.

Ett mindre kabinett inrymde framförallt den sörmländska heraldiska numismatiken. Framställningen började med de kopparmynt, som på 1620-talet präglades i Nyköping och har den hovförsedda gripen på ena sidan. En mycket stor samling belöningsmedaljer från senare tider var värd ett särskilt intresse. Bland annat utställdes såväl landshövding Gustaf Sederholms som landshövding Bo Hammarskjölds samlingar av sörmländska heraldiska medaljer och heders-tecken. I denna grupp ingick också uniformsknappar etc. från Södermanlands regemente och från städernas poliskårer, vilka i äldre tider nyttjat stadsvapnen som knappemblem.

Arrangemangen i det fjärde och sista utställningsutrymmet kommer att bli permanenta. Rummet kallas för Gästabudssalen, en lång kasematt, efter vars väggar nu upphängts 20 vapendukar för Södermanlands läns 10 städer och de 10 övriga kommunerna med hittills fastställda vapen. Denna dekoration kommer att hänga som en påminnelse för besökarna på Nyköpingshus om den sörmländska kommunala heraldiken och även som ett minne från den intressanta heraldiska utställning, som år 1955 inrymdes i Kungstornet på Nyköpingshus under tiden från den 20 februari till den 20 mars.

Litteratur: G. Scheffer och I. Schnell: Sörmländsk heraldik, en orientering till utställningen på Nyköpingshus 20 febr.—20 mars 1955, Nyköping.

Petrus Michaelis Fecht.

Nya bidrag.

Av Gustav Sjöberg.

Petrus Michaelis Fecht¹ spelade en betydelsefull roll i 1570-talets kyrkopolitik som Johan III:s sekreterare och »förtrogne i kyrko-ärenden».² Han har också en given plats i de historiska arbeten, som behandla decenniets kyrkliga händelser.³ Anjou framhöll hans betydelse i sin vid förra seklets mitt utkomna reformationshistoria och anmärkte därvid, att Fecht förtjänade en sorgfälligare teckning än han dittills fått.⁴ Ett decennium senare kom en artikel om honom i den nya följden av Svenskt biografiskt lexikon.⁵ Därefter ha bidrag lämnats av flera forskare, och han har likaså ägnats artiklar i uppslagsverk.⁶ Bidragen ha belyst både hans levnadsdata och hans gärning. Till de förra kan man räkna uppsatser av Collijn⁷ och Gunnar Hellström, till de senare Hjalmar Holmquists skildring av Fechts verksamhet i samlingsverket Svenska kyrkans historia.⁸ Gunnar Hellströms studie kom i denna tidskrift med titeln »Bidrag till Petrus

¹ Denna uppsats är skriven oberoende av Bengt Hildebrands artikel om Fecht i SBL, 15 (h. 73, 1955), s. 436 ff. Sedan vardera av oss skrivit färdig sin framställning, ha vi kommunicerat resp. artikel och uppsats med varandra, varvid jag har gjort tillägg till noterna 11 (beträffande ett meddelande) och 41 (beträffande ett par litteraturhänvisningar angående Niclas Rask).

² B. Hildebrand i SBL, 10 (1931), s. 617 (art. om Pontus De la Gardie). Karakteristiken återfinnes med varierande formuleringar i en lång rad arbeten.

³ Av äldre arbeten kommer först i tidsföljden Abraham Andreae Angermannus, *Historia liturgica* (tryckt som företal till Laurentius Petri, *Refutatio erroris Herbesti de consecratione sacramenti evcharistici*. Hamburgi — — — 1588). Johannes Messenius nämner Fecht både i *Scandia illustrata* och i den versifierade stockholmskrönikan, i den senare dock utan att sätta ut hans namn: Fecht omtalas där som »en man kloken», som hade förändrat mässan. *Hist. Bibl.*, 1 (1875), s. 157. En förteckning på äldre litteratur om Fecht meddelas i Svenskt biografiskt lexikon. Ny följd, 4 (1861—1862), s. 15.

⁴ L. A. Anjou, *Svenska kyrkoreformationens historia*, 3 (1851), s. 57 f.

⁵ Svenskt biografiskt lexikon. Ny följd, 4, s. 12—15; artikeln är sign. J. G. C. (Johan Gabriel Collin). Veterligen har denna artikel endast en föregångare, vilken finnes i A. Westén, *Svenska kongl. hofclerisiets historia*, 1: 1 (1799), s. 219—221.

⁶ T. ex. en osign. artikel i andra upplagan av *Nordisk familjebok* och en artikel av A. Melin i *Svensk uppslagsbok: Nordisk familjebok*, 2 uppl., 7 (1907), sp. 1486 f.; *Svensk uppslagsbok*, 1 uppl., 9 (1932), sp. 171; 2 uppl., 9 (1950), sp. 319.

⁷ I. Collijn, *Petrus Michaelis Ostrogothus och Petrus Michaelis Stockholmsensis*, NTBB 1929.

⁸ III: 2 (1933).

Michaelis Fechts biografi.⁹ Varken detta arbete eller de andra ha uttömt vad redan känt material kan ge, varför ytterligare några upplysningar, som främst belysa hans liv, innan han nådde ställningen som sekreterare i det kungliga kansliet, skola lämnas här. En viktig källa utgöra några svenska »studentbrev», som i början av det nordiska sjuårskriget blevo uppsnappade av danskarna och därför förvaras i det danska riksarkivet.¹⁰ Häre ingå fyra brev från Petrus Michaelis, alla daterade i Wittenberg i januari månad 1564, ett brev till honom och två, vari han nämnes, samt några andra brev, som gälla studenter, som han kände, och som därför belysa hans bekantskapsförhållanden.¹¹ Dessa studentbrev ha utnyttjats av flera forskare, dock i regel ej för att belysa Fechts liv.¹²

* * *

⁹ PHT 1935 (1936), s. 1—5.

¹⁰ Breven ingå i Tyske Kancellis udenlandske Afdeling: Opsnappede Svenske Breve 1559—1573. De äro återgivna i F. de Brun, Svenska studenter (duplicerad uppl. 1926), s. 335—409. Breven äro där numrerade I—XXXIX.

¹¹ Fechts brev: nr IV, till modern den 16 januari 1564; nr III, till borgmästaren Josef Arvidsson den 16 samma månad; nr V, till Blasius Olsson, »borgare», den 18 samma månad; nr VI, till ej nämnd adressat s. d. Brevet till Fecht: nr XXXIX, från Ericus Matthei, »concionator finorum», Stockholm den 3 augusti 1563. Breven vari Petrus Michaelis nämnes: nr XXXVIII, Ericus Matthei till Olaus Petri Angermannus, Stockholm den 3 augusti 1563; nr VIII, Olof Andersson till Henrik Balk, borgare i Stockholm, Rostock den 20 februari 1564.

Brev nr VI avhandlar bl. a. den unge stockholmsstudenten Nicolaus Henrici Balks förhållanden i Rostock. Om Nils Balk se bl. a. K. A. Hagström, Strengnäs stifts herdaminne, 2 (1898), s. 17; H. Sandblad, De eskatologiska föreställningarna i Sverige under reformation och motreformation (1942), s. 197 f. (och där anförd litteratur); samt Stockholms stads tänkeböcker 1584—1588 (1947); 1589—1591 (1948); 1592—1595 (1939); 1596—1599 (1951, 1954); 1600 (1953) (se personregistren).

Nils eller Niclas Balk var son till rådmannen Henrik Nilsson Balk. Av brevet, som är avfattat på latin, framgår, att adressaten var gift och hade barn, att han förutsattes ha kontakt med Henrik Balk och att Nils har åtnjutit undervisning av honom, vilket allt pekar på att adressaten bör sökas inom Stockholms prästerskap. Det har också påvisats av prof. Gottfr. Carlsson (i meddelande till red. för SBL), att adressaten utpekats i ett annat brev av Petrus Michaelis. I brevet till Blasius Olsson beröres Nils Henriksson, och Petrus Michaelis hänvisar till herr Ericus Petri Angermannus, en av stadens kaplaner, för vidare upplysningar; de Brun, a. a., s. 347. Vidare kan nämnas, att herr Erik samtidigt prisas av Abraham Angermannus för sina »merita in ecclesiam et scholas»; de Brun, a. a., s. 357; R. Ohlsson, Abraham Angermannus. En biografisk studie (1946), s. 8 not 16. Om herr Eriks betydelse för Abraham Angermannus' skolstudier se Ohlsson, a. a., s. 7 f.

¹² T. ex. Anjou, a. a., s. 58 not; H. Schück, Svenska bilder. Valda smärre skrifter i svensk kulturhistoria, 3 (1940), s. 32 ff. (uppsatsen Rostock och Sverige); S. Kjellerström, Striden kring kalvinismen i Sverige under Erik XIV (1935), och R. Ohlsson, a. a., särskilt kap. I. Av dessa författare har Schück flera gånger använt breven, bl. a. redan i Ur gamla papper. Populära kulturhistoriska uppsatser, (1) (1892), s. 148 ff. (uppsatsen En student på 1500-talet); a. a., 2 (1894), s. 167 ff. (Några blad ur 1500-talets studentliv). — Nu senast ha Petrus Michaelis' brev använts av B. Hildebrand i dennes i not 1 anförda artikel.

Petrus Michaelis har allmänt angivits vara stockholmare:¹³ Gunnar Hellström nämner honom som infödd sådan, medan Isak Collijn mer försiktigt konstaterar, att han var från Stockholm.¹⁴ I övrigt synas inga uppgifter ha meddelats om hans härkomst; i den mån man har snuddat vid frågan om den, har den angivits som okänd.¹⁵ Emellertid meddelar Petrus Michaelis själv moderns namn: ett av hans brev från januari 1564 är ställt till hans »älskelige, käre moder, hustru Sigrid bryggerska, boendes i Stockholm»; i samma brev hälsar han till sin styvfader Olof, om vilken han ej visste, huruvida han vore i livet.¹⁶ Petrus Michaelis' fader var tydligen avliden. Petrus skriver sig själv i detta brev Peder Michelsson och använder således här ej den latinska namnformen, som eljest är den vanliga.¹⁷ Hans patronymikon visar, att fadern bör ha hetat Michel. Det förhållandet att sonen fick understöd av Stockholms stad utgör ett indicium för att fadern har tillhört stadens borgerskap. Däremot säger det ingenting om faderns villkor. Dessa behöva ej ha varit ringa.¹⁸ Studentbrevet visa, att Petrus Michaelis hade nära förbindelser med ledande män inom stadens borgerskap, likaså med medlemmar av dess prästerskap. I brevet till modern nämner han stadskaplanerna herr Erik och herr Peder som »våre trogne vänner».¹⁹ Både om och till borgmästaren Josef Arvidsson och stadsskrivaren Blasius Olsson använder han benämningen »fader», som i detta fall torde antyda en vördnadsfull förtrohet.²⁰ Förbindelserna med de nu nämnda måste gå tillbaka till hans skoltid, ty annars skulle han helt visst ej ha fått understöd

¹³ PHT 1935, s. 2. — Hellström anför som stöd för sitt påstående, att Petrus Michaelis erhöi understöd av Stockholms stad till sina universitetsstudier. Detta förhållande visar dock icke mer än att Petrus har räknats som stockholmare och utesluter icke möjligheten, att han kan ha kommit till Stockholm som barn. Gunnar Hellströms påstående upprepas i Svenska män och kvinnor, 2 (1944), s. 498 (art. om Fecht av O. Hellström).

¹⁴ NTBB 1929, s. 149.

¹⁵ Så av A. Melin; Svensk uppslagsbok, 2 uppl., 9, sp. 319.

¹⁶ F. de Brun, a. a., s. 346.

¹⁷ Namnet skrives i hans fyra brev från 1564: Pedher Michelsson, Petrus Michaelis, P. Mich. Stocholmensis Suecus och P. Micha. Stocholmensis; de Brun, a. a., s. 346, 343, 348 och 351.

¹⁸ Ett exempel på en student, som har kommit ur välbärgad miljö men ändå fått hjälp av Stockholms stad till sina studier, är Petrus Michaelis' vän och kamrat Andreas Erici (se s. 108). — Mindre bidrag till nödställda studenter kunde också förekomma: enligt stadens räkenskap för år 1550 erhöi studenten Anders Smelter, som kommit hem från Wittenberg, fyra mark penningar för att lösa ut sina kläder hos skräddaren; Landskapshandlingar: Uppland 1550: 20, f. 17 v., KA. Denne student begav sig ånyo ut, ty den 2 augusti 1552 inskrevs han jämte tre andra stockholmare vid universitetet i Rostock. Die Matrikel der Universität Rostock, II: 1 (Rostock, 1890), s. 123.

¹⁹ Hit räknade Petrus Michaelis också »andra myndige, vördade och aktsamme män i rådet». de Brun, a. a., s. 345.

²⁰ Möjligen med syftning på hela rådet i Stockholm talar Petrus Michaelis om »mine vördade fäder och förmyndare» (de Brun, a. a., s. 344), vilket givetvis var föranlett av det stöd, som staden gav till hans studier.

av staden, understöd som de båda borgerliga förtroendemännen voro med om att besluta och förmedla.²¹ Även andra omständigheter, som visa, att han var nära lierad med högborgerliga kretsar, kunna anföras. Sålunda vill en vän till Petrus gärna ha framförd till honom underrättelsen om en tilldragelse i den patriciska familjen Sasse.²² Allt talar för att Petrus Michaelis' ursprung är borgerligt.

Petrus Michaelis' födelseår är okänt. Enligt vad som hittills är bekant, uppträder han första gången i källorna, då han den 11 augusti 1557 inskrives vid universitetet i Rostock.²³ Då begynte han sina universitetsstudier och bör ha varit i slutet av tonåren.²⁴ Han skulle följaktligen ha varit född omkring 1540 och därmed ungefär jämnårig med Abraham Andreæ Angermannus, som började sina universitetsstudier först 1562.²⁵

Det finns inga direkta uppgifter om Petrus' skolgång, blott en eller om man så vill ett par indirekta. Uppenbarligen har han avslutat skolgången senast våren eller försommaren 1557. Hans skolgång har troligen präglats av den uppläggning av studierna, som omtalas i 1571 års kyrkoordning. Denna byggde nämligen på gammal praxis, och dess bestämmelser om skolundervisningen återfinnas redan i 1561 års förslag till kyrkoordning.²⁶ Petrus bör därför ha börjat skolan omkring 1550. Även om det denna tid var vanligt, att skötsamma djäknar och icke blott vagabonderande driftedjäknar, som ju togo mera lätt på studierna, besökte flera skolor för att hos olika skolmästare förkovra sig i studierna,²⁷ har den unge Petrus säkerligen

²¹ Detta framgår av breven till modern, Josef Arvidsson och Blasius Olsson.

²² Petrus Matthei den 3 augusti 1563 till Petrus Michaelis men även i brev s. d. till Olaus Petri Angermannus; de Brun, a. a., s. 405 och 406. I det senare brevet ombedes adressaten att vidarebefordra nyheten till Petrus Michaelis. Den bestod i att Elena (Elin) Staffansdotter nyligen hade gift sig med doktor Vilhelm Lemnius.

²³ Die Matrikel der Universität Rostock, II: 1, s. 135. Här nämnes Petrus Michaelis Holmensis Suecus. Identifieringen med Fecht är gjord redan i de Brun, Holmiana et alia, 3 (duplicerad uppl. 1923), s. 146.

²⁴ Av åldersuppgifter, som från 1500-talet finnas om svenska studenter, synes det ha varit vanligt, att deras skolgång avslutades först vid en ålder av omkring tjugu år. Exempel på universitetsstudier, som ha börjats vid tidiga år, finnas dock: reformatorn Olaus Petris son Reginald reste till Tyskland och immatrikulerades vid universitetet i Rostock, då han var blott fjorton år gammal; Olavus Petri, Samlade skrifter, 4 (1917), s. 563; Die Matrikel der Universität Rostock, II: 1, s. 104. I stället tog han sju år på sig för att uppnå magistervärdigheten, som ordinar kunde vinnas på halva den tiden.

²⁵ En uppskattning av Abrahams ålder, då han blev student, meddelas i Ohlsson, a. a., s. 7.

²⁶ Om undervisningens uppläggning se B. Rud. Hall, Om Sveriges första läroverksstadga. Studier rörande reformationstidens skola och skolfrågor (1921). (Årsböcker i svensk undervisningshistoria, 1.)

²⁷ Linköpingsbiskopen Johannes Botvidi skall ha besökt skolorna i Norrköping, Linköping, Söderköping och Vadstena, d. v. s. alla då i Östergötland existerande utom Skänninges, samt skolan i Stockholm. Jonas Petri Gothus' likpredikan över Johannes Botvidi (1636), fol. D iij (ex. i KB).

gått en längre tid i sin hemstads skola. Denna förestods omkring 1550 av en mästare Erik,²⁸ omkring 1553 av en mästare Reinholdt²⁹ och 1554–1563 av magister Ericus Laurentii. Den sistnämnde var stockholmare och hade med stadens understöd studerat vid flera tyska universitet och blivit magister i Rostock 1552.³⁰

Så som undervisningen var upplagd, var det främst djäknarna på det högre stadiet, som fingo åtnjuta skolmästarens handledning. På de lägre stadierna omhändertogs djäknarna främst av äldre kamrater och av skolmästarens biträdande lärare, hörarna. Först under Ericus Laurentii rektorat bör Petrus ha nått skolans högre stadium och därmed kommit i åtnjutande av skolmästarens undervisning. Om icke förr så måste han nu ha ådagalagt sin studiebegåvning och ha vunnit sin rektors stöd, när det sedan har gällt att av borgmästare och råd utverka understöd till vidare utbildning. Detta antagande göres också på flera sätt sannolikt. Petrus Michaelis talar själv om Ericus Laurentii som sin vördade vän; en vän till honom, Petrus Matthei, predikant för finnarna i Stockholm, nämner mästare Erik som deras »gode fader och magister». I Petrus' förut nämnda brev till modern får man också veta, att mästare Erik hade förmedlat bidrag till hans universitetsstudier.³¹

Petrus Michaelis' studier i Tyskland äro rätt väl kartlagda. Som förut nämnts började han studierna 1557 i Rostock, vars universitet denna tid utövade en stark dragningskraft på de svenska studenterna.³² Emellertid lät han nästa år skriva in sig vid Wittenbergs universitet, där han blev magister 1561.³³ Även som sådan stannade han kvar i den tyska universitetsmiljön, vilket ingalunda var ovanligt.³⁴ Han synes också ha blivit det melanchthonskt präglade Wittenberg trogen.³⁵ Detta förhållande uteslöt dock icke besök på andra orter:

²⁸ Förmodligen identisk med stockholmare Erik Persson, som efter sex års universitetsstudier 1542 blev skolmästare i Stockholm, och troligen även med Olavus Petris svärson Ericus Petri. G. Hellström, Stockholms stads herdaminne (1951), s. 414; R. Murray, Olavus Petri (1952), s. 148 (och även 132).

²⁹ Förmodligen identisk med Olavus Petris son magister Reginald Olavi. Hellström, a. a., s. 414; Murray, a. a., s. 148 ff.

³⁰ F. de Brun, Holmiana et alia, 3, s. 34; 6 (duplicerad uppl. 1925), s. 319; G. Ekström, Västerås stifts herdaminne, 1: 2 (1949), s. 496 f.

³¹ de Brun, Svenska studenter, s. 345 f., 405.

³² Schück, Svenska bilder, 3, s. 30.

³³ de Brun, Holmiana et alia, 3, s. 146; Collijn i NTBB 1929, s. 149.

³⁴ Ericus Laurentii, som blev magister i september månad 1552, fick ännu 1553 understöd av Stockholms stad. Uppland 1553: 26, KA. Reginald Olavi blev magister 1549, reste hem men gav sig ånyo ut året därpå och inskrevs vid universitetet i Frankfurt an der Oder 1551. Olavus Petri, Samlade skrifter, 4, s. 563 ff.; de Brun, senast a. a., 3, s. 151, och 5 (duplicerad uppl. 1924), s. 810.

³⁵ Kjellerström, a. a., s. 67 not 47.

under 1563 uppehöll han sig halva året i Rostock³⁶ och dessförinnan synes han ha avlagt ett besök i hemstaden.³⁷

I den dåvarande svenska skolan var undervisningen, när det gällde språk, koncentrerad till latinet och i någon mån modersmålet. Enligt 1571 års kyrkoordning var skolmästaren icke skyldig att undervisa i andra språk såsom grekiska och hebreiska. Den som ville lära sig dessa språk borde själv skaffa sig lärare. Kyrkoordningen inskräpte också, att det vore olämpligt att betunga »barn och ynglingar med margahanda läxor».³⁸ Studiet av de grekiska och hebreiska språken liksom ock en fördjupad kunskap i latinet och litteraturen på detta språk kom därför att höra hemma på universitetsstadiet.³⁹ Då Petrus Michaelis blev magister, blev han i en dedikation av sin vän Erasmus Nicolai Arbogensis prisad för sina insikter i grekiskan och hebreiskan.⁴⁰ Att studenten dock först borde fördjupa sina kunskaper i latinet, innan han gav sig på det som var svårare, därom finns ett uttalande av Petrus. I ett brev till stadsskrivaren Blasius anmärker han på att dennes son Niclas — som sedermera skulle bli sekreterare åt Johan III och Sigismund och känd under namnet Nicolaus Rask — hade kunnat *præcepta grammaticalia* bättre hemma än nu, då han låg i Rostock; detta tillskrev han sonens oförstånd i uppläggningen av studierna: han hade »utan något *judicio* strax givit sig till att höra höga *lectiones* och i så måtto förgätit *exercitia styli*».⁴¹ Att Petrus hade rätt i sin kritik visar ett samtidigt brev, som Niclas avfattade på latin till sin broder Johannes: den korta episteln har flera rättelser

³⁶ Under åberopande av Petrus Michaelis' brev till Josef Arvidsson påstår Ohlsson (a. a., s. 17 not 16), att »Fecht uppehöll sig i Rostock ^{30/8}—^{10/10} 1563». Den åberopade brevuppgiften avser emellertid en skuld, som Petrus hade för nämnda tid. I sitt brev till modern omtalar han, att han hade rest till Rostock efter påsktiden (de Brun, Svenska studenter, s. 343 f.). Då påskdagen 1563 inföll den 11 april, är det sannolikt att han reste till Rostock samma månad.

³⁷ Se not 41.

³⁸ Kyrko-Ordningar och Förslag dertill före 1686, I (Handlingar rörande Sveriges historia. Andra serien. II, 1872), s. 162.

³⁹ Stundom kunde det även vid universiteten gå en tid, innan studenten fick börja med grekiskan, vilket framgår av ett av studentbreven. Petrus Johannis' brev den 29 februari 1564: de Brun, Svenska studenter, s. 378 f.; det aktuella avsnittet finnes översatt i Schück, a. a., 3, s. 44 f.

⁴⁰ Erasmus skriver: »Laudandus est igitur tui animi conatus, reuerende domine Magister, qui et Græcæ et Ebrææ linguarum bona initia percepisti». NTBB 1929, s. 150.

⁴¹ de Brun, a. a., s. 347; Schück, a. a., 3, s. 45 f. — Nicolaus Blasii Rask hade inskrivits vid universitetet i Rostock i slutet av 1562. Die Matrikel der Universität Rostock, II: 1, s. 147. Kritiken av Nicolaus' latinkunskaper synes förutsätta, att Petrus Michaelis bör ha sett hans stilar på skolans högstadium senare än 1557, det år då Petrus inskrevs vid universitetet i Rostock. Petrus kan som nybliven magister ha avlagt ett besök i hemstaden och då ha sett Niclas Rasks skrivövningar. — Om Niclas Rask se B. Hildebrand, Anna Messenia och släkten Rechenberg (i Festskrift till Verner Söderberg, 1932), s. 119, och Nils G. Ohlson, Hertig Sigismunds tukto- och läremästare (1941; Bil. till Vasa realskolas årsredogörelse 1940/41), s. 3 f.

och överstrykningar.⁴² Niclas blev dock med tiden — för att tala med Henrik Schück — »bekant som en ganska lärd man».⁴³

Det har länge varit känt, att Petrus Michaelis fick understöd av sin hemstad till universitetsstudierna. Dessa understöd beröras dels i hans egna brev 1564,⁴⁴ dels i Erasmus Nicolais nämnda dedikation 1561,⁴⁵ dels ock i 1560 års räkenskap för Stockholms stad. Den sist-nämnda källan, numera känd blott genom ett avtryck av Jonas Hallenberg,⁴⁶ innehåller bl. a. följande post: »Är givet Petrum Michaelis till underhåll att studera med uti detta år penningar — 240 mark.»⁴⁷ Samma år fick en god vän till Petrus, Anders Ersson eller Andreas Ericsi, 24 mark 6 öre av staden till sina studier.⁴⁸ Andreas var son till en rådman i Stockholm och efterlämnade en icke ringa förmögenhet, då han några år senare dog som nyligen hemkommen student.⁴⁹ Understöden till stadens studenter torde icke ha varit alldeles bestämt fixerade till sitt belopp. Som vi sett fick Petrus Michaelis 1560 240 mark; 1563 mottog han 80 daler eller 320 mark. Det är

⁴² de Brun, a. a., s. 360.

⁴³ Schück, a. a., 3. s. 45.

⁴⁴ I breven till modern, borgmästaren Josef Arvidsson och Blasius Olsson.

⁴⁵ »Merito itaque Patriæ tuæ et prudentissimis consulibus, atque ornatissimis senatoribus Stockholmensibus, ob tuam fœlicitatem gratulandum censeo, qui aliquando studiorum tuorum fructum capere debeant, quorum sumptibus, et magna liberalitate, hic per aliquot annos tua flouerunt studia.» NTBB 1929, s. 150.

⁴⁶ J. Hallenberg, Historisk afhandling om mynt och warors wärde i Sverige under konung Gustaf I:s regering (1798), s. 335—339. Det förlorade originalet har kanske varit landskapshandlingen Uppland 1560: 8, som enligt kammarsarkivets register över landskapshandlingarna skall ha innehållit räkenskaper för Stockholms stad och som numera saknas. Räkenskapen ger viktiga upplysningar, som förtjäna en närmare prövning. Enligt den uppgick »summan på alla Stockholms stads uppburne penningar år 1560» till 17 157 mark 6 öre 19 penningar, »utgiften» till 10 195 mark 6 öre 6 penningar och behållningen sålunda till 6 962 mark 13 penningar. Hallenberg, a. a., s. 339. Jfr framställningen om stadens finanser under Gustav Vasas sista år i kap. Stadsfinanserna i I. Peterzén, Studier rörande Stockholms stads historia under Gustav Vasa (1945). Vidare ger räkenskapen bidrag till stadens herdaminne: som tredje stadskaplan efter Peder Ericsi och Erik Petri fungerade herr Bengt Torderi och en i räkenskapen nämnd herr Olof Finne var troligen stockholmsfinnarnas predikant. Eftersom räkenskapen omfattar förvaltningsåret 1560, innehåller den även utgifter för stadens ombuds förtäring under den i april månad 1561 hållna riksdagen i Arboga.

⁴⁷ Hallenberg, a. a., s. 339.

⁴⁸ Sist a. st.

⁴⁹ Andreas Ericsi var son till rådmannen Erik Jakobsson i dennes första gifte. Han inskrevs vid universitetet i Wittenberg den 16 augusti 1558. I samtliga sina fyra brev hänvisar Petrus Michaelis till Andreas Ericsi, vanligen för att han skall ge närmare upplysningar, då han skulle återvända hem. Petrus Michaelis litade uppenbarligen på att Andreas i stort sett hade samma mening som han själv vare sig det gällde hans egna skulder eller ett par borgaresöners studier. Andreas Ericsi omtalas som död i tänkeboken för Stockholm redan den 7 januari 1566. Under sin studenttid hade han mottagit bidrag av sin mormor och vid sin bortgång efterlämnade han en icke ringa kvarlåtenskap. de Brun, Svenska studenter, s. 342, 346, 347 och 350; Stockholms stads tänkeböcker 1544—1548 (1936), s. 102; 1553—1567 (1939), s. 306 f.; 1568—1575 (1941), s. 380 och 586 f.; Stockholms rådhus och råd. Festskrift, 2 (1918), s. 139 f.; Ohlsson, a. a. s., 34 not 22.

dock ovisst, om staden stod för hela summan eller blott en del därav, nämligen 50 daler, ty de övriga 30 dalerna hade magister Ericus Laurentii förmedlat.⁵⁰ År 1566, då Petrus Michaelis kom hem, fick han 240 mark för att betala sina skulder med.⁵¹

Flertalet svenskar, som begåvo sig ut, utbildade sig för det prästerliga kallet. Petrus Michaelis har haft samma mål. I ett av breven från 1564, ställt till borgmästaren Josef Arvidsson, uppger han sig hoppas att »med tiden — — — kunna nyttelige tjäna den kristelige församling, unge dränger i skolen och gemena man i mitt käre fädernesland».⁵² Uppenbarligen har han tänkt sig att gå en då vanlig väg för den universitetsutbildade studenten: att bli skolmästare och sedan fortsätta på den prästerliga banan.⁵³ Att vägen därvid skulle gå över hemstadens skola antydes redan i Erasmus Nicolais dedikation, som uttalar en förväntan om att borgmästare och råd i Stockholm, som med uppförfingar och stor generositet hade bistått Petrus, nu skulle skörda frukterna av hans studier.⁵⁴ Närmast till hands låg, att han skulle knytas till skolan, när tjänsten som skolmästare blev ledig. Tillfället kom 1563, då Ericus Laurentii i samband med ett kyrkomöte i juni månad detta år blev utnämnd till ordinarius i Stora Tuna.⁵⁵ Petrus Michaelis blev då tillskriven om skolan av såväl Ericus Matthei som Blasius Olsson. Den förre framförde en enträgen uppmaning från hustru Sigrid, att Petrus skulle komma hem för att »tage veder det omak och arbete», som magister Ericus hade haft.⁵⁶ Det är självfallet, att modern icke kunde lova bort lärartjänsten: hon har känt till att borgmästare och råd nu ville uppdraga skolan åt sin stipendiat. Detta bekräftas ock av Petrus Michaelis, som i ett brev omtalar, att han hade fått en skrivelse från stadsskrivaren Blasius med uppmaning av borgmästare Josef Arvidsson och »andra fromme män» att nu överta skolan.⁵⁷

Petrus Michaelis försatt emellertid tillfället. Han anger orsakerna till brist på reskassa och rädsla för de danska kapare, som över-
svämmade Östersjön efter nordiska sjuårskrigets utbrott.⁵⁸ Möjligen var han ännu obenägen att omedelbart bryta upp från universitetslivet i Tyskland. Under tiden fick skolan en ny rektor i Olaus Petri

⁵⁰ de Brun, a. a., s. 344 ff.

⁵¹ Uppland 1566: 30, f. 48 v., KA.

⁵² de Brun, a. a., s. 340.

⁵³ Anjou, a. a., 3, s. 16.

⁵⁴ Se not 45.

⁵⁵ Kjellerström, a. a., s. 171 ff.

⁵⁶ de Brun, a. a., s. 405.

⁵⁷ A. a., s. 341.

⁵⁸ A. a., s. 341 f. och 344 f.

Medelpadius,⁵⁹ den förste kände norrlänningen på denna post. Utnämningen har troligen kommit som en obehaglig överraskning för Petrus Michaelis. I ett av breven från januari 1564 ber han om pengar till hemresa men säger, att han icke vet, vad han skall företaga sig, om han kommer hem; i ett annat ber han om fortsatt understöd till studierna.⁶⁰

Nästa tillfälle kom tre år senare, då Olaus Petri blev Stockholms kyrkoherde. Enligt stadens räkenskap för 1566 fick Petrus Michaelis då dels det förut nämnda bidraget till att betala sina skulder i Tyskland,⁶¹ dels den lön som staden anslog till skolmästartjänsten ograverad för hela året.⁶² Då ämbetsåret denna tid började och slutade vid valborgsmässotid, kan man utgå från att han har övertagit skolan på våren eller försommaren 1566.⁶³ Utbetalandet av bidraget tyder vidare på att han har kommit hem samma år. Stadens förfaringsätt då har en alldeles likadan motsvarighet vid ett tillfälle

⁵⁹ Om denne se Hellström, Stockholms stads herdaminne, s. 417 f.

⁶⁰ de Brun, a. a., s. 342 och 347 f.

⁶¹ Se s. 109.

⁶² Uppland 1566: 30, f. 49, KA.

⁶³ Enligt rådande uppfattning (Ohlsson, a. a., s. 36; Hellström, Stockholms stads herdaminne, s. 417) blev Olaus Petri kyrkoherde under förra hälften av 1567. Uppfattningen återgår på Kjöllerström, a. a., s. 238 not 83. Då Laurentius Olai Gestricius dog 1565, efterföljdes han som kyrkoherde i Stockholm av en i övrigt okänd man vid namn Joen Erici, nämnd som kyrkoherde i huvudstaden i samband med riksdagen i mars 1566. Kjöllerström har om denne kyrkoherde meddelat, att testamentspersedlar efter honom levererades den 10 mars 1567 och att ett förläningsbrev för Medelpadius (underförstått som kyrkoherde) är daterat den 26 juni 1567. Då förutsättningen för Petrus Michaelis' övertagande av rektoratet måste vara att Olaus Petri dessförinnan hade lämnat skolan, blir det uppenbarligen svårt att förlika Petrus Michaelis' tillträde 1566 med den förmodade tidpunkten för Olaus Petris befordran, i synnerhet som man kan utesluta den hypotesen att Olaus Petri skulle ha gått utan tjänst en tid sedan han lämnat skolan och innan han blev kyrkoherde, likaså att han skulle ha innehaft någon annan tjänst under samma mellantid.

Emellertid framgår det av den landskapshandling, som Kjöllerström åberopar — Uppland 1566: 7, en räkenskapsvolym för Lagunda och Hagunda härader —, att det av honom omnämnda förläningsbrevet visserligen har varit utställt 1567 men att det har avsett inkomst för år 1566. Under rubriken »Uti underhåll pro anno 66» nämnes en post om ett spann råg och elva spann malt »till mästare Oluf, kyrkoherre i Stockholm, på sitt underhåll den 26 juni 1567» (f. 124). Anteckningen visar, att Olaus Petri genom ett kungl. brev av den 26 juni 1567 har tillerkänts lön som kyrkoherde under år 1566 och därmed självfallet tjänstgjort som sådan under detta år. Enligt samma räkenskap fick herr Joen som kyrkoherde tre läster spannmål (f. 141). Även i en annan räkenskap för samma år, avseende Trögds och Åsunda häraders fögderi, omnämnas både herr Joen och mästare Olof som kyrkoherdar i Stockholm och med samma spannmålskvantiteter som i det förut nämnda tionderegistret (Uppland 1566: 14, bok 1, f. 2 och 6). Anteckningarna visa att skiftet på kyrkoherdetjänsten har skett år 1566. Det torde dock icke vara värt att med ledning av proportionen mellan de nu nämnda spannmålsposterna — mästare Olofs är blott tjugufjärdedelen av herr Joens — söka närmare fixera tidpunkten för skiftet; bl. a. omfatta posterna icke all den spannmål som var anslagen till kyrkoherdens lön, vilken denna tid uppgick till tio läster. Hela denna kvantitet uppbar mästare Olof 1567 från Lagunda och Hagunda häraders fögderi (3 pund 5 spann vete, 4 läster 3 spann råg och 5 läster 8 pund malt; Uppland 1567: 12), vilket ytterligare stöder den här framförda uppfattningen om tidpunkten för skiftet.

ett kvarts sekel tidigare: av de två studenter, vilkas studier staden på den tiden understödde, fick den ene överta skolan och i samband därmed uppbära ett bidrag till att betala sin gäld i Tyskland; ett par månader senare fick han sin första lön.⁶⁴

Som »mäster Peder skolmästare» uppbar Petrus Michaelis enligt Stockholms stads räkenskaper för åren 1566 och 1567 dessa år en årlig lön om 100 mark.⁶⁵ De båda räkenskapsanteckningarna härom äro numera de enda kända beläggen ur samtida material om Petrus Michaelis' tid vid skolan. Anteckningarna kunna dock suppleras. Först och främst ange de säkerligen icke mäster Peders totala inkomst som skolmästare. Skolmästarna åtnjöto andelar av inskrivningspenningarna och andra accidentier, hade fri bostad och underhåll av tiondespannmål. Men därutöver uppbar skolmästaren sedan någon tid tillbaka inkomsterna från Brännkyrka församling, som tidigare hade hört till Huddinge prästgäll. Flera omständigheter visa, att även Petrus Michaelis måste ha innehaft församlingen. Hans efterträdare vid skolan, Abraham Angermannus, fick enligt en diarie-anteckning 1569 ett öppet brev på »att behålla Brännkyrka socken som *tillförende vant varit haver* under skolan».⁶⁶ Mäster Abraham har också som präst i Brännkyrka underskrivit och beseglat tionde-uppbörd och andra räkenskaper som »kyrkopräst i — — — Brännkyrka».⁶⁷ Det kursiverade partiet visar, att det icke var fråga om någon nyhet utan att Abraham blott uppnådde en rättighet, som hans företrädare hade haft. Härmed kan ock sammanställas en gammal litteraturuppgift, som nu ej kan direkt verifieras i bevarade källor. Nils Aurelius inleder i sitt 1785 utkomna herdaminne för Strängnäs stift prästlängden för Brännkyrka församling med några skolmästare vid Södermalms skola, som skulle ha varit komministrar i församlingen: mäster Eric 1564, Olof 1565, mäster Per 1568 och mäster Abraham 1569.⁶⁸ »Södermalms skola» är ett misstag för Stockholms gamla stadsskola, men längdens namn kunna lätt

⁶⁴ Fallet gäller studenten Erik Perssons tillträdande av skolmästartjänsten hösten 1542. Utgifter av skottet 1539—1543, s. 189 och 193, Borgmästare och råds arkiv före 1636, nr 89, SSA; Borgmästarräkenskap 1542 i Stockholms stads acta 16, RA.

⁶⁵ För 1566 se den i not 62 anförda källan, för 1567 Uppland 1567: 27, f. 47 v., KA.

⁶⁶ Johan III:s diaries, 10 maj 1569, RA.

⁶⁷ Uppland 1572: 20, bok 1, f. 17, KA. — I en annan räkenskap meddelas att »mäster Abraham, skolemäster i Stockholm, är ock predikant i Brännekyrka» (Uppland 1573: 6, räkenskapen, f. 33).

⁶⁸ N. Aurelius, Strängnäs stifts herda-minne, 1 (1785), s. 221. Beträffande de fyra härövan uppräknade skolmästarna har K. A. Hagström, Strängnäs stifts herdaminne, 3 (1899), s. 170, icke något utöver de av Aurelius meddelade uppgifterna. Däremot nämnes i A. Westén, Svenska kongl. hofclerisets historia, 1, s. 94 not 2, att Olaus Petri Medelpadius som skolmästare i Stockholm år 1565 hade inkomsterna från Brännkyrka pastorat.

identifieras: de äro ju Ericus Laurentii, Olaus Petri Medelpadius, Petrus Michaelis och Abraham Andreae Angermannus. Aurelius omtalar, att skolmästaren nyttjade prästbordet, uppbar rättigheterna och förrättade prästsysslorna. Hans framställning är säkerligen på denna punkt korrekt. Men härmed göres en annan litteraturuppgift ytterst sannolik, nämligen den att Petrus Michaelis var prästvigd.⁶⁹ Det har självfallet varit synnerligen angeläget för Petrus Michaelis att bli ordinerad, då detta måste ha varit förutsättningen för honom att komma i åtnjutande av inkomsterna från prebendeförsamlingen.

Liksom sin närmaste företrädare kom Petrus Michaelis att förestå skolan endast en kort tid. Enligt ett förläningsregister utställdes den 2 november 1568 ett underhållsbrev för honom såsom anställd i det kungliga kansliet.⁷⁰ Brännkyrka församling fick han troligen behålla under ännu ett halvt år eller så, innan mästare Abraham, som vi sett, fick brev på den. Man har diskuterat tidpunkten för Petrus Michaelis' frånträdande av skolan och därvid bl. a. förmodat, att han skulle ha tjänstgjort vid skolan endast under 1567 och att Abraham Andreae Angermannus, som blev magister i början av detta år, också samma år skulle ha blivit skolans föreståndare.⁷¹ Denna uppfattning går dock icke ihop med källornas vittnesbörd. Tvärtom tala de för att Petrus Michaelis' övergång i det kungliga kansliets tjänst får sättas i samband med tronskiftet 1568.

Veterligen finns det inga uppgifter om hur Petrus Michaelis skötte sin skolmästartjänst och den därmed förenade prästtjänsten; den senare uppehöll han troligen i stor utsträckning med tillfälliga vikarier.⁷² Man kan dock slå fast, att han hade en lång studietid bakom

⁶⁹ Anjou, a. a., 3, s. 58.

⁷⁰ Förläningsregister 1568—70, KA; jfr Ohlsson, a. a., s. 36.

⁷¹ Ohlsson, a. a., s. 36. — »Då emellertid skolmästarsysslan», säger Ohlsson, »blev ledig under förra hälften av 1567, när dess innehavare Olaus Petri Medelpadius förordnades till stadens kyrkoherde, är det möjligt, att mästare Abraham tillträtt sin tjänst redan 1567. Visserligen hade staden vid denna tid en annan lärare, nämligen — — — Petrus Michaelis Fecht, som hemkommit från Wittenberg och 1566 kallas skolmästare, men det är fråga värt, om inte denne redan 1567 togs i anspråk i kansliet. Följande år är han under alla förhållanden sekreterare.» Ohlssons framställning visar, hur svårt det har varit att förlika källornas uppgifter med varandra, så länge man utgick från uppfattningen, att Olaus Petri blev kyrkoherde först 1567.

⁷² En skildring, lämnad av missnöjda församlingsbor, av det sätt, varpå skolmästarna i Stockholm hade förestått Brännkyrka, refereras i kungl. brevet den 28 juli 1587, varigenom Brännkyrka församling lades till Huddinge. Enligt detta referat hade Brännkyrka, sedan det skilts från Huddinge och lagts under skolmästaren, ofta blivit försummat i fråga om kyrkotjänsten, liksom församlingen ock mest alla söndagar hade haft »nya präster och skriftefäder». Då man nattetid hade behövt präst till någon sjuk, hade det hänt att den sjuke hade hunnit dö, innan prästen hade kommit tillstädes eftersom denne bodde inom stadsportarna. Avskrift, verkställd efter originalet i Huddinge kyrkoarkiv, i Johan III:s brev i avskrift, RA. — Brevet förordnade att kyrkoherden i Huddinge skulle hålla en kaplan i Brännkyrka.

sig, då han blev lärare, och att han redan då var en av landets lärdeste män; hans senare bana visar också, att han var en duglig man: »eruditione et auctoritate præstans», det erkännandet gav honom mästare Abraham, hans bittre motståndare.⁷³

Hans religiösa och pedagogiska intressen bestodo även sedan han hade lämnat Stockholms skola och Brännkyrka församling. Ett bevis på de senare har han lämnat i den lilla grammatiska lärobok, som han utgav av trycket 1571. Den har titeln »De natvrali simplici sev grammatico verborum ordine» och är intressant genom de talrika citat ur den klassiska litteraturen, som få belysa de i boken framställda reglerna.⁷⁴ Petrus Michaelis skulle dock få nytta av sina erfarenheter från skolarbetet i ett annat och större sammanhang, vid utarbetandet av Nova ordinantia, här i förening med hans intresse för och erfarenheter av kyrkliga frågor. Vid arbetet på denna »förklaring» till 1571 års kyrkoordning fick han vara med om att ta ställning till spörsmål, både allmänna och för Stockholm speciella, som berörde hans förra tjänster.⁷⁵

Petrus Michaelis' gärning som sekreterare ligger dock utanför ramen för denna uppsats. Här skall blott konstateras, att då Petrus Michaelis anställdes i det kungliga kansliet, var det en kyrkans tjänare med erfarenhet från arbete i kyrka och skola, som Johan III knöt till statsförvaltningen.⁷⁶ Just genom detta sitt föregående skiljer sig Petrus Michaelis från de andra sekreterarna. Hans utbildning, tidigare verksamhet och förblivande intresse för religiösa frågor torde ha varit de avgörande faktorerna, då han uppnådde sin ställning som Johan III:s »kyrkominister».

⁷³ Anjou, a. a., 3, s. 58 not.

⁷⁴ Boken beskrives i I. Collijn, Sveriges bibliografi intill år 1600, 2 (1927—1931), s. 399—401.

⁷⁵ Ett exempel på ett principiellt uttalande som berörde förhållandena i Stockholm, har man i ordinantians paragraf om skolmästarlönerna. I 1571 års kyrkoordning hade Laurentius Petri inskräp, att liksom arbetaren var sin lön värd så borde skolmästarna bli försörjda med redligt underhåll. Kyrkoordningen innehöll dock intet om lönerns storlek — helt visst av kyrkopolitiska skäl. Nova ordinantia går däremot in på detta ämne. Om skolmästarna skulle flitigt fullfölja sitt kall, vore det enligt ordinantian icke »lägligt» att de hade några socknar bredvid utan de borde få sitt nödtorftiga underhåll av tionden, skolmästarna vid de förnämligaste skolorna fyra pundläster om året och andra tre. Där socknar av ålder hade legat under skolan, skulle dock ingen ändring göras. Skolan i Stockholm hörde denna tid till de förnämligaste. Abraham Angermannus hade börjat med en lön av tre läster men hade då ordinantian antogs fyra. Förening av skol- och prästtjänst förekom som här visats i Stockholm och den bestod ju även efter ordinantians undertecknande. Kyrko-Ordningar och Förslag dertill före 1686, 1, s. 157 och 346.

⁷⁶ Även som sekreterare var Petrus Michaelis i andlig tjänst, då han ju åtminstone sedan 1572 innehade Värmdö församling. Som kyrkoherde där höll han kaplan. Uppland 1573: 6, räkenskapen, f. 33; Hellström i PHT 1935, s. 3.

En riksdagsresa år 1614.

Borgmästaren Olof Pederssons räkenskap över sina utlägg vid riksdagen i Örebro.

Utgiven med inledning av **Folke Sleman.**

Borgmästaren Olof Pedersson Humblas här nedan meddelade räkenskap över sina utgifter för den delegation, som Stockholms stad sände till riksdagen i Örebro i januari och februari 1614, ger en föreställning om de yttre villkor man arbetade under men den säger själfvallet ingenting om vad stadens representanter arbetade för, eller om händelserna under riksdagen. Riksdagen var en av de viktigare under Gustav II Adolfs tidigare regeringstid. Det var vid den, som den rättegångsordning tillkom, enligt vilken Svea hovrätt inrättades såsom högsta instans i det svenska domstolsväsendet. Här beslöts också 1614 års handelsordning, ett betydelsefullt led i Gustav Adolfs stads- och handelspolitik.

Stockholms bevarade tänkebok företer en lucka mellan 25 juli 1613 och 4 april 1614. Man kan alltså inte i den konstatera, vilka som utsågos till riksdagsmän eller om de erhållit några instruktioner.¹ Riksdagsdelegationens sammansättning framgår emellertid av räkenskapen nedan. Den utgjordes av nio personer, nämligen borgmästarna Olof Pedersson och Olof Nilsson, rådmännen Jakob Eriksson och Anders Andersson, fyra av de mer framträdande borgarna utom rådet samt stadssekreteraren Karl Månsson Bure. Två av medlemmarna, Olof Pedersson och Jakob Eriksson, blevo senare enligt kunglig instruktion övervakare av efterlevnaden av handelsordningen.²

Det är icke alldeles säkert att räkenskapen redovisar alla de kostnader, som Stockholms stad hade för sin representation vid riksdagen. I ett par bevarade koncepträkenskaper upptas nämligen så sent som

¹ Stadens speciella önskemål framgå av det strax efter riksdagen utfärdade kungliga brevet av den 25 februari 1614, tr. Hildebrand-Bratt, Stockholms stads privilegiebref 1423—1700, s. 158 ff. Jfr även borgerskapets allmänna besvär vid riksdagen, SRA 2: 1, s. 471.

² Instruktion 14 maj 1614 (i konungens frånvaro utfärdad av riksrådet), Stiernman, Samling utaf kongl. bref . . . ang. Sveriges rikets commerce . . . 1, s. 614; kongl. instruktion 16 juni 1614, riksregistraturet 1614 juni—dec., pag. 835.

21 maj 1615 följande anteckning: »Samma gångh betalt Anders Andersson dett hann hafuer vtlagt på herredagen till Örebro, som ähr penningar 44 daler.» Utgiftsposten är visserligen på det ena stället struken, på det andra särskilt markerad och ej upptagen i en bevarad renskrift, men detta behöver icke med nödvändighet betyda, att rådmannen Anders Andersson fått sina krav refuserade. Utgiften kan i stället ha överförts till någon annan nu förlorad räkenskap.³

Exakt när riksdagsresan företogs och hur länge man vistades i Örebro, kan icke utläsas ur räkenskapen. Stadssekreteraren Karl Månsson hade dock tydligen rest i förväg för att förbereda arbetet. Han tycks också ha stannat kvar något efteråt för att avveckla delegationens engagemang. Det mest påfallande, som räkenskapen meddelar om huvudtruppens resa, är kanske de stora fraktkostnaderna för öl och vin, som medfördes för representationsbehov. Sammanlagt 35 daler gick åt för detta ändamål, medan den hela oxe, som köptes och slaktades i Örebro, bara kostade 14 daler. Några kostnader för inköp av detta öl och vin upptas däremot icke. Det hämtades förmodligen från stadskällaren i Stockholm, vilken ju drevs av borgmästare och råd i stort sett såsom en deras privata affärsrörelse. För rum och stallrum i Örebro tycks man endast ha behövt betala 20 daler, men då medförde delegationen egen kokerska och hade alltså eget hushåll under riksdagstiden. Vid avresan var man rätt generös med drickspengar. Barn, drängar och pigor fingo sammanlagt fyra daler och lille Bengt — vare sig härmed avses ett barn eller en vuxen — som gjort inköp åt riksdagsmännen fick även han fyra daler.

I utgifterna ingå också kanslikostnader. Papper och rött vax för sigvillan medfördes från Stockholm. En skrivare vid det kungliga kansliet anlätades såsom skrivhjälp och skrev bl. a. ut ett exemplar av riksdagsbeslutet för stadens räkning.

Medlen till resan togos från skilda stadens inkomstkällor och de levererades till Olof Pedersson direkt från dem, som svarade för uppbörden, utan att passera någon gemensam stadskassa.⁴ Det mesta, 300 daler av 395 $\frac{1}{2}$, kom från strömpenningarna — renskrivaren använder gärna i motsats mot Olof Pedersson själv i dessa inkomst-

³ Koncepten i Räkenskap över uppbörd och utgift 1615—1616, Borgmästare och råds arkiv före 1636, vol. 171, SSA, och i en bunt byggnadsräkenskaper, *ibid.*, vol. 184; renskriften i den förra av dessa volymer.

⁴ Om stadens räkenskapsväsen denna tid se B. Boëthius i Boëthius-Sundberg, Betänkande ang. ordnande av Stockholms arkivväsen (Stadskollegiets utlåtanden och memorial, bihang 5/1928), s. 54.

titlar i stället för penningar det likabetydande men mindre vanliga uttrycket thalenter. Strömpenningarna var en avgift på trafiken genom Söderström, som tillföll staden. Den närmast största summan erhöles från den tomthyra, tomtörespenningar, som erlades för stadens mark på Södermalm.⁵ Under benämningen tiondepennningar slutligen döljer sig den avgift av 10 %, som staden hade rätt att uppbära av arvsmedel, som fördes ur staden på grund av att de tillföll arvingar, bosatta på annan ort. Av de i räkenskapen namngivna uppbördsmännen var Mickel Hansson rådman, Lars Henriksson rättfogde och Erik Ingemundsson kämnär. Lorens Buchow — Olof Pedersson använder i konceptet denna namnform — är för övrigt okänd.

Av räkenskapen har bevarats dels Olof Pederssons egenhändiga koncept, dels en renskrift.⁶ Den senare måste anses vara mer definitiv än konceptet och har därför lagts till grund för återgivningen här. Påfallande är emellertid de rätt talrika avvikelserna mellan konceptets kostnads- och kvantitetsuppgifter och renskriftens. För jämförelsens skull ha här konceptets avvikande siffror angivits inom ( ). I konceptet ha flera siffror ändrats. Det hela ger intryck av en viss osäkerhet hos Olof Pedersson om vad som i verkligheten utgivits. De sistnämnda ändringarna ha icke anmärkts här. Där emot ha några andra strykningar i konceptet, som förefalla att ha viss saklig innebörd, här upptagits i noter. Förkortningar i handskriften ha upplösts.

Olof Pederssons räkenskap.

Vpburit penningar aff staden till förtärinngh
på herredagz reessann vthj Örebro 1614 penningar 395½ daler
huilke bleff tagne af desse efterschrefne opbörder

Af Erich Ingemundssonn ström thalenter	
penningar	300 daler
Aff Mickill Hansson tiende thalenter	
penningar	20½ daler
Aff Lars Hinderssonn tomtörs thalenter af Södermalm	
penningar	55 daler
Af Lårentz Bockhoo tiennde penningar	
penningar	20 daler
S u m m a 395½ daler	

⁵ På det belopp av 55 daler, som det här rör sig om, finnes Olof Pederssons egenhändiga kvittens bevarad, daterad den 3 januari 1614. Pengarna togs av 1612 års uppbörd och kvittensen lyder på 49½ daler + två ungerska gyllen för 11 mark stycket, huilke penningar ähre till tärepennningar till richzdagen vthi Örebro ahnlagdes. Lars Henrikssons och Mats Jakobssons räkenskap över tomtörespenningar för Södermalm år 1612, Borgmästare och råds arkiv före 1636, vol. 150, SSA. Summan avkortades i stadens huvudräkenskap, Räkenskap över uppbörd och utgift år 1612, *ibid.*, vol. 171.

⁶ Båda i Borgmästare och råds arkiv före 1636, vol. 201, SSA.

Vtgifftenn opå försch:ne peninger

Carl Månnssonn i täre penningar	
penningar	6 daler
3 kannor aqua vijte	
penningar	6 daler
För wijnn ¹ i flaskfodret	
penningar	5 daler
Till mit Oluff Peerssons behoof et par redhbyxor af klede	
penningar	9 daler
För ett paar stöflar till mit behoof och et par åt min dreng	
penningar	8 daler
För ett par fjilt strumpor och et par kirssij strumpor åt min dreng	
penningar	7½ m ²
Att låtha beslåå min slädha och 2 mine hestar tilhopa	
penningar	3 daler
För en långsslåda den iag förde mit tygh på till Örebro	
penningar	3 m ² r
För en hest till Örebro	
penningar	4 daler
J förlönn för wijnn och öll ² ifrån Stockholm och till Enekiöping	
penningar	12 daler
Jfrånn Enekiöping till Arboga	
penningar	15 daler (20 daler)
Jfrånn Arboga till Örebro	
penningar	8 daler
Matz stadztienare som folgte med ölet och wijnet till Enekiöping	
penningar	1 daler
För åtskillige fetalier pertzeler som köptes och fördes ifrån Stockholm till Örebro, för penningar	
penningar	29 daler 18 öre
För { 3 böker pappeer	3 m ²
{ rött wax	2 m ²
{ krydder	25 daler
Vthj forlönn	15 m ²
Förtärt på reessann till Örebro	
penningar	17 daler (13 daler)
För huetebrödh och rågbrodh	
penningar	12 daler 20 öre
Lius stora och små för	
penningar	6 daler 21 öre
För fersk fisk	5¾ daler
Lax ³	5¼ daler
För sill	4 daler 18 öre
För en oxe	14 daler (12 daler)
Slachtarenn	12 öre

¹ I konceptet struket *malmesier*.² Härefter struket i konc. till Örebro 8 ass.³ Enligt marginalanteckning i renskriften 6 $\mathcal{E}$ à 3½ m² per $\mathcal{E}$.

Än för ferskt kiött	13 daler 22 öre (10 daler 22 öre)
en $\frac{1}{2}$ tunna torsk	10 md
$\frac{1}{2}$ tunna ströming	10 md
erter	30 öre
hönns	3 $\frac{1}{4}$ daler
haraen	8 öre
miölk	3 daler (9 md)
smör	6 daler (3 $\frac{1}{2}$ daler)
2 $\frac{1}{2}$ f flesk	2 daler 26 öre
2 f (1 f) torre geddor	2 daler (1 daler)
För 5 tiogh egg	1 daler 3 öre
foglar	2 daler 8 öre (18 öre)
rofuår	25 öre
wijnettickia	15 öre
öllettickia	20 öre
senap	4 öre
en liusknipa	6 öre
saltt	18 öre
pepper ⁴	12 öre
sueskonn	3 md (18 öre)
ååll 1 f	5 md (20 öre)
Hofslagarenn ⁵ som botade hesterna	
penningar	1 daler
Höö	21 daler
Foderkornn ⁶	13 daler (13 daler 3 md)
8 tunnor hackelsse	2 md
Wedh	6 daler (4 daler 8 öre)
Suenst öll i kannetals	12 daler 28 öre (6 daler 28 öre)
Sunst ⁷ öll	4 daler 6 öre (11 $\frac{1}{2}$ md)
3 löökreefuvar	18 öre
För krukor, skålar, fat, stoop och (2) byttor	
penningar	1 daler 12 öre
Betalt verdinnann för förste aftonen wij komme dijt och för Carll Männssonn och hans dreng huadh som de hafua förtärt för ähnn wij komme dijt	
penningar	7 daler (4 daler)
För ett par skacklar	6 öre
För brodder	3 öre
Erich Mårt[en]ssonn cantzlijschrfuare för beslutet och annat mer hann schref åt oss riksdaler 4 stycker (3 st.)	
penningar	6 $\frac{1}{2}$ daler
För en släda	6 md (5 md)
Anders Anderssonns dreng för thet hann wachtade wijnet och ölet på wegn	
penningar	4 daler (2 daler)
Smeden som skodde 2 hestar	2 md

⁴ I konc. *peparot* (!)⁵ I konc. struket *håsteldkiaren*.⁶ I konc. *hagra*.⁷ I konc. *suagt*.

Betalt werdinnan i gården ner wij droge dedann för stugun och stallrum
 sampt all annor legenheet och mykit omack honn för våre skuld hadhe
 penningar ..... 20 daler (15 daler)
 Barnen drengier och pigor⁸ tilhoopa 4 daler (8 *nd*)
 Kokerskann⁹ som fölgde oss till Örebro och kokade för oss för hennes
 omack
 penningar ..... 6 daler
 Lille Bengt som köpte jn åt oss för hans omack
 penningar ..... 4 daler (3 daler)
 Carll Månssonn till täre penningar på reessan hem ifrån herredagen
 penningar ..... 10 daler (6 daler)
 För tuettningh ..... 8 daler (6 *nd*)
 Förtärt på heem reessann
 penningar ..... 12 daler (11 daler)

S u m m a r u m 395 daler 3 öre

Denne förtärinn¹⁰ ähr vpgått på 9 perssooner ssom vthaf stadenn wore
 nembde till rickz dagenn i Örebro med 9 deeres drengier och 12 hestar
 vnderstundom fleere, och wore desse efterschrefne i herredagen

Oluff Peerssonn
 Oluf Nilssonn
 Jakop Erssonn
 Andhers Anderssonn
 Jahann Bökmann
 Petter Krusse
 Knut Kråka
 Jakop Olssonn
 Karll Månssonn
 sampt med en kokerska

⁸ I konc. *barnet, drängen och pigann.*

⁹ Denna utgiftspost ej medtagen i konc.

¹⁰ Slutet, från *Denne förtärinn* ..., ej i konc.

Titeln »domicellus» och dess samband med dateringen av Svantepolk Knutssons första gåvobrev till Vreta kloster.

Av Sven Axelson.

I Historisk Tidskrifts första häfte 1955 har jag visat, att Svantepolk Knutssons första gåvobrev till Vreta kloster av paleografiska skäl måste dateras till den 23 februari 1266 (MCCLXVI). Det framgår nämligen av fotografier, som tagits av brevet, att mellan de romerska siffrorna L och V ett förkrympt X inpassats. Detta har sedan av okänd anledning borttagits genom rasur.¹ Avtrycket av urkunden i Diplomatarium Suecanum har dateringen den 23 februari 1256 (MCCLVI).²

I sin nyligen utkomna doktorsavhandling har Åke Ljungfors³ framhållit följande angående tidpunkten för urkundens datering. Senast möjliga tidpunkt för brevets tillkomst måste vara 1266, eftersom Birger jarl i urkunden omtalas utan quondam, d. v. s. såsom ännu i livet. Då Svantepolks gemåls död kan fastställas till kort efter den 9 juni 1261, bör urkunden falla inom tidsgränsen juni 1261—oktober 1266; Birger jarl avled vid sistnämnda tidpunkt. I den sista bevarade urkunden från jarlens livstid, daterad den 16 juli 1266, är hans son Bengt vittne och kallas »scholaris». Detta innebär, att han ej var myndig. I Svantepolks gåvobrev till Vreta kloster, som enligt Ljungfors bör ligga inom tidsgränsen 1261—1266, nämnes Bengt såsom närvarande; enligt de s. k. Skänningeannalerna och Visbykrönikan var han född 1254.⁴ Bengt bär titeln »domicellus», som endast gavs åt sådana jarlasöner, som voro myndiga. Om inte Bengt såsom »scholaris» var myndig den 16 juli 1266, kan han inte ha varit det den 23 februari 1266, den sista tänkbara tidpunkten för utfärdandet av Svantepolk Knutssons urkund. Dokumentet kan inte vara tillkommet före Birger jarls död. Ljungfors drar därför den slutsatsen, att detsamma är falskt. I fråga om tidpunkten för brevets utfärdande har man enligt denne en hållpunkt i titeln »domicellus».

¹ S. Axelson, Dateringen av Svantepolk Knutssons gåvobrev till Vreta kloster. Slutreplik, s. 71 ff. Angående den tidigare diskussionen i ämnet se Å. Ljungfors, Bidrag till svensk diplomatik före 1350 (1955), s. 208 f, not 2, 4.

² DS 432.

³ Då mitt inlägg utkom samtidigt, har Ljungfors ej hunnit ta del av detsamma.

⁴ SRS I: 1, s. 40; SRS III: 1, s. 5.

Brevet bör ha tillkommit under den tid Bengt Birgersson bar titeln, d. v. s. före år 1284, då han utnämndes till hertig av Finland,⁵ men efter 1266, då han benämnes »scholaris». Motivet för förfälskningen anser Ljungfors vara ganska klart. Den bortskänkta jorden torde ha tillhört fru Benediktas egendomar, vilka herr Svantepolk självrådigt förfogat över. Det har därför legat i klostrets intresse att styrka, att en donation ägt rum tidigare än som i verkligheten skett. Klostret har därför tillverkat en urkund för att visa, att det erhållit gåvan under fru Benediktas livstid.⁶

Ljungfors' uppfattning angående dokumentets datering står och faller med användningen och betydelsen av titeln »domicellus». Enligt Ljungfors var titeln »domicellus» vid denna tid (senare hälften av 1200-talet) en mycket sällsynt titel; såsom belägg uppger han Ulf Fases son »junker» Karl Ulfsson och Karl Döves son Karl Karlsson.⁷ Den senare uppgiften är ej korrekt, ty Karl Karlsson kallas aldrig »domicellus».⁸ Ljungfors anser, att allt tyder på att titeln endast tillkom sådana jarlasöner, som voro myndiga. Flera belägg på »domicellus» finnas än detta enstaka, som Ljungfors anför. Sålunda kallas även Birger jarls son Erik »domicellus», första gången i det ovannämnda av Birger jarl den 16 juli 1266 till Eskilstuna kloster utfärdade gävobrevet. Gå vi till kungasönerna av Birger jarls ätt bar Valdemar Birgerssons son Erik titeln tidigast 1296.⁹ Magnus Ladulås' son Valdemar benämnes »domicellus» år 1300.¹⁰ Konung Birger Magnussons son Magnus bar titeln från 1305 till sin död 1320,¹¹ dennes yngre bror Erik vid sidan av titeln ärkedjäkne¹² samt Magnus Eriksson som minderårig konung 1319.¹³ Titeln användes ännu vid 1300-talets slut. Sålunda kallas konung Albrekts son Erik »domicellus», då han nämnes närvarande vid den heliga Katarinas begravning den 26 mars 1381.¹⁴

⁵ SRS I: 1, s. 41, 54; jfr SRS III: 1, s. 6.

⁶ Ljungfors, a. a., s. 209 f.

⁷ Ljungfors, a. a., s. 209 med not 7.

⁸ Ljungfors har här missuppfattat anförda sagesman.

⁹ DS 1178; en tidigare född son, som hette Erik († 1261), erhåller även titeln (SRS III: 1, s. 5).

¹⁰ DS 1301. — Magnus Ladulås' äldste son Erik, som dog redan 1279, kallas också »domicellus» (SRS I: 1, s. 25, 86).

¹¹ DS 1480, 1628 f., 1688; SRS I: 1, s. 28, 65, 88, 94.

¹² DS 2001; se även Y. Brilioth. Den påfliga beskattningen af Sverige (1915), s. 140 not 5.

¹³ DS 2214; jfr DS 2196.

¹⁴ Processus seu negocium canonizacionis B. Katerine de Vadstenis, utg. av I. Collijn i SFSS ser. 2. Bd. III (1942—46), s. 60 (I registret, s. 203, har Erik felaktigt identifierats som konung Birger Magnussons yngste år 1319 avlidne son); SRS III: 2, s. 262; se även beträffande dagen för fru Katarinas död, SRS I: 1, s. 100. — Fil. lic. Herman Schück har benäget lämnat mig upplysning om att Erik Albrektsson burit titeln »domicellus». Att Erik nämnes så tidigt i källorna är obekant för historieforskningen.

För Ljungfors' uppfattning, att titeln »domicellus», motsvarande svenska titeln »junkern», endast gavs åt sådana jarlasöner, som voro myndiga, finns ej något bärande skäl. Benämningen tillkommer, såsom ovan anförts, ej blott jarlasöner utan även konungasöner. Man kan påvisa, att flera av dessa sistnämnda, som tituleras »domicellus», voro omyndiga. Så var fallet med konung Valdemar Birgerssons förstfödde son Erik, de nämnda kungasönerna Valdemar Magnusson, Magnus Birgersson och Erik Birgersson samt konung Magnus Eriks-son själv.¹⁵ Någon anledning förutsätta, att titeln »domicellus» endast skulle ges åt sådana jarlasöner, som voro myndiga, finnes alltså ej.

Ljungfors' påstående, att gävobrevet måste ha tillkommit under den tid, då Bengt Birgersson bar titeln »domicellus», d. v. s. före 1284, då han blev hertig av Finland, men efter 1266, då han benämnes »scholaris» håller ej streck. Bengt kallas »domicellus» även efter det han blivit utnämnd till hertig av Finland, nämligen i ett brev daterat så sent som den 23 augusti 1285; här benämnes han såväl »domicellus» som »dux».¹⁶ Därför finnes ej anledning antaga, att urkunden skulle utfärdats efter det att Bengt 1266 nämnts såsom »scholaris».

Det framgår vid granskning av en förstoring av året (MCCLVI) i Svantepolk Knutssons gävobrev,¹⁷ att rasuren ej kan ha tillkommit på det sätt Ljungfors förmodar. Hans uppfattning, att den romerska siffran L i dateringen ej skulle vara ursprunglig, och att man från början synes ha skrivit ett K, första bokstaven i ordet Kalendas, saknar all grund.¹⁸

På grund av vad ovan anförts faller icke blott Ljungfors' teori om att urkunden skulle vara falsk utan även hans tidsbestämning av densamma. Brevet måste dateras till den 23 februari 1266.¹⁹ Att Bengt endast var tolv år gammal vid tillfället utgör ej något hinder för brevets datering, då han endast nämnes närvarande och ej är sigillvittne. Såsom en parallell härtill kan nämnas, att konung Birgers yngste son, den högst trettonårige Erik var vittne i ett brev utfärdat den 30 januari 1315.²⁰ Möjligt är, att rasuren av X mellan L och V i året MCCLVI skett för att visa, att donationen gjorts, medan Svantepolks hustru Benedikta ännu levde.²¹

¹⁵ SRS III: 1, s. 5; DS 1301, 1480, 2001, 2214.

¹⁶ DS 811; jfr Annerstedt i SRS III: 1, s. 6 not e.

¹⁷ Se Axelsson, a. a. i HT 1955, fotografierna.

¹⁸ Axelsson, a. a. i HT 1955, s. 72 ff.

¹⁹ Axelsson, a. a. i HT 1955, a. st.

²⁰ DS 2001; jfr H. Gillingstam, *Ätterna Oxenstierna och Vasa under medeltiden* (1952), s. 691 not 269.

²¹ Jfr Ljungfors, a. a., s. 210.

Ett intressant spörsmål återstår att ta ställning till, nämligen användningen av den latinska titeln »domicellus», som förekommer i diplom och annaler motsvarande »junker», »junkherra» i Erikskrönikan²² resp. isländska annaler.²³ Rolf Pipping anför, att Magnus Ladulås' son Valdemar kallas »domicellus», innan han blev hertig av Finland och drar därav den slutsatsen, att titeln tillkom kungasöner, vilka saknade någon annan sådan.²⁴ Han framhåller vidare, att titeln är lånad från Tyskland, där den skulle använts för furstesöner, som saknade annan titel. Pippings uppfattning kan ej vara fullt riktig, eftersom Birger jarls son Bengt Birgersson i det förut omnämnda brevet av den 23 augusti bär såväl titeln hertig av Finland som »domicellus». Magnus Eriksson benämnes i ett brev av den 25 november 1319 — han var då omkring tre år gammal — Sveriges och Norges konung men även »domicellus». När det gäller »domicellus»-titelns användning i Danmark synes Pippings slutsats ej heller hålla streck. Visserligen kallas t. ex. hertig Knuts av Reval son Erik »domicellus» i ett brev av den 19 september 1283;²⁵ då han blivit drots bortfaller den omdiskuterade titeln, vilket framgår av en urkund daterad den 24 maj 1284.²⁶ Såsom hertig av Halland tituleras Erik ej heller »domicellus».²⁷ Men greve Jakob av Halland benämnes »domicellus» vid sidan av sin titel som greve så sent som den 29 november 1284.²⁸ I diplomten tituleras han »dominus» först från den 5 februari 1286.²⁹

Sten Carlsson hyser närmast den uppfattningen, att titulaturen tyder på ogift stånd.³⁰ Carlssons tes kan ej utan vidare avvisas, då belägg, som gå däremot, ej kunna påvisas. Den omständigheten, att greve Jakob mellan den 29 november 1284 och 5 februari 1286 synes bortlagt titeln »domicellus» samt att han år 1300, möjligen 1304, hade en son, som efter allt att döma var myndig,³¹ talar närmast för Carlssons hypotes. Titeln »domicellus» synes tydligen i likhet med »domicella»³² huvudsakligen ha använts om unga ogifta personer av furstlig börd.

²² Karl Ulfsson (Erikskrönikan vv 242 f., passim); Erik Birgersson (vv 544, 834); Erik Valdemarsson (vv 632, 1302).

²³ Islandske Annaler indtil 1578, ed. G. Storm (1888), s. 26, 66, 132, 190, 329.

²⁴ R. Pipping, Kommentar till Erikskrönikan (1926), s. 174 med not 3.

²⁵ Diplomatarium Danicum (i följande noter förkortat DD), R. II: 3, nr 77; jfr Annales Danici medii ævi, ed. E. Jørgensen (1920), s. 122.

²⁶ DD R. II: 3, nr 95.

²⁷ DD R. II: 3, nr 381 (d. 31. 12. 1289); jfr Annales Danici, s. 122f.

²⁸ DD R. II: 3, nr 110—114, 116.

²⁹ DD R. II: 3, nr 167.

³⁰ S. Carlsson, Folkungarna — en släktkonfederation (i PHT 1953), s. 90 med not 3.

³¹ DD R. II: 5, nr 116.

³² Se beträffande titeln »domicella» och dess användning Pipping, a. a., s. 218 ff.

Recensionier.

Ätterna Oxenstierna och Vasa under medeltiden.

Hans Gillingstam, *Ätterna Oxenstierna och Vasa under medeltiden. Släkthistoriska Studier* (Sthlm 1952—1953, 912 s.).

Som forskare inom medeltidsgenealogin har Hans Gillingstam länge varit ett känt och uppskattat namn. Han har också mycket goda förutsättningar för detta forskningsgebit i sitt allt ifrån tidig ungdom visade intresse därför, parat med kritisk begåvning och en utomordentlig arbetsförmåga. Därtill kommer, att han under en mångårig tjänst i Diplomatariet kommittén skaffat sig en högst ovanlig förtrogenhet med det hittills utgivna materialet. Bland hans före doktorsavhandlingen utgivna skrifter och uppsatser — de uppgå till ett trettiotal — märkas särskilt hans undersökning av medeltidsätten Slaweka,¹ Ätten Siöblads medeltida släktförbindelser,² en undersökning på över hundra sidor, som i mångt och mycket bygger på jungfruligt material samt den viktiga uppsatsen: De svenska släktböckerna före Rasmus Ludvigsson.³ I alla dessa visar Gillingstam sin goda forskarbegåvning och rör sig ogenerat med sitt rika material. För vanliga dödliga är hans anhopning av namn, årtal och släktförhållanden nog ibland rätt påkostande, och man får ofta nöja sig med att använda hans arbeten som uppslagsverk, något som dock i hög grad underlättas av hans utmärkta och felfria register, som bifogats både t. ex. Slawekauppsatsen och Siöbladsboken.

Till ämne för sin doktorsavhandling har Gillingstam valt en lockande uppgift, och resultatet har blivit en volym, som tillsammans med registret omfattar över 900 sidor.

Dispositionen är kronologisk. Första fjärdedelen av avhandlingen omfattar Oxenstiernor och Vasar fram till 1300-talets slut med ytterst omfattande utredningar av de bägge släkternas genesis. I den andra fjärdedelen har författaren stigit in på det politiska gebitet med sin behandling av Kristiern Nilsson (Vasa) och de bägge bröderna Nils och Bengt Jönsson (Oxenstierna). Men även här ges stort utrymme åt de personhistoriska problemen. Den tredje fjärdedelen av avhandlingen ägnas Oxenstiernors och Vasars ingripande i Sveriges historia under Karl Knutsson; den utförliga skildringen härom är betingad av dessa ätters enastående roll i vår medeltidshistoria. Med slaget på Brunkeberg och den därpå följande tiden upphörde de på sistone till numerären starkt minskade ätterna att utgöra en självständig faktor i nordisk politik. Den sista fjärdedelen av avhandlingen skildrar deras historia under Sturetiden, och det personhistoriska momentet träder nu åter i förgrunden. Denna del avslutas med

¹ PHT 1947, s. 1—51.

² Skrifter utg. av Genealogiska Föreningen, 4, Gävle 1949.

³ Släkt och Hävd årg. 1951, s. 208—223.

några utredningar om lågrälse personer, som föra samma vapen som de berömda ätterna utan att släktskapen kan säkert bevisas. Därefter följer en sigillbilaga och en förteckning på använda källor och litteratur. Registret noterar de cirka 4 000 ort- och personnamn, som förekomma i avhandlingen. Att tilläggen och rättelserna ej upptaga stort mer än en sida visar att boken är en utmärkt prestation.

Avhandlingens betydelse för den politiska historien ligger i främsta rummet i den rika materialsamlingen, som ofta ger nya och riktigare kronologiska preciseringar och dessutom underlättar identifieringen av de uppträdande personerna. Gillingstams intressen ligga inte på det psykologiska hållet; han är rädd för ordrika värderingar, och hans omdömen äro försiktiga, fast ibland schablonmässiga. Tack vare materialets fyllighet får man ett klarare grepp om Kristiern Nilsson liksom om den äventyrligaste av Sturetidens svenska herrar, Sten Kristiernsson (Oxenstierna). Någon djupare förståelse av Jöns Bengtsson Oxenstierna får man dock inte, kanske beroende på författarens brist på intresse för honom. Men kommer han in på de personhistoriska problemen visar han en mycket stor aktivitet, som även kommer de med dem fast lierade godshistoriska undersökningarna till godo. Man imponeras av den säkerhet, med vilken författaren rör sig på det dokumentärhistoriska området; han vågar sig till och med på rättelser och konjekturer av medeltidslatinet, som måste betecknas som lyckade. Hans tolkningar och innehållsredogörelser av både latinska och fornsvenska diplom äro också i de flesta fall klanderfria. Om hans litteraturkännedom vittnar den 43-sidiga förteckningen, en verklig fyndgruva för forskarna, och även om mycket av det material, som framlägges, är en frukt av hela diplomatariekommitténs arbete, är man dock skyldig utgivaren stort tack.

För förståelsen av vår medeltida historia spelar ju också personhistorien en viktig roll. En persons handlingsfrihet, särskilt i ekonomiska ting, var ju i hög grad begränsad av hans ättefränders tillstånd. Ärvd jord fick ej avyttras eller bortskänkas utan ättens tillstånd, och arvskiften och giftermål fordrade också dess bistånd. Förståelsen av våra medeltida privaturkunder är beroende förutom av språkkunskap, dechiffreringsförmåga och insikt om de lagbestämmelser, som reglera de olika transaktionerna, även av kännedom om de släktskapsförhållanden, som råda mellan utställaren och de beseglade, då ju sigillering av ett dokument var liktydig med dess godkännande. För den medeltida personhistorien, detta lika svåra som lockande arbetsområde, är därför Gillingstams avhandling av stor betydelse och i denna recension skall endast problem därinom behandlas.

De genealogiska utredningarna bestå dels av en mängd kortare anmärkningar, av vilka många ligga vid sidan av handlingens ämne och därför placeras i någon av de till över 4 000 uppgående noterna, dels av fristående utredningar, som ofta växa ut till uppsatser av stort omfång, som t. ex. när det gäller det bekanta arvet efter den stormrika Birgitta Magnusdotter (Porse) och ätterna Oxenstiernas och Vasas härstamning. När det gäller den sistnämnda ätten har författaren även givit sig in på det mångdiskuterade problemet om Vasavapnets betydelse och uppkomst, för vilket den heraldiska bilagan till stor del har att tacka sin tillkomst. Jag börjar med hans behandling av ursprunget till ätten Oxenstierna.

Den ännu levande ätten Oxenstierna härstammar från en Nils Torstensson, som uppträder första gången år 1335, då han beseglar en förlikning åt en Katarina, dotter till Västergötlands lagman Bengt Hafridsson, av den ätt, som förde ett lejon i sitt vapen. I *Genealogisk Tidskrift* för år 1953¹ har jag påvisat, att denna förnämliga ätt förde detta vapen på grund av sin härstamning från en syster till den kände lagman Eskil, som till skillnad från sin yngre halvbror Birger Jarl förde lejonet utan de tre snedbjälkarna eller strömmarna, som vi nu kalla dem. Bengt Hafridsson var en dotterson till lagman Eskils syster, och han hade själv en syster Ramfrid, som i sitt andra äktenskap var förenad med Upplands lagman Israel. De hade dottern Ramborg, känd bl. a. genom sin berömda grav i Västeråkers kyrka i Uppland, täckt av en kopparhäll med inskription (detta är den enda medeltida kopparhäll, som här i landet undgått att stjälas och nedsmältas kanske på grund av de hotelser, som uttalas mot den som skulle våga sig på rovet). I det ovannämnda brevet begagnar sig Katarina av Ramborgs son Gustav Arvidsson Sparre — sedermera riddare, riksråd och lagman — som prolocutor, och på grund av beseglingen får man anta, att Nils Torstensson på något sätt också är befryndad med henne, troligen genom giftermål. I systemens fru Ramfrid Bengtsdotters testamente kallas Katarina domina, då hon ombedes, att jämte en tredje syster, fru Kristina, besegla hennes testamente.

Den 11 juni 1360 bekräftar emellertid riddaren Bengt Nilsson, Nils Torstenssons son, en gåva av nu avlidna fru Katarina till Skara domkyrka och kallar henne sin *matertera*. Brevet beseglas av domprosten vid kyrkan, Folke Knutsson (Tre rosor), som var son till Katarinas förutnämnda syster fru Kristina. *Matertera* tolkar Gillिंगstam som moster — dess vanligaste betydelse — och han anser, att hennes systersons, domprostens, besegling bevisar, att Nils Torstensson varit gift med en okänd syster till fruarna Katarina och Kristina, vilken tidigt skulle ha avlidit. Men *matertera* betyder i svenskt medeltidslatin inte alltid moster. Den romerske grammatikern Festus tolkar ordet till »quasi mater altera» — suffixet i *matertera* är det samma som i *alter* och *dexter*. Den andra modern blev väl oftast en bortgången moders syster, men omständigheterna gjorde det ofta nödvändigt, att mormodern trädde in i sin dotters ställe som uppfostrare av dennas barn. Jag har också förut visat, att den kände kaniken Ulf Holmgersson kallar sin mormor *matertera*². Ett annat tydligt exempel därpå kan också nämnas. Vi veta att den kände riddaren Anund Haraldsson (vingad lilja), som dog i pesten år 1291 (jfr DS, 2, nr 1041), var gift med en Ingeborg Elofsdotter, som några dagar efter makens död skänker en gård i Bårestad i Södermanland till Julita kloster. Hon och maken hade en dotter Helga, som blev gift med riddaren Rörik Birgersson, bekant som en av Magnus Ladulås mestståndare. I DS, 3, nr 2493, bekräftar nu dessas barn mormoderns donation och

¹ I artikeln Brynjulf Bengtssons härstamning, årg. 8, s. 97 ff., där även vederlägges den av Gillिंगstam i HT 1950, s. 24 ff., förfäktade åsikten, att Brynjulf Bengtsson ej var son till Bengt Hafridsson, vilken ståndpunkt han vidhåller i doktorsavhandlingen, s. 34. Anmärkningen framförde jag redan vid Gillिंगstams disputation år 1952 i egen-skap av hans opponent, vilket förhållande gäller i det närmaste alla övriga i denna recension förfäktade, skiljaktiga meningar.

² PHT 1950, s. 97.

benämna henne därvid matertera, vilket i regesten felaktigt översattes med moster. Samma är enligt min mening förhållandet, då Bengt Nilsson kallar fru Katarina sin matertera. Det är nämligen han ensam, som bekräftar fru Katarinas donation; domprosten, hennes systerson, endast bevittnar handlingen. Han är alltså inte hennes arvtagare. Det är endast Bengt Nilsson. Han måste alltså vara antingen hennes son eller dotterson. Katarina kan emellertid knappast ha varit gift med Nils Torstensson; då borde han ha utfärdat det förutnämnda förlikningsdokumentet, och riddare var han heller inte. Att Bengt Nilsson var ende arvinge till fru Katarina framgår för övrigt av RPB 464, utfärdat samma dag och på samma plats som bekräftelsen av hennes donation till domkyrkan. Han har enligt detta diplom pantsatt en hel del av sina gods, tydligen arv från fru Katarina, för att få behålla de 300 mark pengar, som hon skänkt som själagift för en magister Björn, och för att mässor skulle hållas i Skara och Fågelås kyrkor. Nils Torstensson har enligt min mening varit gift med en dotter till fru Katarina, ej med en syster till henne. Vad Katarinas man kan ha hetat är fullständigt obekant. Möjligen kan de överraskande namnen på Bengt Nilssons söner, Arvid och Jöns, ge en fingervisning, ty dessa namn äro okända både inom morfaderns Nils Åbjörnssons släkt och bland äldre medlemmar av släkten Oxenstierna och deras vapenfränder.

Nästa gång vi stöta på Nils Torstensson är 1337, då han beseglar Johan Sunessons testamente, troligen utgivet i Svernarum i Njudung i Småland. Denne var, som snart skall visas, gift med en nära släkting till Nils, som vid beseglingen placeras efter Nydalaabboten men före kyrkoherdarna i Kärda och Gällaryd (DS, 4, nr 3299). Året därpå uppträder han i den närliggande Malmbäcks socken som första vittne vid en godsförsäljning, där bl. a. förekomma en Gjurd Godhe, som för Oxenstiernavapnet, och Martin Bengtsson, som var gift med en dotter till Gjurd Nilsson, den äldste kände av dem, som har oxhornen som sköldemärke. Ett par månader därefter är han i Västergötland och utnämnes till testamentsexekutor jämte sin broder Bengt samt bröderna Bengt och Gustav Åbjörnsson (sparre) av en förmögen dam, Bengta Matsdotter, som väljer sin grav i dominikanerklostret i Skara och donerar en jordegendom till det förnämna Gudhems kloster, där hennes syster Ingeborg är abbedissa och två andra systrar, Lucia och Holmborg, samt systerdottern Ingeborg äro ingivna. Alla kallas de dominae, klosterfruar. Exekutorerna besegla, Nils som nummer ett och brodern Bengt som siste man. Det går nu att bevisa, att Åbjörnssönerna äro systersöner till Bengta Matsdotter, och Gillingstam leder även i bevis, att Torstenssönerna också måste vara det. Hans bevisföring är skicklig, och jag skall i korthet redogöra för den.

Den i klostret ingivna systerdottern Ingeborg är förut känd. Av tvenne diplom från åren 1320 och 1322 framgår, att hon var dotter till en från andra urkunder bekant Torsten Vigolfsson av Fallnafsors i Malmbäcks socken — han nämnes ej i livet efter 1319, DS, 3, nr 2184 — i hans äktenskap med en syster till den förutnämnda abbedissan Ingeborg, samt att hon då ingår i klostret. Som ingift för henne skänker hertiginnan Ingeborg, hertig Eriks änka, trenne gårdar i Kviberg vid Sävåen (nu ingående

i Göteborgs stad) på grund av den tjänst hon ägnat henne (intuitu et respectu servicii quod nobis impenderat).

I ett brev av år 1340 — se avhandlingen, s. 42 — utlovar en Olof Gren, att han före Mårtensdagen skall med iakttagande av alla rättsliga formaliteter åt Halsten Petersson (halv lilja på sned) överlämna den egendom i Fråstad (i Åsbräcka socken i Västergötland), som Ingrid (en syster till Åbjörnssönerna) ärvt efter sin moster, »auuncula» Benedicta. Åbjörnssönerna voro alltså systersöner till Bengta Matsdotter, något som förklarar deras ställning i testamentet. Detta motsäges visserligen till synes av DS, 5, nr 3597, där en Knut Sigvidsson, som var gift med en andra syster till Åbjörnssönerna, Elena, säljer, vad hans hustru ärvt i Fråstad: »bona que uxor mea post mortem Benedicte, sororis sue nostris acquisivit». Bengta skulle alltså enligt denna uppgift vara en syster till Åbjörnssönerna. Gillingstam visar nu upp, att denna text — den är ur de sparreska kopieböckerna — omöjligt kan vara riktig. Nostris är en språklig omöjlighet. Det skulle ju ha hetat nobis, och Hildebrand här säreget nog utan att säga något därom kastat om ordningen på orden som i kopian lyda »sororis nostris sue». Detta obegripliga nostris anser nu Gillingstam vara en felläsning för matris. Det är intet tvivel om att han här träffat den rätta lösningen. Matris har helt säkert i originalet varit skrivet med vanlig förkortning mtr', och som motsvarande förkortning för nostris är ntr' så är felläsningen ju lättförklarlig. Vi kunna alltså som ett ovedersägligt faktum fastslå, att Åbjörnssönerna äro barn till en syster till Bengta Matsdotter. Gillingstam bevisar nu också att Torstenssönerna måste vara det.

Den i diplomerna mest kände av dem är Håkan, kanik i Linköping och kyrkoherde i Sandsjö i Njudung. Han gör sitt testamente med stora donationer den 25 juli 1369, och redan den 15 augusti finna vi en annan kyrkoherde i Sandsjö (avh. s. 39). Gillingstam sluter härav i likhet med Elgenstierna, att Håkan dött strax efter testamentets datering. Mer än sju år efteråt få vi emellertid reda på att arvet efter herr Håkan ännu ej var klart. I RPB 1232 säger nämligen Gustav Åbjörnssons son Mats — han som slog ihjäl biskop Gotskalk i Linköping och på grund därav bannlystes och fick lösa sig ur bannet genom vallfärd till Rom och instiftande av ett prebende i Linköpings domkyrka — att han som säkerhet för ett prebende bl. a. pantsätter »all min godz som mik bör at arfua epter herra Haquon aff Sandsio som kanunkar war fordhum i Lincöpunge Gudh hans siaell hafui».

Gillingstam anser nu, att denna arvshistoria endast kan förklaras genom att Mats Gustafsson varit lika närstående i fråga om arvet som Håkans brorson Bengt Nilsson, om vilken vi veta att han är i livet ännu den 9 augusti 1371. Mats Gustafsson måste alltså ha varit systerson till kaniken, och Åbjörnssönerna och Torstenssönerna halvsyskon. Under förutsättning av att Håkan dött före Bengt Nilsson kan denna slutsats ej gendrivas. Orsaken till den utdragna arvsuppgörelsen skulle väl då vara, att Bengt Nilsson ej velat dela med sig av arvet till faderns halvbröders barn. Enligt Östgötalagen giftermålsbalken 21:1 ärvdes nämligen en man ej av sina halvbröder, då hans helsyskon voro i livet. Först genom att Östergötlands landsting antog Magnus Erikssons nya lagförslag gavs halvsyskonen möjlighet att sins emellan dela en fjärdedel av arvet.

I den förutnämnda paragrafen tillägges emellertid, att om arvet går längre bort än till bröder, då ärva alla avkomlingar av halvsyskon lika som alla avkomlingar av helsyskon. Skulle det vara så, att kaniken Håkan av hälso-skäl pensionerat sig själv från kyrkoherdebefattningen, något som det finns många exempel på, och överlevt Bengt Nilsson, så kunna vi dock icke komma ifrån att den för övrigt väl dokumenterade släktskapen mellan de bägge familjerna måste vara halvsyskonskap. I så fall skulle enligt Magnus Erikssons landslag Mats Gustafsson och hans medarvingar tagit hela arvet efter herr Håkan.

Ur denna släktskapssynpunkt måste vi nu skärskåda DS, 5, nr 3591 (1341 24/8), där Margareta, en syster till Åbjörnssönerna, som var änka efter den ovannämnde Johan Sunesson, sålde sin del i de från mostern ärvda godsens i Fråstad till släktingen Halsten Petersson. Hon säger sig göra detta med samtycke av sina bröder Bengt och Gustaf och av andra blodsfränder (consilio fratrum meorum Benedicti Abiörnason et Gustau nec non aliorum consanguineorum meorum). Vittnesmeningen är emellertid av högsta intresse: *«in cuius testimonium sigilla fratrum meorum Benedicti et Gustau et Benedicti Thorstenson presentibus sunt appensa»*. Ingenting i formuleringen av denna latinska fras utesluter möjligheten av att Bengt Torstensson innefattats bland hennes bröder. Men varför namnges han då ej bland bröderna som tillstyrkare till försäljningen utan stickes undan bland *«aliorum consanguineorum»*? Jo, som förut sagts, har han som halvbror ej någon arvsrätt efter Margareta, vadan hans tillstyrkan är av lägre värde.

När Margareta Åbjörnsdotter år 1342 gör sitt första testamente med uteslutande penninggåvor utnämner hon inte sina bröder utan Torstenssönerna till sina exekutorer utan att med ord markera något släktskapsförhållande till dem. Det visar sig därvid, att i Torstenssönernas brödraskara finns ännu en: Mats Torstensson, vilken dock endast förekommer i detta diplom. Det är också möjligt att den Mats Åbjörnsson, som tillsammans med bröderna Sune och Peter Jonsson Bååt beseglar ett byte mellan Halsten Petersson och hans broder Arvid, och som även omnämnes i DS, 4, nr 3156, är broder till våra ovannämnda Åbjörnssöner.¹ När bröderna Bengt och Gustaf Åbjörnsson år 1348 sälja några västgötagodts till Halsten Petersson, låta de nämligen denna transaktion bevittnas av den kände riddaren Nils Turesson Bielke och hans (andra) hustru Margareta Matsdotter, som i sigillet för en sparre. Jag har svårt att tänka mig, att Nils Turessons hustru sigillerar ett dylikt salubrev annat än som representant för försäljarnas släkt, d. v. s. deras brorsdotter. Mats Åbjörnsson skulle i så fall vara hennes fader och Bengts och Gustafs broder. Över huvud taget synes mig Gillingstams behandling av Åbjörnssönernas historia vara allt för lättvindig. Gustaf Åbjörnssons förekomst som riddare i det intressanta diplommet DS, 6, nr 5149 får inte skjutas åt sidan med motivering att vi här ha att göra med en dålig avskrift i den sparreska kopieboken. Elena Åbjörnsdotters man kan också identifieras. Han är säkert identisk med den Knut Sigvidsson, som är jordad

¹ DS, 4, nr 2740. De gods Halsten bortbyter äro Angebo i Fröderyds och Hallsnäs i Ramkvilla socken i Småland. Gillingstam har tydligen genom någon felnotering kommit att identifiera den sistnämnda egendomen med Hallsås i Lerums socken (Avh. s. 43).

i Varnhems kloster, och vilkens gravsten med tre sjöblad med spetsarna nedåt — alltså. Porse-Ribbingvapnet — behandlas av Gardell i hans Gravmonument, I: 61. Han är tydligen son till Sigvid Bengtsson (jfr HS 3: 234) och väl far till Bengt Knutsson i RPB 1139. I det sistnämnda diplommet, där dennes sigill med de tre sjöbladen hänger under, skänker han till Vadstena klosterbyggnad alla sina fastigheter i Sänninge i Linderås socken, Småland, och en månad därefter gör en Torsten Simonsson en fullständigt liknande donation (RPB 1147). Denne sistnämnde, som för tre varghuvud i sin sköld, satta två och ett, uppträder i DS, 6, nr 4369 tillsammans med bröderna Nils och Bengt Torstensson, och i DS, 6, nr 4542 f. visar han sig även vara ägare av gods i det ovannämnda Fråstad, vilka försäljas till Halsten Petersson. Det var ju i denna by, som arvet efter Bengta Matsdotter särskilt hade varit beläget. Han kan därför ha varit nära släkt med henne eller gift med någon dotter till Åbjörnssönerna eller deras systrar. Den av Gillingstam behandlade Mats Håkansson (avh., s. 54 not 288) är inte son till riddaren Håkan Karlsson (stjärna) utan till Håkan Bårdsson och hans hustru Ingrid Åbjörnsdotter. Detta framgår, förutom av Hans Brasks släktbok, även av en jämförelse mellan RPB 1521, 2250 och SD, 1, nr 91. Även Bengt Åbjörnsson och hans ättlingar måste på nytt tagas upp till behandling. Han anses ju vara fader till Jöns Bengtsson, som var häradshövding i Kind och blev stamfader för yngre Stenbocksätten och ätten Drake af Intorp. Vill man nå en fullt övertygande bevisning om ätten Oxenstiernas härstamning, är det nödvändigt att mera ingående utreda även halvsyskonens ättlingar.

Sedan Gillingstam väl konstaterat, att den syster till Bengta Matsdotter, som var moder till Åbjörnssönerna, måste ha gift om sig med Oxenstiernornas fader Torsten, så återstod problemet: vem var denne stamfader? Gillingstam fann nu att av SMR 1348 (av år 1441) framgår, att framlidne Lars Haraldssons hustru Elin intygat, att hennes man och hon efter honom i väl 42 år som pant innehåft Fallnafors, och att hon aldrig hört annat, än att Fallnafors var Arvid Bengtssons (son till Bengt Nilsson Oxenstierna) rätta fäderne. Fallnafors hade ju varit Torsten Vigolfssons sätesgård och denne hade ju också varit gift med en syster till Bengta Matsdotter. Hur enkelt vore det inte att i honom se Oxenstiernornas stamfader! Visserligen förde han ett annat vapen: en delad sköld med i övre delen två trappskurna rutor, i nedra delen ett skaftat hjärtformigt blad med spetsen nedåt (Her. Bil., s. 773, nr 1), men det kunde ju tänkas, att sönerna antagit moderns vapen. Och vem var denne Mats, som var fader till henne och förde Oxenstiernornas vapen? Det finns en regist hos Jonas Bure av ett nu förlorat brev, som lyder: »Giordot Matthias filii Nicolai in Langzrum Oxenstierner sällie Gotz till Nydale Clöster deras Signeter under». (Avh., s. 11.) Dessutom fanns en brevregist av Rasmus Ludvigsson, enligt vilken en gård i Långhem i Kinds härad i Västergötland år 1341 tilldömdes Gällstads kyrka; denna gård skall enligt dombrevet ha givits till nämnda kyrka av fru Lucia, Jöns Bengtssons faders (Bengt Åbjörnsson) moder (Avh., s. 735 not 34, jfr Registret, s. 911). Ringen var nu slut. Denna fru Lucia var identisk med den fru Lucia, som var syster till Bengta Matsdotter. Hon var dotter till Mats av Langserum (Oxenstierna) och hade först varit gift med en Åbjörn, som förde sparrevapnet; sedan gifte hon om sig med Torsten Vigolfsson.

Denne var av lägre börd än hon, varför sönerna upptogo morfaderns vapen. En antydning härom ville Gillingstam se i kaniken Håkans sigill (Avh., s. 10; Her. Bil., s. 773, nr 6). Detta innehåller förutom apostlabilder längst ned två små sköldar, av vilka den högra klart visar Oxenstiernavapnet, den vänstra tre otydliga figurer ställda två och ett. Emil Hildebrand uppfattar dem som tre djurhuvud (DS, 6, nr 4639); Gillingstam anser själv att bilden kan vara en mindre klart utformad bild av det vapen, som Torsten Vigolfsson förde.

Man får ge författaren en eloge för det skarpsinne, med vilket han utformat denna ätteledning, som vid första intrycket verkar fullt övertygande. Men det finns en del svårigheter. Fallnafors behöver inte direkt ha gått över från Torsten Vigolfsson till Nils Torstensson. Efter den förstnämndes död kanske dottern har varit enda barnet, och hon kan strax därefter gått in i kloster, varefter gården övergått till modern, om hon inte förut redan besuttit den såsom morgongåva. Därifrån kan den ha gått över till hennes syster, Torstenssönernas moder, som inte kan ha gått in i kloster, förrän hennes barn voro vuxna. Likaledes får det betraktas som något oerhört, att en sådan man som Håkan Torstensson skulle ha velat nedvärdera sitt fädernevapen genom att placera det till vänster. Naturligare vore i så fall, att han inte tagit med det alls. På hans tid hade dessutom Oxenstiernorna inte passerat lågfrälsets stadium. Åbjörns-sönerna ha inte uppskattat moderns vapen högre än sitt eget sparrevapen, och dessutom påminner vapnet i kanikens vänstra sköld inte alls om Torsten Vigolfssons vapen, om man bortser ifrån figurernas placering två och ett. Snarare är man böjd att med E. Hildebrand, som nedskrivit sin uppfattning för över sjuttiofem år sedan, då kanske sigillet var klarare än nu, däri se tre djurhuvud och tänka på den förut nämnde Torsten Simonssons tre varghuvud. Under alla omständigheter är det det enda naturliga att i kaniken Håkans vänstra sköld se moderns eller morfaderns vapen. Lucia Matsdotters andra man har då varit en av de lågfrälse Oxenstiernorna med namnet Torsten, ett namn som ej är okänt inom 1300-talets medlemmar av ätten, jfr Torsten Gjurdsson. Han har sedan gift in sig i en förmögen västgötafamilj, liksom Torsten Vigolfsson. Rasmus Ludvigsson och efter honom Utter och Messenius resonera så och göra denne Torsten till en bror till Mats och Gjurd Nilsson; detta är ju endast ett nära till hands liggande antagande. Genom att Nils Torstensson gifte in sig i Bengt Hafridssons ätt, började Oxenstiernornas vandring mot toppen, och hans son Bengt Nilsson krönte verket genom att äkta Nils Åbjörnssons dotter Ingeborg, änka efter Sten Turesson Bielke.

Jag vill alltså icke obetingat godtaga Gillingstams skickliga slutbyggnad i den Oxenstiernska ätteledningen men ej heller förneka dess möjlighet. En fotografisk förstoring av herr Håkans vänstra sköld skulle kanske kunna bidra till problemets lösning, fast dylika försök ofta tekniskt misslyckas.

Bengt Nilssons söner försummade ej att genom rika giften hålla ättens höga standard uppe. Arvid Bengtsson gifte sig med den kända Birgitta Magnusdotter (Porse), och trots att deras barn dogo barnlösa före modern så att hennes ofantliga förmögenhet ej kom Oxenstiernorna till godo, har Gillingstam dock ägnat stort utrymme åt utredningen av arvsskiftet

efter henne, som dog den 1 oktober 1450 (Avh., s. 97 ff. och 330 ff.). Som anmälaren själv har behandlat detta i PHT 1950, s. 109 f. och därför råkar komma i skottgluggen — se Avh., s. 106 not 553: bevis saknas för Liljeholms påstående att Gustaf Karlssons syster drottning Katarina icke fick del av arvet efter fru Birgitta — skall jag i korthet försvara min åsikt om det omdiskuterade arvsfallet.¹

Om Magnus Erikssons lagförslag veta vi, att åtminstone beträffande ärvdabalken endast Östgöta landsting med säkerhet antagit den i början av 1350-talet, och vi kunna gott kalla den den nya Östgötalagen i stället för det i nyare tid antagna namnet Magnus Erikssons landslag. Kristoffers lagförslag skiljer sig i arvsrättsligt hänseende föga från denna lag.

Gällde ett arvskifte den s. k. yttre arvskretsen, från och med kusiner och nedåt, så skulle enligt de svenska lagarna endast den enligt gradualprincipen närmaste släktingen ensam eller med likberättigade taga arvet. Han behövde ursprungligen ej dela med sig av arvet till sina döda syskons barn. Emellertid inflöt snart detta stadgande i Upplandslagens additamenta. Västmannalagen tycks från början känt till den s. k. Schependomsrätten, som var av nederländskt ursprung, och stadgade att dylika arv skulle gå efter ättens förgrening (Västmannalagens Ärvdabalk 12, jfr Holmbäck-Wessén, s. 50, och förklaringarna s. 61 f.). Denna filiationsprincip tycks man under Erik av Pommerns regeringstid på sina håll velat tillämpa även annorstädes i Sverige, varvid dock arvsrätten ej ansågs gå längre än till fjärde led, kanonisk komputation, i enlighet med bestämmelserna i Upplandslagen vid arv för descendenter och kollateraler. Ett exempel härpå ger oss arvsdelningen efter riddaren Harald Karlsson (spets från sidan), där den dödes kusin Gotskalk Bengtsson delar med sig av arvet till sina kusiners ättlingar (SD, I, nr 69). Vid arvet efter Birgitta Magnusdotter voro hennes närmaste arvingar tre kusinbarn på mödernet, vilka enligt Kristoffers lag ensamma skulle ärvt, men de fingo avstå parter till sina döda syskons barn, vilka stodo i fjärde ledet, och därigenom kom riddaren Gustaf Karlsson (gumsehuvud) att få hälften av sin mosters, Ingeborg Gregersdotters, arv. Han hade emellertid en syster, drottning Katarina, som naturligtvis skulle fått en tredjedel av hans part, om hon hade levat, men hon dog, som jag påpekat, tre veckor före fru Birgitta, och som han inte var arvinge utan endast medarvinge, behövde han ej avstå något till hennes barn. Dessa stodo dessutom i femte led och voro därför uteslutna från arv enligt den gängse tolkningen. Att det emellertid var Upplandslagens additament 7 och ej filiationsprincipen, som tillämpades, stödde jag på det faktum, att Greger Bengtsson (oäkta Folkungaätt), trots att han var besläktad med fru Birgitta i fjärde led, ej fick någon arvslott. Gustaf Karlsson dog emellertid barnlös och ärvdes då av Karl Knutssons dotter Magdalena, varigenom de från fru Birgitta ärvda godsens kunde övergå till henne.

Gillingstam berör även tvisterna efter arvskiftet (Avh., s. 100 ff.), särskilt de fordringar, som framställdes av fru Birgittas släktingar på fädernesidan, och bidrar med material men anser sig ej kunna lösa dessa släktproblem. Som de dock äro av central betydelse, skall jag framlägga min åsikt om dem.

¹ Jfr t. ex. J. E. Almquist, Den s. k. mellersta lagens bestämmelse om istadarätt. Strödda bidrag till familjerättens historia.

Birgittas farfar Knut Porse var enligt hennes egen redogörelse dotter-son (möjligen misstag för son) till fru Estrid av Helgamo, gift med den fördrivne danske adelsmannen Peter Porse. Denne Knut gifte sig med en dotter till Ingegerd Svantepolksdotter och riddaren Mats Tyrnersson, helt säkert den domicella Birgitta, som omnämnes i Mats Kättilmundssons testamente (hennes övriga där omnämnda syskon måste av tidsskäl vara födda i Mats Tyrnerssons föregående äktenskap). Knut Porse, vilken ej nämnes i något diplom, dog tidigt och efterlämnade sonen Magnus. Hustrun gifte tydligen om sig med riddaren Lars Karlsson (sparre) och fick med honom dottern Ingegerd, uppkallad efter mormodern. Hon gifte sig med Arvid Kettilsson (spets från sidan), fick barn, som ärvde fadern, men alla dogo före modern. När hon själv dog, ärvdes hon av Magnus Porse. Endast den omständigheten att han var halvbror, ej kusin, till henne kan förklara, att han blev ensam arvinge. Magnus Porse har av allt att döma först ingått äktenskap med en dotter till riddaren Kettil Glysing och hans hustru Ingeborg Eriksdotter Bielke. Hon har snart dött efter att ha gett livet åt en dotter Katarina, som ingick äktenskap med Ficke van Fitzen. Magnus Porse blev därför tvungen att till sin måg utlämna icke blott dotterns modernearv utan även en tredjedel av bollen. Det är som make till fru Ingeborgs dotterdotter Ficke van Fitzen tillsammans med hennes fyra mågar beseglar hennes stora donation till Vadstena kloster (RPB 1077 med felaktigt referat. Alla de beseglade herrarna voro hennes mågar). Det är också därför Katarina Magnusdotter som arv efter modern i RPB 1186 äger hälften av kvarnen Mölna, vars andra hälft mormodern donerar till klostret. Katarina Magnusdotter dog emellertid snart (efter den 16 november 1375). Magnus Porse gifte om sig med Helena Gregersdotter och fick dottern Birgitta, uppkallad efter farmodern, men han har tydligen också gett en dotter i andra äktenskapet namnet Katarina. Själv dog Magnus Porse 1380. Birgitta gifte sig, som nämnts, med Arvid Bengtsson, och system Katarina med Karl Bengtsson (örnfot). Efter dennes död gifte hon om sig med Henrik Dume, en bror till Bo Jonssons hustru, men hon dog utan att lämna några barn efter sig och ärvdes därför av system Birgitta. Ätten Örnfoot såg dock till, att den morgongåva hon fått i sitt första gifte ej gick ur deras händer. Katarinas gods Ullevi (i Gamleby socken i Tjust), som Karl Bengtsson hade pantsatt, lyckades emellertid fru Birgitta efter många stridigheter få sig tilldömt (Avh., s. 86 f.).¹

Peter Porse och fru Estrid hade emellertid andra ättlingar nämligen Katarina Petersdotter, som först var gift med riddaren Erengisle Torkelsson (en båt) och i detta äktenskap hade sönerna riddaren Knut Erengislesson och Torkel Barun samt en dotter. Katarina gifte sedan om sig med riddaren Lars Magnusson (leopard) och fick barn även i detta äktenskap. Knut Erengislesson var gift med Bengta Matsdotter (stjärna), en syster till riddaren Gustaf Matsson och till Sestrid Matsdotter, gift med Karl Lange (femuddig stjärna). Herr Knut fick med fru Bengta dottern Sestrid, som gifte sig med Olof Jönsson (stenbock) och blev stam-

¹ Detta gods hade Magnus Porse ärvt av sin halvsysster Ingegerd Larsdotter. Hennes far Lars Karlsson hade nämligen bytt till sig detta, vilket hans broder, kaniken Arvid Karlsson, hade donerat till Linköpings domkyrka (DS, 4, nr 3532; DS, 5, nr 4040 f.). Denna godshistoria ger ett säkert bevis på Katarinas härstamning.

moder för äldre Stenbocksätten. Bengta Matsdotter gifte sedan om sig med Peter Kyrning, (snedbjälke med sparrar) och fick i detta äktenskap de bekanta sönerna Mats och Simon Kyrning. Trots att andra maken ej var riddare bär hon dock efter dennes död sin titel domina, jfr anteckningen på baksidan av SD, 3, nr 2540.

En av Katarina Petersdotters döttrar var tydligen gift med en Gudsärk. I detta äktenskap hade hon en dotter Æstrid, som blev gift med den kände Heneka Bekman. Detta framgår av SD, 1, nr 488, där namnet dock skrives Cestrith beroende på en felläsning ce för æ, som är särskilt vanlig just i namnet Æstrid men också förekommer i namnet Ælin (= Elin), jfr DS, 3, nr 1859, Karolus Celinceson för Ælinæson. Om Æstrid Gudsärksdotter se även PHT 1951, s. 3, not 2. Vi förstå nu, varför Margareta Henekadotter och Gustaf Olsson Stenbock försökte få arv efter fru Birgitta. Deras kray avvisades emellertid med motiveringen att släktingarna på mödernesidan — kusinbarnen — voro närmare besläktade.

Gillingstam har naturligtvis ägnat Vasaättens ursprung en ingående undersökning (Avh., s. 116—169). Längre än till Nils Kettilsson har han inte lyckats tränga fram. Denne var som bekant gift med Kristina, dotter till riddaren Jon Nilsson i Rickeby (stjärna). Dennes ursprung kan bättre följas, och författaren har därvidlag gjort ett vackert arbete. Han påvisar också, att Kristinas bror Nils, som blev gift med Ulf Åbjörnssons dotter och lagman i Östergötland, är identisk med en magister Nils Jonsson, vilken var prokurator för den engelska nationen i Paris under sina studier därstädes. Deras fader Jon Nilsson var son till Nils Jonsson i Rickeby i hans äktenskap med Kristina Kristiernsdotter, dotter till kung Birger Magnussons kände fogde Kristiern och dennes hustru Margareta Likvidsdotter. Hon tillhörde de kända Likvidssönernas syskonkrets. Fogden Kristiern förde ett vapen, som vi bruka kalla dubbelvase, och han var, som Gillingstam klarlägger, besläktad med den särskilt i Estland verk samma tyska ätten Scherembeke. Gillingstam går till slut in på det omdebatterade problemet om vasavapnets ursprung, vilket han anser uppkommet genom att Nils Kettilsson antagit sin hustrus farmors vapen; detta skulle i sin ordning gå tillbaka på ätten Scherembekes vapen. Innan jag går in på denna splitternya teori, vill jag påpeka några detaljer, där jag anser, att författaren inte träffat det riktiga.

Hans uppgift (Avh., s. 138), att fogden Kristierns äldste son Kristiern, som levde 1310 men var död den 12 januari 1312 och begravnen i Fogdö kloster, ej hade haft någon familj, är ett misstag. Han måste ha varit gift med en dotter till Filip av Rumby och med henne haft dottern Margareta, kanske uppkallad efter den förnåma farmodern. Denna Margareta gifte sig med Eskil Andersson (lejonlilja) och fick två kända barn, som tillhörde vår högadel, riddaren Anders Eskilsson och dottern Ingeborg Eskilsdotter, gift med riddaren Nils Tyrgilsson (två färlor). Detta släktskapsförhållande framgår dels därav att Eskil Anderssons hustru i egenskap av systerdotter blir arvtagare till Jedvard Filipsson av Rumby (DS, 4, nr 2654), dels av Eskil Anderssons testamente då hustrun redan är död och även hon begravnen i Fogdö kloster (DS, 4, nr 2666). Jfr även beseglingen av DS, 4, nr 3511 — Magnus Gregerssons barn voro kusiner med Eskil Anderssons hustru. Greger Magnusson kallas också syssling av Ingeborg Eskilsdotter i ett skiftesbrev (se avskr. Skokloster, Avd. I, vol. 31 kvarto, p. 19).

Gillingstam har helt säkert rätt i sin slutsats, att Jon Nilsson var gift med en syster till Jon Kettilsson Puke (Avh., s. 145 ff.), en broder till den kände marsken Erik Puke. På grund därav tog Nils Kettilssons hustru efter honom arv, som bortbyttes år 1369: »een rättan oc fullan tridhiadeel af allo thy godze som herra Joon Kättilsson atte j Ölande, j Möre, j Si-härädhe oc allo Kalmarna föghati — — som henne mz landzlaghum til arff fallit war». Men hans försök att bortförklara, att priorinnan Iliana ej skulle vara Erik Kettilssons köttsliga syster, vederlägges av possessivpronomet, då han kallar henne »*minne* käro syster». Likaledes anser jag det misslyckat att förneka syskonskapet mellan Sigrid Kettilsdotter och marsken för att därigenom komma fram till att Jon Kettilsson endast lämnade kvar tvenne syskon, varigenom den tredjedel, som tillföll Jon Nilssons hustru, fick den vanliga förklaringen. I händelse hon varit död, måste också förutsättas att vid transaktionens ingående 1369 de andra av Kristina Jonsdotters syskon voro döda. Av Vadstenadiariet av år 1396 framgår emellertid, att marsk Erik begrovs den 24 september tillsammans med sin son och sin systerdotter Kristina Vämundsdotter (jfr även RPB 2338). Han hade alltså haft en syster gift med Vämund, och även om hon varit död, när Jon Kettilsson avled — han uppträder sista gången i livet 1353, DS, 6, nr 4907 — hade ju hennes barn inträtt som arvingar. Jon Kettilsson har också en syster, som var gift med Lyder Ruska (DS, 4, nr 3418, jfr 3381). I detta äktenskap fanns vid makens död inga barn (DS, 6, nr 4638, 4648), men hon kunde ju ha överlevt sin broder. Under alla omständigheter måste arvskiftet efter Jon Kettilsson lösas på ett annat sätt än Gillingstam gjort. Troligen ha vi att göra med tvenne kullar, av vilka endast helsyskonen ärvde, enär vid arvlåtarens död den nya arvslagen ännu inte blivit antagen. Kanske detta är orsaken till att man så starkt trycker på »landslagen» d. v. s. den i landskapet då gällande lagen.

Fullständigt oförstående är jag emellertid för den av Gillingstam lanserade teorin om vasavapnets ursprung. Skulle fogden Kristierns vapen uppkommit ur Scherembekes, så kan detta endast förklaras genom någon sorts dubbling av inom heraldiken för mig okänt slag (Her. bil., s. 783—785). Lika litet begriper jag att vasavapnet uppstått ur Kristierns dubbelvase, enär jag inte förstår av vilken anledning Nils Kettilsson skulle upptagit detta vapen. Varken hans hustru eller hans svärfar har ju funnit skäl att lägga sig till med det utan ha bibehållit stjärnan. Här i Norden anta ofta sönerna moderns vapen, men exempel på att en svensk man tagit ett vapen, som tillhörde hustruns ätt, är okänt och skulle väl snarast betraktas som stöld. Arvslagarna anses nog lägga hinder i vägen härför. En man ärvde aldrig hustrun eller hennes släkt.

I likhet med Hans Hildebrand anser jag överensstämmelsen mellan vasavapnet och den figur, som i Frankrike kallas *roc*, vara odisputabel. Denna hade ursprungligen hämtats från orienten och föreställer tornet på en stridselefant. Roc betyder ju ännu på franska schackspelstorn, jfr rockera. På något sätt har denna rocfigur, som helt visst påminner om spetsen på en dystlans, franska roquet, kommit att i heraldiken tjänstgöra som en stiliserad hjälmvippa eller toppvippa, och med H. J. S. Kleberg (Avh., s. 126) anser jag att vasavapnet ej är annat än en toppvippa. Liksom många sigill endast ha en hjälm utan prydnader som vapenmärke,

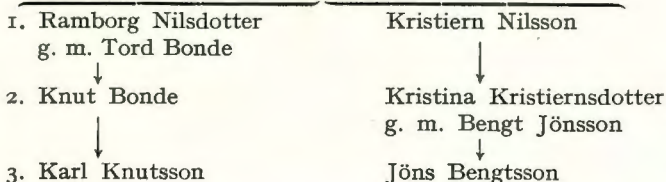
och ätten Oxenstierna har de bägge hornen, som vanligen bruka finnas tillsammans med hjälmen i de utarbetade sigillena, så har vasaätten upptagit hjälmvippan som sin vapenbild och allteftersom dess utseende förändrats, förändras också vasavapnet, något som klart kan iakttagas hos sigillbilderna i den heraldiska bilagan. Toppvippan blir emellertid vid mitten av 1400-talet så förgrenad, att den kan kallas på svenska *vase* och helt säkert har ätten fått sitt namn därav. Den borde egentligen kallas Vaseätten.

Nils Kettilssons vapen bars ju också av andra: Ingemar Djäkns och Ingemund Jonssons släkt, och det finns enligt min mening ingen anledning att bortförklara detta, som författaren gör i exkursen på sidan 747 ff. Ingemar Djäkn skall ha varit Nils Kettilssons sven och Gillingstam tänker nu på den möjligheten, att han i den ställningen fått upptaga sin herres vapen. De exempel härpå, som äro omnämnda här i Norden, bottna dock i att svennen är oäkta son till sin herre och denne själv barnlös i sitt äktenskap. Att Ingemund Jonssons sonson kallar Johan Kristiernsson Vasa för sin frände får också tagas som en reell verklighet. Det förargliga är, att vi ingenting veta om Nils Kettilssons förfäder. Men intet talar emot att han själv var av god börd, kanske son till den Kettil Jonsson, vilken på förnäm plats beseglar Nils Jonssons i Rickeby testamente (DS, 3, nr 2045).

Naturligtvis finns det många personhistoriska detaljer i avhandlingen, där man hyser en annan åsikt än författaren, liksom man ibland tycker, att han alltför lätt halkat över vissa anmärkningsvärda ting. Dit hör t. ex. den karaktäristik av ärkebiskop Jöns Bengtsson, som avslutar ärkebiskopskrönikan i Registrum Ecclesie Upsalensis. Om den säger Gillingstam (Avh., s. 465): »den äldsta kända karaktäristiken av Jöns Bengtsson är så kort — vir bone consciencie — att den endast kan anses ha värde såsom vittnesbörd om hur litet man tycker sig kunna säga till hans försvar». Som jag för egen del har en annan uppfattning, skall jag anföra ordalydelsen i sin helhet (DS, 5, nr 3834, s. 303: »Vicesimus tertius fuit Magister Johannes Benedicti de Salistom, Magister in artibus et Baccalaureus decretorum nobilis genere filius domini Benedicti jonsson militis, legiferi vpplandiarum. Regis karoli ex vtroque parente in tertia vel quarta lineis consanguineus. Canonice et concorditer electus et per Concilium Basiliense confirmatus, vir bone consciencie.» I översättning: Den tjugutredje ärkebiskopen var magister Johan Bengtsson av Salstad, Magister in artibus och Baccalaureus decretorum. Han var av adlig börd, son till riddaren herr Bengt Jonsson, Upplands lagman, och besläktad med konung Karl både på hans fäderne och moderne i tredje och fjärde led. Han valdes i enlighet med kanonisk rätt och enhälligt; hans val stadfästes av Baselkonciliet. En man med gott rättsmedvetande.

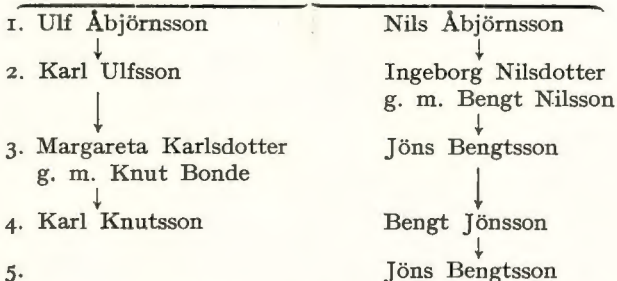
Jag tror att krönikören genom denna betoning av Jöns Bengtssons höga börd, fullt jämngod med konungens, och av hans goda rättsmedvetande, vill säga läsaren: är det att förvåna sig över att han handlade, som han gjorde! För övrigt är det anmärkningsvärt, att Gillingstam med sitt stora personhistoriska intresse inte anser sig böra kontrollera uppgifterna om släktskapsgraden, något som, såvitt jag vet, ännu ingen försökt sig på. Med tillhjälp av de utmärkta släkttabellerna, som stå i Registret, s. 900 ff., kunna släkttavlorna lätt konstrueras.

Nils Kettilsson.

Karl Knutsson var alltså på sitt fäderne besläktad med Jöns Bengtsson i tredje led av hans möderne.

Åbjörn Sixtensson

Karl Knutsson var i fjärde led på sitt möderne besläktad med Jöns Bengtsson i femte led av hans fäderne. Uppgifterna i ärkebiskopskrönikan äro alltså korrekta, låt vara att skribenten ansett det onödigt att markera femte ledet för Jöns Bengtssons fäderne.

Samtidigt kan man inte låta bli att tänka på, att när Karl Knutsson lät franciskanerna konstruera en stamtavla, som gjorde drotsen Åbjörn (Sixtensson) till son av en Nils av Tofta och en dotter till konung Erik Knutsson och lät meddela detta i den nya inledningen till Erikskrönikan, så har säkert Jöns Bengtsson, som också härstammade från drotsen, ögonblickligen genomskådat det otillförlitliga i denna propaganda.¹ Hans uppfattning om Karl Knutsson var väl dock förut stadgad.

I sin exkurs över lagman Karl Magnussons (Oxenstiernavapen) släktförhållanden (Avh., s. 742) redovisar Gillingstam ett fynd av ett pappersbrev, som är en liten pärla ur kulturhistorisk synpunkt och samtidigt viktig för vår medeltida personhistoria. Det sägs däri, att Karl Magnussons och hustru Sestrids fader var gift med en syster till Folke Petersson (en båt). Efter faderns död tog Folke Peterssons hustru Kristina till sig hans barn och uppfostrade dem. Vidare säges, att Folke Petersson hade ännu en syster, som var moder till Bengt Nilsson (lejonansikte). Gillingstam tror nu att det är fråga om lagmannen Karl Magnusson. Han har emellertid förbisett, att av RPB 639 jämfört med 117 och 874 framgår, att den nämnde Folke Petersson har en syster, som var gift med Magnus Håkansson (stjärna). Av deras barn överlevde sonen Karl Magnusson och dottern Sestrid. Karl är bekant. Han blev gift med Ingeborg Arvids-

¹ Jfr Liljeholm PHT 1950, s. 88 f.

dotter (lejonansikte) men dog snart, och hans änka gifte om sig med Birger Trolle d. ä.; deras öden äro välkända. Sestrid återfinna vi i RPB 3025 och 3066. I det sistnämnda diplommet uppträder hon tillsammans med sin kusin, riddaren Bengt Nilsson, han som var gift med Bo Jonssons änka, och som måste begravas i tysthet i Vadstena kloster, såsom det står i Vadstenadiariet under 1423 den 24 juli. Det tillägges, att annars skulle biskopen inte tillåtit detta, enär han ansåg honom vara en ockrare.

Förväxlingen av de bägge personerna med samma namn är mycket förlåtlig. Den har emellertid medfört, att Gillingstams släkttavla på s. 746 blivit missvisande, och hans uppfattning om arvet efter Bengt Nilsson måste revideras; revisionen härav uppskjuter jag till ett annat tillfälle.

Som förut sagts skulle man gärna velat, att författaren om möjligt lagt fram sitt stora material i en något knappare form, men omarbetningen hade kanske blivit en alltför pressande affär, varigenom vi kunde gått miste om viktigt material och det hade varit en betydligt större skada. Man får också glädja sig åt att de akademiska myndigheterna visade tillbörlig uppskattning av detta digra doktorsspecimen.

A. Filip Liljeholm.

Matts Kättilmundsson.

Bjarne Beckman, *Matts Kättilmundsson och hans tid*, 1—2 (Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Handlingar 84—85, Sthlm 1953—1954, 367 + 643 s.).

Under ovanstående titel har publicerats en biografi, som under mångåriga och grundliga studier svällt ut till en mycket brett upplagd skildring av Sveriges historia under slutet av 1200-talet och de första årtiondena av 1300-talet.

Det har icke tidigare saknats arbeten, som likt detta eftersträvat att på ett för historieforskningen tacknämligt sätt redovisa, kommentera och tolka källmaterialet från denna tid, som tack vare Erikskrönikan, ett svällande antal annalnotiser och bortåt ett par tusen brev, mestadels sedan länge publicerade i *Diplomatarium Suecanum*, kommit att bli den tidigaste epok i vår historia, som i större utsträckning är möjlig att utförligt teckna. Med förbigående av mera speciella arbeten vill jag här endast peka på sådana verk som femte bandet av Anders Magnus Strinnholms »Svenska folkets historia från äldsta till närvarande tider» (1854), Rolf Pippings omfångsrika »Kommentar till Erikskrönikan» (1926) och Jerker Roséns numera klassiska avhandling om »Striden mellan Birger Magnusson och hans bröder» (1939).

Författarens uppgift har sålunda underlättats av goda föregångare, samtidigt som deras existens måste ha gjort det svårare att skapa ett nytt stort verk av självständig typ om denna tid. Att detta dock i viss utsträckning lyckats honom beror på att han i arbetsglad kärlek till ämnet och med ovanligt vidsträckt beläsenhet mer energiskt än någon av föregångarna utnyttjat såväl otryckta källor som förbisedd litteratur. Författaren har sålunda i motsats till dem utnyttjat Wennæsius' och J.

Hadorph d. y:s först genom Vitterhetsakademiens diplomatariekommitté återupptäckta utförliga förteckning över de sextio brev från tiden 1316—1321, som utgjorde den äldsta av de troligen i slottsbranden 1697 förlorade sju Miscellanea-knipporna.¹ Han har även använt Peringskiölds tidigare av Karl Henrik Karlsson och Holger Rosman använda person-historiskt-sfragistiska excerpter (*Genealogica* 75 i riksarkivet) ur dessa brev, ej heller de begagnade av t. ex. Rosén. I fråga om litteraturbearbetningen är att märka, att författaren jämte ett otal arbeten på svenska och andra för envar bekanta språk begagnat finska och ryska verk och därigenom emellanåt fått ökade möjligheter att se tidens svenska politik i större sammanhang. Stor energi har använts på ortnamnsidentifikation-er.

Det måste emellertid också sägas, att verket om Matts Kättilmundsson lider av sådana metodiska svagheter, att det i motsats till föregångarna icke bör användas utan att läsaren frigör sig från dess ledning och på egen hand tar ställning till de källor, som citeras. Författaren har i förordet till första delen framhållit de svårigheter, som vållats honom av en ögonsjukdom, vilken tvingat honom att vid utarbetandet av större delen av andra delen och vid slutredigeringen av hela verket anlita hjälp av mindre kompetenta assistenter. Dessa ogynnsamma arbetsförhållanden ha uppenbarligen bidragit till den allmänna bristen på koncentration och minskat författarens möjligheter att öva kritik mot sina hugskott, som han skrivit ned i stundom nästan skönlitterär form. Jag vill icke bestrida, att en hel del riktiga iakttagelser och kombinationer äro samlade i det tusensidiga arbetet, och att det kommenterar många källuppgifter, vilka tidigare icke behandlats av forskningen, men att leta fram dessa nya iakttagelser och kombinationer blir en uppgift för läsaren.

De stickprov i Beckmans verk, som jag för mina egna personhistoriska forskningar kommit att göra,² ha ingivit mig stor skepsis mot hans slutledningar, och jag anser mig därför ej böra referera de resultat, till vilka han anser sig ha kommit. Det är mig emellertid angeläget att framhålla verkets värde för forskare som sammelmagasin i fråga om tidens historia och personhistoria. Det är relativt lätt att använda tack vare sitt omfångsrika person- och ortregister.

¹ Om Miscellanea-breven se E. Nygren, *Antikvariernas insats i diplomatariearbetet* (VHAA:s Årsbok 1950), s. 18; om de förlorade knipporna och deras registrering (huvudsakligen i Peringskiölds *Diplomatarium* E 102 a, VHAA:s dep. RA) ibidem s. 31.

² Jfr mina uppsatser »Voro Nils och Ulf Abjörnssöner (Sparre av Tofta) icke helbröder?» (*Släkt och Hävd* 1953), s. 225—227, och »Ha några av medeltidsätterna med en sparre i vapnet gemensamt ursprung?» (*Släkt och Hävd* 1953), särskilt s. 274, not 20, s. 276, not 29, och s. 277 med not 35, samt »Leonard Ödessons hustrus sigill» (*PHT* 1954), s. 143 f. Beckmans svar (*Matts Kättilmundsson* 2, s. 323, not 21) på min förstnämnda uppsats innehåller beaktansvärda försök till ortnamnsidentifikation, som dock icke ensamma avgöra huvudfrågan, men visar i övrigt blott hans oförmåga att frigöra sig från den uppfattning, som pressningen av ett dunkelt källställe fört honom till.

Hans Gillingstam.

Virserums medeltid.

Kanslirediktören i Stockholms Stads Sjukhusdirektion Harald Anderson har i sitt innevarande år utkomnä häfte *Anteckningar om Virserum II* (40 s.) offentliggjort resultatet av sina fritidsstudier i en smålandssockens medeltida person- och godshistoria. Den lilla boken har ett betydligt större allmänt intresse än titeln röjer. Bland de personer, som under medeltiden ägde jord i denna bygd, voro nämligen den heliga Birgittas närmaste anförvanter samt jarlen Erengisle Sunesson och Jöns Brudsson (Lejonansikte). Författaren har för att belysa virserums-godsens öden måst ingående studera dessa personers släktförhållanden.¹ Hans forskningar ha begränsats till tryckta källor och litteratur, men hans beläsenhet är omfattande, och det lilla arbetet måste anses vara synnerligen vederhäftigt och omdömesgillt. Det utgör trots enstaka miss-tag en god kontrast till J. Silfvings undermåliga arbeten i medeltida småländsk person- och godshistoria. På flera punkter har utrymme måst ägnas åt polemik mot Silfvings felaktiga uppgifter.

Hans Gillingstam.

Carl Carlsson Gyllenhielms litterära verksamhet.

F. d. ordboksredaktören docent Sixten Belfrage har genom arbetet *Carl Carlsson Gyllenhielms litterära verksamhet* (Skrifter utgivna av Vetenskaps-societeten i Lund, 48, Lund 1955, 263 s.) givit ett värdefullt och välskrivet bidrag till kännedomen om »det tidsskede som kan anses utgöra väntrummet för det kommande genombrottet av litterär renässans och barock». Gyllenhielm var ej någon författare av högre litterär rang men, som förf. med rätta konstaterar, studiet av Gyllenhielms vittra mödor belönas med »konkreta intryck av tidsatmosfären» och en »föreställning om alla dessa små rännilar som till sist sammanflyter i en större och kulturell och litterär strömfåra». Som ett allmänt omdöme bör sägas att arbetet präglas av fängslande synpunkter och utblickar och utöver bidragen till riksamiralens biografi även innehåller

¹ Anmälarén vill begagna tillfället att påpeka, att ett arkivfynd inskränkt antalet lejonansiktesläkter från tre till två genom att klarlägga den i Andersons bok (s. 22) behandlade släktskapen mellan Jöns Brudssons familj och en Nils Bengtsson, som också förde lejonansiktevapnet och blev fader till den genom äktenskap med drotsen Bo Jonssons änka bekante Bengt Nilsson, biograferad av Gottfrid Carlsson i SBL VII, s. 195 ff. Av en anteckning i *Genealogica* 85, f. 41 v, RA, av Carl Eriksson Oxenstierna (jfr Gillingstam, *Ätterna Oxenstierna och Vasa under medeltiden*, 1952, s. 3, not 16) framgår nämligen, att den person, som 1315 kallar Jöns Brudssons fader Brud Bänason »patruus» (farbror) icke hette »Henericus Niclesson», såsom oriktigt uppges i DS 2013 efter en avskrift i den sparseska kopieboken B 15, utan »Benedictus Niclesson» och alltså kan anses vara identisk med Nils Bengtssons far. Carl Eriksson Oxenstierna har tydligen sett det nu förlorade brevet i original, eftersom han i egenskap av custos archivi 1628 återställde de av Karl IX indragna sparseska breven till Erik Sparres arvingar (se listor i fascikeln »Förteckningar å handlingar levererade från Nyköping 1627» i buntén »E. o. accessioner» bland leveransförteckningarna i RA:s ämbetsarkiv). Sfragistiskt värdefulla excerpter av hans hand ur dessa brev finnas i X 5, f. 4, UUB, och buntén »Rasmus Ludvigssons genealogier» i riddarhusarkivet.

talrika samvetsgranna utredningar av språkvetenskaplig, litteraturhistorisk, kulturhistorisk, personhistorisk och bibliografisk art. Det bör även nämnas att boken försetts med ett välgjort personregister.

Förf. framhåller, att den släktkäre Gyllenhielm ärvt Vasaättens litterära begåvning. Liksom hos fadern Karl IX voro hans intressen dock huvudsakligen inriktade på teologien. Fångenskapen i Polen utlöste hos Gyllenhielm en svår andlig kris, som ledde till en varm och djup och därtill personligt präglad religiositet. Han kom under fängelsetiden att med stor kärlek omfatta psaltaren och dess poetiska parafras i Marot-Bezas psalmverk, som han läste i Königsbergsprofessorn Ambrosius Lobwassers tyska översättning. Måhända ha ungdomsminnen från den tid, då Gyllenhielm fullbordade sin militära utbildning i Henrik IV:s Frankrike, bidragit till att befästa denna kärlek. Den stora tröst och uppbyggelse, som han under sin svåraste fängelsetid 1606—1612 fann i Kung Davids psalmer, önskade han även skulle komma hans landsmän till del och han fann en stor glädje i att översätta dem. Med utgångspunkt från ett personligt urval ville han först och främst »från Lobwasser supplera vad som fattades i ett sångbart svenskt psalterium». Belfrage konstaterar, att Gyllenhielm hade sämre versöra än Lobwasser, men sätter bristerna, vilka främst rörde rimmet, delvis i samband med att »Gyllenhielm mer än Lobwasser skrivit sin vers med melodierna i örat». Under 1500-talet var det sångversen, som dominerade och »religiös vers var vid denna tid uteslutande sångvers». Förutom psalmdiktning sysslade Gyllenhielm under fångenskapen med en i ekumenisk anda avfattad polemik mot katolicismen.

Sedan Gyllenhielm blivit frigiven skulle det dröja ganska länge, innan något av hans vittra arbeten kunde komma ut i tryck. Detta skedde första gången 1632, då dels den sistnämnda skriften och dels ett antal av psalmerna publicerades. Här är icke platsen att närmare redogöra för de olika editioner, som sedan följde fram till Gyllenhielms död 1650. Hans medhjälpare vid utgivningsarbetet voro hans hovpredikanter och då främst sedermera kyrkoherden i Kristinehamn Stephanus Laurentii Muræus, till vilkens biografi förf. lämnat ett utmärkt bidrag i ett mycket fängslande kapitel. Under 1640-talet gav Gyllenhielm Muræus uppdraget att översätta och utge Arndts Sanna Kristendom, en av Gyllenhielms viktigaste publicistiska insatser. Förutom de olika upplagorna av de egna skrifterna lät han kanslisten Abraham Kempe med utgångspunkt från hans egna försök göra en fullständig översättning av Lobwassers arbete. Förordet till denna bok, som 1650 utkom under titeln Konung Davidz Psaltare, är det sista som flutit ur Gyllenhielms penna. Gyllenhielm hade väl själv önskat fullborda denna översättning, sedan han frigivits ur fångenskapen, men hans många offentliga värv hade omintetgjort detta uppsåt. Andra fingo fullborda verket, och Gyllenhielms insats kom därför att bli störst som litterär mecenat. Både denna verksamhet och hans pedagogiska initiativ på Sundby bottnade i en kulturell ansvarskänsla på religiös grund — ytterst resultatet av den avgörande krisen i det polska fängelset. »Alldeles oblandade var väl icke hans motiv, när han sörjde för sitt fängelseverks publicering. Han var intresserad av böcker och bokutgivning», skriver Belfrage, som dock frikänner riks-

amiralen från författarfåfänga och sannolikt med all rätt finner, att hans huvudmotiv var en önskan att ge andra del av sin religiösa upplevelse till tröst och uppbyggelse.

Genom sin välgjorda och insiktsfulla framställning har förf. rest ett äreminne över Gyllenhielm, om vilken det franska sändebudet Chanut efter hans död skrev: »S'il y a des saints Luthériens, il sera des premiers.»

Sven-G. Haverling.

Olof Bromans Hälsingessläkter.

Den lärde rektorn och prosten i Hudiksvall Olof Broman (f. 1676, † 1750) är främst bekant som författare till det kulturhistoriska arbetet Glysisvallur innehållande en utförlig beskrivning över Hälsingland. Vid sidan härav har han efterlämnat en rad andra resultat av sina vidsträckta lärdomsintressen. Om hans omfattande mångåriga genealogiska forskning vittnar hans s. k. »Ættqvisl», som innehåller beskrivningar över ett 40-tal släkter från Hälsingland och Norrland. Släktboken, som föreligger i originalmanuskript i Uppsala universitetsbibliotek och i en avskrift i Kungl. Biblioteket, har 1953 under titeln *Hälsingessläkter* (»ÆTTQVISL») befordrats till trycket med en utförlig genealogisk-biografisk kommentar av Anders Grape jämte släktnamnsregister (särtryck ur Bromans »Glysisvallur och öfriga skrifter rörande Helsingland», s. 559—1021).

Enligt Grapes kommentar torde Bromans arbete i huvudsak vara grundat på forskningar i kyrkböckerna och en omfattande numera till största delen förstörd brevväxling med olika medlemmar av de behandlade släkterna. Utgivaren har försett släktboken med omfattande kommentarer och hänvisningar till den tryckta biografiska och genealogiska litteraturen. I en del fall har han också begagnat otryckt material, t. ex. nationsmatriklarna och Erik Sehlbergs i Gävle högre allmänna läroverks bibliotek förvarade stora verk »Gefle och dess släkter».

B. Bé.

Jakob Serenius.

Jakob Serenius (1700—1776), vilken slutade sina dagar som biskop i Strängnäs, var en av 1700-talets mest färgstarka personligheter. Som synnerligen skicklig mösspolitiker representerade han sitt stånd vid nästan samtliga frihetstidens riksdagar, ända från riksdagen 1738/39, då han drogs med i Arvid Hörns fall.

Redan i början av sin bana kom Serenius att bli en omstridd person: »En man full av intriger, högmod, envishet och djärvhet, skylande alltsammans under sin kappa» var envoyén Sparres i London omdöme om honom, under det att svenska sändebudet Preis i Haag ansåg honom vara en »rätt gudsmänska». Då Serenius gått bort och man sökte överblicka hans livsgärning, kallade honom Gjörwell en »stor biskop».

Gjörwells uttalande finner man i allra högsta grad berättigat, sedan man tagit del av Lars Hagbergs välskrivna och väldokumenterade biografi *Jakob Serenius' kyrkliga insats. Kyrkopolitik — kristendomsförsvar — undervisningsfrågor* (Svenska kyrkans diakonistyrelses bokförlag. Lund 1952. XXXIV + 444 s. Samlingar och studier till svenska kyrkans historia 28).

Vid tjugotvå års ålder eller 1722 promoverades Serenius till magister i Uppsala. Någon tid därefter hade han prästvigs och hans första missiv blev födelseförsamlingen Färentuna, där han tjänstgjorde som nådårspräst efter sin i april s. å. avlidne fader, kyrkoherde Sven Serenius. Redan nu fick tjugotvååringen tillfälle att visa prov på sin kraft och framåtanda, vilka egenskaper han än mer lade i dagen, då han sökte erhålla utnämning till kyrkoherde i svenska församlingen i London. Till denna befattning utsågs han också följande år. På sin nya post, som han kom att inneha drygt ett decennium, utvecklade han stor energi och blev på grund av sina många intressen i själva verket en Sveriges kulturattaché i England. Så utarbetade han för att stimulera det kulturella utbytet mellan Sverige och England ett engelskt-svenskt lexikon, som utkom 1734. Några år tidigare hade han utgivit en bok i agrikultur: »Engelska åkermannen och fåraherden.» Han lyckades också genom en ihärdig insamlingsverksamhet skänka församlingen en egen kyrkolokal. I samband med uppförandet av denna kom han i konflikt med svenska sändebudet i London, frih. Carl Gustaf Sparre, som anklagade honom för att ha handskats alltför godtyckligt med kyrkobyggnadsmedlen. Striden gällde dock i grund och botten frågan, huruvida den svenska församlingens pastor var underordnad svenske ministern eller ej. På grund av konflikten med Sparre lämnade Serenius London och återvände 1734 till Sverige, där han — delvis med Arvid Horns stöd — utnämndes till kyrkoherde i Allhelgona och Nyköpings östra pastorat 1735. Sin beställning här synes han ha skött på ett sätt, som var ägnat att inge respekt hos hans kolleger, och då han därtill vid riksdagarna uppträdde som en prästerskapets gode förkämpe, visade ämbetsbröderna sin uppskattning genom att välja honom till stiftschef 1763. Året därpå framträdde han som en av huvudkandidaterna till ärkebiskopsstolen, men undanbad sig utnämning, då han förstod, att den föga partiengagerade biskopen i Kalmar, M. Beronius, skulle bli det samlande namnet i rådet.

Under sin vistelse i England upptog Serenius kontakt med ett antal betydande män inom den vetenskapliga, politiska, industriella och merkantila världen. Bland de svenskar han synnerligen livligt korresponderade med märkas biskop Erik Benzelius d. y. och svenske ministern i Haag, J. F. Preis, med vilken han bl. a. avhandlade den svensk-engelska handelspolitiken. Med tanke på Serenius' många kontakter kan man inte underlåta att fråga sig, om icke bland dessa även befunno sig ett par av hans yngre samtida: Carl von Linné och Anders Chydenius. Med den sistnämnde, vilken liksom Serenius var prästman, måste han ha sammanträffat om inte förr så vid riksdagen 1765/66, där båda representerade samma stånd.

Den av Serenius' engelska vänner, som kom att ha den största betydelsen för honom i teologiska och kyrkopolitiska frågor, var biskopen i

London, Edm. Gibson. Det var till stor del dennes tankegångar Serenius följde, då han utformade sitt kyrkopolitiska program: episkopatets makt och myndighet samt lärans renhet. För att förverkliga sitt program gav han sig in på den politiska vädjobanan. Han kämpade för prästerskapets rätt och privilegier samtidigt som han vårdade sig om dess andliga välfärd. Han sökte befrämja undervisningsväsendet och i samband därmed var han en förespråkare för begåvningsurvalet. Allt för att kunna skänka kyrkan och inom henne behålla nationens bästa krafter och därigenom ytterligare befästa kyrkans ställning och bevara lärans renhet. Det är i främsta rummet för denna kamp och dessa syften som Serenius för eftervärlden framstår som en stor biskop.

D. Lm.

Gustav III:s resa till Italien.

H. Stålhane, *Gustaf III:s resa till Italien och Frankrike*, Nordisk rotogravyr, Sthlm 1953. 358 s. Pris 14 kr.

Tre år efter överste Henning Stålhanes död utkom den bok om Gustav III:s stora utlandsresa, som den kände forskaren i den gustavianska historien ägnade ett ivrigt arbete under sina sista år. Det har varit till uppenbar skada för bokens utredigering att förf. ej själv hann övervaka tryckningen. Egendomligt nog finns i litteraturförteckningen, som för övrigt i vissa avseenden är besynnerligt utformad, spår av ett personregister. Ett sådant har tydligen varit planerat men saknas nu tyvärr. Uppenbarligen har det även varit meningen att illustrera boken. Ett par nu meningslösa hänvisningar vittnar därom! En anmärkningsvärd olägenhet är att man (utom i något enstaka fall) blir i ovisshet om att ett flertal i boken avtryckta brev etc. tidigare publicerats och det i av förf. i litteraturförteckningen, men ej i notapparaten på motsvarande ställen, åberopade arbeten. En del av det nu på nytt publicerade källmaterialet skulle utan skada ha kunnat utelämnas och i stället mer utrymme, än som nu skett, offrats åt de nu påfallande snävt behandlade konst- och teaterstudier, som konungen ägnade så mycken tid (anmärkningen redan gjord av Beth Hennings i en rec. i Dagens Nyheter). Bl. a. har Adlerbeths utförliga (den tryckta editionen ingalunda fullständig) anteckningar påfallande litet åberopats. Med bättre litteraturutnyttjande skulle förf. besparat sig mycken möda (det gäller t. ex. Alméns avhandling om den gustavianska tiden, som ej är konsulterad). Stålhanes bok har emellertid påfallande stora förtjänster. Det som lämnas är nämligen inte en resebeskrivning i vedertagen mening. Boken utgör i stället en ingående skildring av ett år ur Gustav III:s liv. Förf. låter oss i detalj följa hans politiska kontakter såväl med på resan mötande personer (t. ex. kejsar Josef, den ryske diplomaten Morcoff och alla kungliga och icke kungliga vid hovet i Paris) utan även hans flitiga korrespondens med en rad personer (i Sverige främst kanslipresidenten greve Gustaf Filip Creutz). Den fråga, som under denna tid särskilt sysselsatte honom var ett ev. förvärv av Norge. Här framträder mycket tydligt hans benägenhet för ett högt politiskt spel med syfte att snabbt inhösta vinster. Han mötte

dock i makt och skicklighet — särskilt i tålmod — överlägsna motspelare. Detta gäller framför allt Katarina II, som i ett utstuderat oförskämt brev ställde honom mot väggen på ett sätt som gör ett pinsamt intryck. Ur personhistorisk synpunkt är konungen givetvis skildringens centralfigur med slående exempel på hans omätliga aptit på nya miljöer och nya människor. Men även andra svenskar får en intressant belysning. Detta gäller särskilt de i källcitaten rikligt representerade Gustaf Mauritz Armfelt, Hans Henrik von Essen och Axel von Fersen d. y.

Nils Ludvig Rasmussen.

John Landquists Geijersbiografi.

J o h n L a n d q u i s t, *Geijer. En levnadsteckning* (Sthlm 1954, 391 s.).

Professor Landquists Geijersbiografi är inte en ny upplaga av det gamla arbetet av 1924 som i årtionden varit en tacksamt använd introduktion till Geijers värld. Mellan de båda arbetena ligger slutförandet av Landquists stora Geijersutgåva (1923—1931) och de senare decenniernas intensiva Geijersforskning. Det är en stor vinst att han framlagt den rika erfarenhetsskatt utgivningens möda skänkt honom och de nya forskningsarnas resultat i en bok som vänder sig till och kan nå en bredare publik, trots att förf. inte ryggat tillbaka för eller kringgått de svåra problemen.

Enligt förlagsreklamen skiljer Landquist »på ett bestämdare sätt än tidigare gjorts åt vad som blivit föråldrat och vad som alltjämt för nutidens människor kan äga poetisk skönhet eller aktualitet för vårt tänkande». Utan tvivel kommer boken också att öppna vägen till centrala ställen med oförminskat gripande verkan i Geijersutgåvans tretton band. Men man kan fråga sig om inte denna viktiga uppgift i viss mån inkräktat på en annan, ej mindre viktig, att underlätta tillägnandet av det som genom tids- och miljöförändringarna inte längre är omedelbart tillgängligt.

Alla älskare av Geijers lyrik ha väl spontant gått den väg som Sven Stolpe högröstat och Landquist bättre avvägt anbefaller, att stanna vid de dikter som återspegla Geijers trygga hemkänsla i livet och den centrallyrik som tolkar en sällsynt personlig och intensiv strid med människolivets eviga frågor. Men det finns också dikter som äro värda att upplevas så som samtiden gjorde det, fast deras bakgrund inte är lika allmängiltig och oberoende av tiden.

Här behöver läsaren hjälp. I fråga om t. ex. »Den lilla kolargossen» får han det också. Det fordras ett stort uppbåd av fantasi för att i våra tämjda skogar erfara något av den skräckstämning, utan vilken den gamle kolarens »lutherska förtröstan» förlorar sin meningsfyllda kontrastverkan. Landquist gör sig också (s. 92) möda att levandegöra »den primitiva skrällen för vildmarken, dess vidd, dess mörker, dess vilddjur» och »en annan senare religiöst moralisk fruktan för naturmakterna». Men då han kommer till »Den siste kämpan» och »Den siste skalden», de två »döda men alltjämt som märkliga uppmärksammade götiska dikterna», får man endast veta att de röja ossiansk och engelsk påverkan och att »Geijer själv aldrig på allvar kunnat sörja hedendomens undergång». Vad som behövt sägas är att det stora traditionsbrottet vid kristendomens

införande under den nya nationalkänslans födelseår intensivt upplevdes som djup tragik, inte minst av dem som menade att kristendomens överlägsenhet gjorde undergången oundviklig. Landquist reagerar (s. 99) mot att »Den siste skalden» hör till de dikter som Atterbom räknade till de yppersta. Förklaringen ligger nära. Det känsloläge ur vilket dikten föddes var lika levande då som det blivit främmande nu.

Frågan har här diskuterats utförligt som bakgrund till vissa erinringar i det följande. Om »Odalbonden» för oss är den främsta av de götiska dikterna men inte var det för samtiden, är det därför att Geijers varma känsla för »det praktiskt arbetande folket som nationens kärna och förhoppning» först i våra dagar blivit allmän egendom. På alldeles samma sätt är det med den samklang Geijer genom sitt avfall nådde med de framtidsdigra tendenserna i sin samtid. Vad Landquist givit för att aktualisera denna sida hos Geijer är värdefullt. Men den har kommit att framstå så axiomatisk att den kanske ibland inkräktat på det positiva förståendet av Geijers konservativa tankevärld.

*

*

Landquist har tack vare det rika material som framkommit kunnat ge en fyllig och tilltalande skildring av Geijers barndom och tidigare utveckling. Den bekräftar och utfyller bilden av hans ungdoms liberalism eller som man då sade civism, den burgna och självständiga medelklassens »republikanism» med dess front mot aristokratien och dess ideologiska och, på grund av denna motsättning, realistiska rojalism. Då Geijer kom till England, var han med dessa utgångspunkter öppen för intryck av den engelska civismen. På alldeles samma sätt som han i de utomordentliga engelska resebreven, även i fråga om den skärpta blicken för våra nationella lyten, hade en annan Englandsbesökare med hemortsrätt i bruksägarmiljön, E. Th. Svedenstierna, reagerat i sin kanske alltför litet uppmärksammade reseskildring (1804). Det understryker ytterligare att Geijers upplevelse av England med all sin friska ursprunglighet dock var miljöbestämd.

Mot resebrevens bakgrund tecknar Landquist med all rätt det första, vulkaniskt eruptiva utbrottet av Geijers snille efter hemkomsten 1810 som ett avfall. Han beskriver träffande hur intryck, stämningar och tankar länge lågo och grodde hos Geijer, tills en patetisk visshet med ens sprängde alla fördämningar. Men det har syntts honom svårt att förklara att de liberala tankar som Englandsvistelsen tycktes ha befäst blåste bort på Nordsjön, att de trycktes ned så djupt att Geijer först efter närmare trettio år återgick till dem (s. 164).

Geijers klagan över sin ungdoms gränslösa men plågsamt obestämda receptivitet är säkerligen riktig. Han hade helt visst under alla förhållanden mognat långsamt. Men ovissheten och osäkerheten hade också en mycket reell bakgrund. Han levde kvar i civismens värld medan han fördjupade sig i den tyska idealismen. Det var en motsägelse som förr eller senare måste sluta med en kris. Landquist kallar omslaget en »regression» till hans tidigare lästa tyska filosofer. Men då resebreven visa att han dittills endast receptivt tillägnat sig dem, ger känslö-, stämnings- och idélivets långsamma växt och plötsliga mognad hos Geijer en bättre

bild av vad som skedde. Då de impulser som plågat honom under hans osäkerhetsår klarnade upplevde han helt och fullt den romantiska national-känslans vårbrytning. Överallt, i stats- och kulturlivets alla förgreningar, mötte han ett »du» som gick hans innersta behov av hängivelse och etisk förpliktelse till mötes. Denna upplevelse blev grundläggande för hela Geijers liv och hans insats i Sveriges andliga liv. Den är förutsättningen för hans personlighets- och samhällsfilosofi, för hans historietolkning och för hans avfall. Utan den första mognadens ideella och etiska patos hade detta aldrig fått den särpräglade kvalitet som lyfte civismens och liberalismens idévärld upp på ett nytt moraliskt plan. Därav kom också den kontinuitet på djupet i Geijers tänkande som Landquist i olika sammanhang betonar.

Genombrottet gav Geijer en möjlighet att bejaka den värld som omgav honom och förälskat tolka dess värden. Avigsidan av detta accepterande var ett sanktionerande av det givna som Geijer först så småningom under mycken vända arbetade sig fri från. Landquist har en annan förklaring. Han inleder diskussionen av Geijers övergång till konservatismen med ett kapitel kallat »Misstro till människan». Den »djupa drivkraften» skulle alltså ha varit en stämning konträrt motsatt den varma och positiva tro som den som skriver dessa rader ända från sin ungdom utläst av genombrottsårens skrifter.

Landquist utgår (s. 169) från det skakande intrycket av revolutionen och Napoleonskrigen. Det återspeglas i de storslagna syner vilka våra egna motsvarande erfarenheter givit förnyad aktualitet och intensitet. I dem ingick självfallet också fruktan för den lössläppta pöbelyran. Den följde Geijer även efter avfallet. I motsats mot sina nya meningsfränder såg han därför med visionär blick de faror för kulturen som en ohejdad proletarisering av industriarbetarna måste medföra. Det är alldeles inte meningen att bestrida att Geijer under sin konservativa tid såg räddningen i samhällets auktoritativa organisation och att hans ålders ljusa tro på broderskapets och den kristna kärlekens kraft att besegra farorna var något nytt. Men vad som här skall understrykas är att Geijer inte heller under sin konservativa tid misströstade om förnyelsens makt »i lugna djupet». Katastroferna voro endast episoder som »Majbetraktelsers» vårstorm. Livet skulle läka sårén genom »det evigt upprepade av de första, enklaste pliktens hälsosamma ordning» i det naturnära folkets arbete och tro. Det är denna förtröstan som inspirerat några av de mest gripande sidorna i hela Geijers produktion och förtätats till stor poesi i »Odalbonden».

Ett huvudargument för sin tes har Landquist hämtat från Geijers kamp mot vidgad skolundervisning. Att säga att framtiden och den liberale Geijer grundligt vederlagt den konservative Geijer i denna punkt är något av en truism. Men just därför att framsteget är så påtagligt, är frågan om hur man redde sig tidigare så mycket mera påträngande. Geijer har givit ett svar genom sin förståelse för den förstånds- och karaktärsbildning som skapades av hem och kyrka och i århundraden skänkte vårt folk dess kraft i vardagens gärning och olyckornas hemsökelse. Hans tolkning därav har få motstycken. Den är omistlig därför att den måste röja en otvungen och naturlig mänsklig kontakt, den hör också

till det omedelbarast folkliga som flutit ur Geijers penna. Landquist har (s. 99) erinrat om att »Odalbonden» inte vann varken den gamla eller den nya skolans fulla erkännande och framkastar tanken att dess demokratiism stött tillbaka båda parter. Det förefaller också mycket sannolikt. Säkerligen hade inte många av Geijers litterära samtida den förtrogenhet med folkmiljön som återspeglas i hans konservativa bildningsprogram och är bakgrunden till den stora dikten.

Punkt för punkt skulle man kunna följa hur positiv bejakelse och retarderande tendenser tvinnades samman i Geijers försök att upptäcka, förklara och bevara värdena i den värld som omgav honom. I »Feodalism och republikanism» gav han ett hedersrum åt sin ungdoms civism med allt vad den rymde av antik republikanism, nordisk sagotradition och svensk bondefrihet. Mera svärbemästrad är kanske den andra stora statsskriften om den akademiska jurisdiktionen 1822. Geijer sökte här, i ett stort syntetiskt grepp, genom familj, korporationer och stånd höja hela kultur- och arbetslivet till etisk pliktuppfyllelse mot staten-nationen och samtidigt bevara förutsättningarna för fria insatsers spontanitet.

Landquist har i hög grad underlättat förståelsen av skriften om den akademiska jurisdiktionen. Han blottar förväxlingen av organisation och organism och benar upp de hegelska tankegångar som göra framställningen abstrakt och svårtillgänglig. Men framför allt visar han att kravet på etisk spontanitet, på »självkontroll» i alla kultur- och statslivets förgreningar inte blott var originellt utan också djupt personligt och därför grundläggande för Geijers ideologi efter lika väl som före avfallet. Man skulle blott vilja understryka att problemet i skriften om den akademiska jurisdiktionen hörde till dem som Geijer aldrig släppte. Han tog upp dess grundläggande synpunkt då han 1845, med tankegångar som i ljuset av den senaste utvecklingen börjat återopas som hart när profetiska, talade om »den rörligblivna korporationen» (s. 302), om nödvändigheten att genom association motverka den fria konkurrensens nivellering i liberalismens samhälle. Han sökte städse trygga de svagares möjlighet och rätt till fria insatser, 1822 mot en uniformerad statsmakt, 1845 mot kapitalet.

Det var en brokig och mångskiftande värld med romantisk doft av l'ancien régime som Geijer ville bevara genom etisk förnyelse. Innan det blev klart för honom att han förlyft sig på uppgiften, skänkte honom genombrottets inspiration en rad fruktbara arbetsår. Landquist ger en lika initierad och fängslande bild av Geijers docent- och tidigare professorsår som av hans ungdomstid. Man fäster sig särskilt vid karakteristiken av Anna Lisa Geijer som kanske för första gången gör full rättvisa åt hennes karaktär och begåvning och därmed åt hennes »naturliga okonstlade myndighet om väsentliga ting» (s. 52). Skildringen av Geijers och Amalia von Helvigs vänskap är finkänslig och väl avvägd. Den belyser därför på ett väsentligt sätt vad denna varmhjärtade och rikt utrustade kvinna betytt för Geijers utveckling. Att Malla Montgomery-Silfverstolpe, trots sin förmåga av vänskap och hängivenhet, inte lyfts över den medelmåttans begränsning, pratsamhet och självupptagenhet som besvärar hennes läsare överraskar inte.

Till dessa överrika år hörde framför allt Geijers utveckling till historiker. Hans äldre historiska skrifter som redan berörts präglas av en inriktning

på det lika och gemensamma i företeelserna vilken pekar fram mot den disciplin som brukas kallas allmän statslära. De typer som det jämförande studiet gav möjliggjorde en träffsäker karakteristik med universella aspekter. Men de blevo också för Geijer allmänna begrepp som inte bara förklarade utvecklingens resultat utan också fastläste dessa. Därför blev den källforskning som krävdes för Sveriges historia en befrielse. Det hör till god ton att fastslå att Geijer inte föregrep den tekniska källkritiken. Landquist har emanciperat sig från detta beteendemönster och trycker i stället på Geijers sällsynta gåva av inlevelse, av tolkning av källan utifrån dess egen miljö. Källtolkningen och arbetet med de individuella händelser som aldrig på samma sätt upprepas ledde Geijer över till »sakernas eget sammanhang». Undersökningens objekt blev norm för urval och bedömande.

Utan att använda dessa tekniska termer belyser Landquist träffande hur denna fundamentala egenskap i Geijers historieskrivning skiljer honom från en 1700-talsmoralist som Lagerbring (s. 193). Geijer »liknar en litterär berättare av den stränga klassiska eller realistiska stilen som håller sig själv i bakgrunden och låter förloppet utveckla sig för våra ögon. Lagerbring åter är en berättare som oupphörligt blandar sig själv in bland händelser och personer och uttalar sin mening om dem.» Kanske chockerar det litet att Landquist sätter likhetstecken mellan Lagerbrings moraliserande historiebetraktelse och »framstående oförmåga att begripa det förflutna.» Men man ger honom helt rätt i att en av de egenskaper som gjorde Geijer till en stor modern historiker var hans principiella motvilja mot att mästra det förflutna.

Däremot kan anmälaren inte följa Landquist då han (s. 223) menar att Geijers tal om »den bundna skönheten», om verklighetens eldprov som det nödvändiga beviset för idéernas värde fullföljt måste leda till »en oinskränkt relativism». Oinskränkt relativism är nödvändig för en historieforskning som vill vara rent empirisk. Men Geijer kunde aldrig ge sista ordet åt den empiri han kämpade sig fram till. Han djärvdes tro att det sakernas eget sammanhang varav en glimt är lycksalighet röjer deras »gudomliga kärna», låter oss ana Guds mening med och ledning av historien. Han förblev alltid historietolkare. För den empiriska historieforskningen är det förbjudet att överskrida det empiriskt vetbaras gräns. Men den historieskrivning som vill vara ett inlägg i den allmänna idédebatten måste se människosläktets öden i ljuset av dess eviga livsfrågor.

Geijer »uppmärksammar och värderar», heter det hos Landquist (s. 192), »folkclasser och enskilda efter det mått i vilket de gynnat eller missgynnat svenska statens växt». Det är denna fasta och konsekventa helhetsuppfattning, inte någon mystisk och otänkbar förmåga att föregripa forskningen, som så länge varit vägledande för den tongivande svenska historieskrivningen. Men varje empirisk norm för urval och bedömande är relativ. Byter man utsiktspunkt, ändras belysningen, ljus och skugga fördela sig på ett annat sätt i landskapet. Det borde numera vara självklart att Geijers krav på att politisk makt och sociala fördelar skola rättfärdiga sig inför staten-nationen gav en fördjupad innebörd åt den »aristokratfördomande» ofrälse traditionens fruktan för »herremakten». Lika tydligt borde det också vara att det var ett fruktbart

grepp, då Fryxell fick en positivare syn på adeln genom att göra den konstitutionella utvecklingen till norm för urval och bedömande. Men han fördärvade en diskussion, som kunnat bli mera givande genom sin naiva doktrinarism och moralism. Han har också — liksom Lagerbring — gått Landquist litet på nerverna. Likväl har hans skolmästerliga anspråk på att ha visat att motparten svarat »fel» ibland lockat Landquist till en sakdiskussion som inte alltid kan bli fruktbar på ett så snävt utrymme. Men den principiella linje som i huvudsak fasthållits konkretiserar karaktéristiken av Geijers grundsyn.

Avfallet innebar inte ett sådant brott i Geijers tankevärld att det hindrade honom att fullfölja Sveriges historia mot det utstakade målet. I det sista var han sysselsatt med forskningarna för verket. De förstudier rörande frihetstiden och Gustav III:s tid som han publicerade visade alltjämt samma grunduppfattning, att konung och folk uppburit stats-tanken gent emot mellanmakter som trotsat på egen rätt. Men inom denna ram skulle givetvis mycket ha förskjutits. Konungadömet hade säkerligen fått allt starkare drag av en »republikansk» magistratur. Landquist har (s. 191), i anslutning till Geijers kritik av sin ungdoms lust att konstruera i »Minnen» (1834), antagit att han befriat sig från ständs- och korporationsrationaliseringens belastning, redan då han skrev sitt mogna historiska verk. Ett bindande svar lär man knappast kunna få, då typbestämningarna voro nödvändiga för karakteriseringen och den historiska stilen förbjöd att röja eventuellt kvardröjande rationalisering. Påtagligt är i varje fall att det var studiet av frihetstidens historia (s. 269) under de kritiska åren efter historiens sista band som utlöste den radikala domen över stånden och förklarar reaktionens våldsamhet.

Landquist ger en god sammanfattning av all den nya kunskap vi fått om avfallets förberedelser. Den bekräftar att Geijer återvände till sin ungdoms civism men inskärper också att dennas idévärld fått en ny etisk kvalitet. Starkare än hittills varit vanligt understryker Landquist Geijers bekännelse att filantropien erövrat honom åt de liberala teorierna (s. 265). Denna medkänsla var inte ny. Den har här exemplifierats med hans besjälade vision av staten-nationens liv genom folkets arbete och tro under ett evigt upprepande av de första, enklaste plikternas hälsosamma ordning, med hans inlevelse i den gamla folkliga bildningstypen och med hans höga uppskattning av den svenska bondefriheten, ett väsentligt inslag också i »aristokratfördömandet». Karakteristiskt för den konservativa idékrets som Geijer lämnade voro de hårda domarna över proletariseringen i industrialismens spår. Men kritikerna sågo i missförhållandena snarare en nödvändig följd av maskinkulturen än en övergångssvårighet, mer eller mindre oundviklig tills de tekniska framstegen fått tid att visa sin välståndsskapande makt. Därför kunde de endast hjälplöst prisa den gamla patriarkaliska försörjningsplikten som inte kunde bli mer än ett vanmäktigt palliativ i massproduktionens värld.

Geijer blev lyhörd för den utopiska socialismen (s. 258). Han brottades med problemet hur man skulle kunna rättfärdiga egendomens ärftlighet i ett samhälle som inte genom stånd och korporationer organiserade det enskilda, på egen vinning inriktade arbetet till statstjänst. Det var gamla bekymmer som åter kommo upp till ytan. Mycket har skrivits om Geijers »aristokratfördömande», alltför litet om vad man skulle kunna

kalla hans »kapitalistfördömande». Det finns en rad i »Manhem» — »ej krämarn musten sög utur hans länder» — som får en säregen konkretion genom spänningen mellan bruksägarna och deras förlagsgivande avnämare. Samma motsättning synes man böra spåra bakom Geijers förvåning över att han, bruksägarättlingen som »av naturen ej fått en enda droppe köpmansblod i sina ådror», så starkt rycktes med av Englands handelsliv (s. 55). Ett ögonblick såg det ut som om hans fördomar mot »krämar-nationen» skulle skingras. Men det var en av de stämningar som blåste bort på Nordsjön.

Landquist har förtjänsten av att ha tagit upp det problem som här antytts. Han påpekar träffande att »kapitalet icke spelat någon roll i den konservativa Geijers statslära» (s. 258). Denne hade med andra ord inte fått blick för kapitalet som produktionsfaktor. Det var en begränsning som han aldrig övervann. Träffande sammanfattar Landquist: »Borgaren måste betala med sin person, det vill säga genom sina sociala insatser, då han ej på samma sätt som de tidigare översta klasserna gör det med själva sitt yrkesarbete» (s. 301). Ej med sitt arbete! Det är samma orealistiska syn som gjorde det svårt för den konservative Geijer att komma till rätta med den »närande» klassen. Men eljes innehålla de sidor där han talar om »kapitalistens vila», om »en aristokrati av drönare och vattenbin» de mest avgörande bevisen för hur 1810-talets stora ideella genombrott gav samma etiska resning åt hans liberalism som åt hans ständs- och corporationslära.

Särskild uppmärksamhet har här ägnats åt kontinuiteten i Geijers sätt att se, då han omprövade sina konservativa åsikter. Därvid ha också Landquists uttalanden om avfallet i olika punkter refererats. Samlad gör framställningen av dess känslö- och tankevärld och dess miljö ett starkt intryck. Biografiskt givande är skildringen av brytningen med de gamla vännerna, de nya förbindelserna, Geijers växande ensamhets-känsla och dess motvikt, innerligheten i familje-, hem- och idélivet, bakgrunden till hans av Landquist känsligt tolkade centrallyrik.

Det stora kapitlet om människans historia och personlighetsprincipen kommer säkerligen att för många öppna vägen till denna rikedomskälla. Viktig är utredningen om skillnaden mellan Geijers och Feuerbachs i den nyare Geijersforskningen livligt uppmärksammade personlighetsfilosofi. Den understryker den självständighet och originalitet som den avgörande krisen i Geijers utveckling på 1810-talet gav honom i hans livslånga kamp med sin tids filosofi. Självfallet är mycket i hans liberala liksom i hans konservativa tänkande tidsbestämt och föråldrat. Men Landquist har med intensiv medkänsla tolkat den starka personliga upplevelse åt vilken Geijer sökte ge filosofiens form och sanktion och som aldrig kan förlora sin aktualitet. »Ypperst i hans personlighetsfilosofi och allttjämt intensivt levande förblir hans åskådning om jagets och duets samliv i spänning och endräkt, i ömsesidigt tändande och väckande av personligheters krafter.» Den föregriper modern miljöforskning men utesluter all ensidig »uppfattning av människan som en platt miljöprodukt. Ty vad individen skapar, väckt eller upptänd av sin omgivning, det kommer ändå ur djupen av hans egna krafter.»

Bertil Boëthius.

Carl XV.

Sven Eriksson, *Carl XV*, Wahlström & Widstrand, Sthlm 1954, 458 s., pris 28: 50, inb. 35: —.

I början av lektor Sven Erikssons arbete möter som en programförklaring: Carl XV är mer intressant ur psykologisk synpunkt än ur historisk. Det är tydligt, att konungens komplicerade karaktär har fångslat förf. Om Carl XV:s uppväxttid är eftervärlden tämligen väl underrättad. De skarpsynta i prinsens omgivning hade en bestämd uppfattning, att den kraftfullhet, som Carl så gärna lade i dagen, inte motsvarades av någon verklig inre säkerhet. Han var ett problembarn. Erikssons syn på Carls personlighet ansluter sig snarast till den Adlerska psykologins. Kraftfullheten och bravuren framstå som uttryck för överkompenserade mindrevärdeskomplex, nonchalansen och förtjusningen över att kunna chockera tolkas såsom överkompenserad blyghet. Den klemighet och känslighet, som Carl stundom visade som barn, försökte han såsom äldre dölja. Hans benägenhet för stamning föres även in i bilden; det är ju påvisat, att detta lyte ofta medför anpassningssvårigheter. I Carls psykologiska utveckling tillmåter Eriksson Carls reträtt i ståthållarstriden 1859 stor betydelse: slitningarna med statsrådet gjorde Carl förtegnare och kom honom för framtiden att spara på de öppenhjärtiga uttjutelser, som hade gjort »Kalle i fyrkanten» så omtalad. Förf:s uppfattning av Carl som politiker är mer förstående än en tidigare forsknings — framförallt företrädd av Hallendorff. Starkt understryker Eriksson sambandet mellan representationsfrågan i Sverige och frågan om en revision av det svensk-norska förhållandet och likaså sambandet mellan representationsfrågan och skandinavismen. Carls förhoppningar på en skandinavisk trestatsunion under svensk ledning skymta flerstädes i boken. Påfallande är förf:s kritiska inställning till De Geer — karaktäriserad som ett vajande rö. Eriksson inskräpper också att De Geers Minnen endast med noggrann kritik kan användas som källa. Såsom inte mindre vacklande och obeslutsam framstår Manderström inför avgörandet i den slesvig-holsteinska frågan i slutet av 1863.

Förf. har en imponerande kännedom om källmaterialet. Flitigt citerade äro B. v. Beskows almanacksanteckningar. Källkritiskt ha dessa en egendomlig karaktär, eftersom i stort sett endast ha bevarats avskrifter av originalen, som tydligen med några undantag äro förstörda. Den som gjort avskrifterna, är Beskows vän Manderström. Då almanacksanteckningarna användas såsom källa till Manderströms biografi, är det Manderströms version man tager del av. Man kan fråga sig: hur har Manderström förfarit, då han i almanacksanteckningarna stötte på citat av egna yttranden och ev. omdömen om sin egen person? Så kan man undra t. ex. inför Beskows anteckning den 16 dec. 1863 om Manderströms inställning till ett danskt-tyskt krig (s. 356; citatet hos Eriksson är f. ö. inte fullt korrekt: i st. för »han ville hellre avgå» står »helst», vilket ger en något annan mening).

Lektor Eriksson har i sin bok tecknat ett sällsynt levande porträtt av en innerst inne osäker och oharmonisk människa. Boken är skriven i en i bästa mening journalistisk, driven och livfull stil. Enligt anmälarens mening är boken om Carl XV en av de mest fångslande historiska biografier, som på länge kommit ut i vårt land.

Torgny Höjer.

Adam Christian Raab.

I PHT 1954, s. 153, anmäldes en liten biografi av Elias Tiseli us om generalmajoren Hugo Raab. Samme författare har år 1954 publicerat en levnadsteckning över Raabs far, den kände »reformvännen och skandinav» *Adam Christian Raab* (192 s.). Vid sidan av en framställning av Raabs verksamhet som jordbrukare ägnas större delen av arbetet åt hans politiska insatser, som sträckte sig över en ovanligt lång tid, då Raab tillhörde riddarhuset vid alla ständsriksdagar från 1834 och därefter åren 1867—1872 var ledamot av första kammaren. Tiseli us' lilla bok skänker oss en intressant inblick i den politiska debatten och särskilt då i de frågor som framför allt omfattades av Raab, t. ex. husbehovsbränningen, grundskatterna, handelssystemet, järnvägarna och först och sist utrikespolitiken.

B. Bé.

Hugo Hamiltons dagböcker.

När före landshövdingen greve Hugo Erik Gustaf Hamiltons »Hågkomster» utkommo 1928, framkallade de på en gång stor tillfredsställelse och viss besvikelse. De erbjödo en synnerligen fängslande läsning, där den gamle politikerns och ämbetsmannens välkända fina bildning och charm, kvickhet och slagfärdighet ånyo firade triumfer. Men de gävo å andra sidan mycket litet av det politiska liv, som dock varit Hugo Hamiltons rätta element under hela hans mannaålder och där han så ofta ansetts spela en viktig roll bakom kulisserna. De politiska hemligheterna sparade han för framtiden. Tiden har emellertid nu ansetts inne att öppna skattkistan. Hamiltons politiskt intressanta dagboksanteckningar, som sträcka sig från 1911 till hans död 1928 och omfatta 18 anteckningsböcker med c:a 4 100 handskrivna sidor, ha i år börjat utgivas av docenten Gunnar Gerdner i Uppsala. En första del föreligger nu i tryck under titeln: *Hugo Hamilton, Dagböcker 1911—1916*, Stockholm 1955 (412 sid.). Med stor tacksamhet läser man i utgivarens förord, att anteckningarna lagts fram i sin helhet utan några uteslutningar eller retuscheringar.

Dagböcker äro i regel först och främst en nyckel till kännedomen om författarens egen personlighet. Ehuru Hamiltons anteckningar till övervägande delen syssla med hans politiska verksamhet, lämna de även nya bidrag till hans egen karakteristik. Hans trivsel med det politiska livet, hans fryntliga urbanitet och vältalighet och hans sansade omdöme och administrativa duglighet framträda här tydligt. Den värld han tecknar, är den han själv trivs så utomordentligt med, den oscariska periodens högre ståndsmiljö. Middagar och sällskapsliv, teaterbesök och konserter upptaga en väsentlig del av hans tillvaro och de förstnämnda uppräknas så flitigt i dagböckerna, att han själv på ett ställe utbrister: »Min dagbok övergår visst så småningom att bliva endast en förteckning på middagar» (sid. 346). Så farligt är det väl icke, även om den nutida läsaren med tanke på alla middagar ibland gripes av oro för dagboksförfattarens hälsa. Man ler vid upplysningen om att en middag i landshövdingeresidensen i Gävle 1912 för länets prövningsnämnd omfattade »blott (sic!) 4 rätter mat, rödvin, sherry och champagne» (sid. 86).

Familjen framträder i regel endast i förbigående, men på sitt sätt vältalig är den långa luckan i dagboken vid tiden för Hamiltons älskade hustru Elvines död hösten 1915. Vid ett tillfälle beklagar han sig över döttrarnas fallenhet för att vid alla kriser i livet förfalla till sjuklig melankoli. »Men det är väl det mjältsjuka Lilljebjörnska blodet, som gör sig gällande», tillägger han (sid. 383). Det bör erinras om att Hugo Hamiltons mor var dotter till Erik Gustaf Geijer och Anna Elisabet Lilljebjörn samt att hans syster och systerdotter voro de tidvis sinnessjuka författarinnorna Anna Charlotta Geete och Agnes von Krusenstjerna. Att dagboksanteckningarna icke innehålla allt, i vad gäller Hamiltons egna stämningar, vittna t. ex. de rader, varmed han slutar 1914 års dagbok: »För mig personligen har det varit ett bekymrens år, vilket knappast framgår av dessa anteckningar. Mätte år 1915 te sig något ljusare för mig» (sid. 240).

Dagböckernas källvärde för den politiska historien är stort. Här är givetvis inte platsen att närmare gå in härpå — en källkritisk granskning av böckerna under jämförande med t. ex. Ernst Tryggers i privat ägo samt Arvid Lindmans och Johannes Hellners i RA förvarade ännu ottryckta och Erik Palmstiernas tryckta dagböcker vore en intressant uppgift för ett historieseminarium. Huvudämnet i dagboken 1911 är frågan om regeringen Lindmans vara eller icke vara, d. v. s. den regering, som han själv tillhörde som civilminister. De bekanta konflikterna mellan Gustav V och Karl Staaff belysas initierat i det följande årets anteckningar, liksom svårigheterna att ena de båda högerpartierna i andra kammaren. På Gustav V ser Hamilton överseende men milt förebrående. Denne är »snäll och enkel» men borde göra annat än att lägga puzzel, slanta gäddor och spela bridge till mellan 1 och 2 på natten. Konungens enligt Hamilton visade halsstarrighet i samband med brytningen med Staaff och borggårdstalet 1913 skylles på drottningen och Trygger, och Hamilton kritiserar Gustav V för hans benägenhet att lyssna på hemliga rådgivare. Han avskyr å andra sidan Staaff och ord som tarvlig, bufflig, brutal och hänsynslös tillgripas, när det gäller att beskriva Staaffs uppträdande. Det är emellertid nära nog svårt att säga, vem Hamilton i verkligheten tycker sämst om, Staaff eller partivännen Ernst Trygger, om vilken han vid ett tillfälle säger, att dennes hand bättre passar att föra dolken än riksbaneret (sid. 99). Den »röde» greven Hugo Hamiltons liberalism förbyttes visserligen så småningom till konservatism, men han förblev en företrädare för den gyllene medelvägens politik med varmt intresse även för arbetarskydd och socialförsäkringsfrågor.

Huvudmotivet för dagboksanteckningarna är inte bara riksdagen och spelet bakom dess kulisser — Hamilton var första kammarens talman från 1916 och flitig utskottsledamot — utan framför allt med världskrigets utbrott också ett mångsidigt administrativt arbete, särskilt i livsmedelskommissionen, vars ordförande han var. Regeringens livsmedelspolitik gjorde honom i viss mån kritiskt inställd mot regeringen Hammar skjöld, i synnerhet mot dess chef.

Förklarande noter och ett utförligt register över ett rikt persongalleri avsluta publikationen.

Det är med stor intresse icke minst personhistorikern avvaktar nästa del av anteckningarna.

A. Kromnow.

Erik Palmstiernas dagboksanteckningar.

Förre ministern i London friherre Erik Palmstierna var under tiden kring det första världskriget en av förgrundsfigurerna i svensk politik. Han tog livlig del i de strider, som kännetecknade demokratiens genombrottsår i Sverige och var sjöminister i den Edénska ministären 1917—20 samt utrikesminister i den därpå följande Brantingska mars—oktober 1920. Under långa tidsperioder har han om icke dagligen så dock tämligen regelbundet fört dagboksanteckningar. Dessa anteckningar, i vad rör tidsperioden 1913—20, har han under de senaste fem åren utredigerat och bragt till trycket i fyra volymer. Dessa kunna, som de nu föreligga, betraktas som ett sammanhängande helt och äro ur flera synpunkter av synnerligen stort intresse.

I förordet till vad som kan betecknas som den första samlingen i serien, *Ett brytningsskede* (264 s., 1951) ges några upplysningar om sättet för anteckningarnas tillkomst. De ha kastats ned i små notisböcker under och efter sammanträden, statsrådsberedningar, konseljer, ibland ha de sammanfattats efter arbetsdagens slut. Vid den senare utförda dechiffreeringen och renskrivningen har nedtecknaren bemödat sig om att bevara den ursprungliga avfattningen så långt det varit möjligt. Endast onödiga upprepningar ha strukits. Man har ingen anledning att betvivla riktigheten av dessa uppgifter. De tillföra anteckningarna ett obestridligt källvärde.

Denna första volym i serien fyller till sin huvuddel av en skildring av Palmstiernas personliga upplevelser under uppväxtåren och fram till 1913. Denna redogörelse är utarbetad 1930 men är åtminstone vad de politiska sammanhangen beträffar grundad på dagboksanteckningar, som dock sammanförts och renskrivits redan 1913.

Palmstierna, som är född 1877, växte upp i en aristokratisk stockholmsmiljö. Fadern var vid sonens födelse envoyé i disponibilitet och blev senare överceremonimästare vid hovet och introduktör för främmande sändebud. Bestämmande för atmosfären i hemmet blev under 1890-talet dess anknytning till den religiösa väckelse, som genom engelsmannen lord Radstock grep omkring sig i vissa högre ståndskretsar i Stockholm denna tid. Påverkan härifrån synes även ha givit Erik Palmstierna en religiös inriktning i livet och bidragit till det intresse för sociala spörsmål, som senare förde honom in på den politiska banan.

Redan vid 12 års ålder blev Palmstierna sjökadett, valet av levnadsbana avgjordes av föräldraauktoriteten. Han blev officer vid flottan 1897 och synes redan tidigt ha känt sig som en särling i kamratkretsen. Under sin garnisonstjänst i Karlskrona mötte han sociala problem, som fångade honom till den grad att han 1906 lämnade sjöofficersyrket för att bli sekreterare i Centralförbundet för socialt arbete, en befattning som han två år senare utbytte mot sekreteraretjänsten i Svenska Stadsförbundet. Han gjorde samtidigt en hastig karriär på det kommunala och politiska planet, valdes 1908 till riksdagsman på liberalradikalt program men tog 1910 steget över till det socialdemokratiska partiet. Trots den förankring i högborgerlig miljö som han aldrig helt frigjorde sig ifrån avancerade han snabbt upp i socialdemokratiska partiets ledande skikt, där han kom att stå partihövdingen Branting särskilt nära. Han ingick också i

den första uppsättningen av socialdemokrater i regeringen efter det demokratiska genombrottet 1917. Under sin utrikesministertid i den första Brantingska ministären blev hans energiska verksamhet för Ålands införlivande med Sverige särskilt uppmärksammas. I samband med sin avgång ur denna ministär blev Palmstierna besiktningschef i London och lämnade därmed de facto det politiska livet.

Den berättande delen i »Ett brytningsskede» avslutas med händelserna 1912. Så följer den första sviten av autentiska dagboksanteckningar, vilka omfatta 1913 års politiska debatter, där försvarsfrågorna allt mer börja att träda i förgrunden. I *Orostid I 1914—1916* (264 s., 1952) och *Orostid II 1917—1919* (462 s., 1953) växer materialet i omfång och intresse. Det är ur politisk synpunkt synnerligen händelserika år, som passera revy och anteckningarna från dem ge utförliga informationer om hur det politiska spelet tedde sig för en av dess mest aktiva och initierade deltagare. Detsamma gäller den avslutande delen *Dagjämnning 1920—1921* (248 s., 1954). Denna del förs fram till händelserna i slutet av 1920 och avslutas efter en lucka på ett halvår med anteckningar från Ålandsfrågans behandling i Genève inför NF juni 1921.

Dagboksanteckningarna belysa inte bara det politiska skeendet under dessa händelserika år, i dem framträder även ett rikt galleri av agerande personligheter, direkt eller indirekt karakteriserade av nedtecknarens snabba och vässade penna. Iakttagelse- och formuleringsförmågan är utomordentligt säker.

I första hand framträder i helfigur bilderna av de personer inom socialdemokratiska partiets ledning, som kommit att stå Palmstierna särskilt nära: Hjalmar Branting och F. V. Thorsson.¹ Mot den belysning som ges åt den förres gestalt har dock från radikalt vänsterhåll starka invändningar framkommit.

Vid sidan av dessa två förgrundsfigurer komma många av tidens ledande personligheter till synes. Här må nämnas bland liberalerna, det parti Palmstierna först slöt sig till, Karl Staaff, Theodor Adelswärd, Fridtjuf Berg, David Bergström, Carl Carlsson Bonde, Nils Edén, Albert Ehrensvärd, C. G. Ekman, Sixten von Friesen, Mauritz Hellberg, Johannes Hellner, Herman Kvarnzelius, Jacob Larsson, Eliel Löfgren, Erik Marks von Würtemberg, E. A. Nilson, Daniel Persson i Tällberg, Alfred Petersson i Påboda, Axel Schötte och Otto von Zweigbergk.

I mångfalden av socialdemokratiska partivänner framträda A. C. J. Christiernson (Lukas), Arthur Engberg, Bernhard Eriksson i Grängesberg, Per Albin Hansson, Zeth Höglund, Carl Lindhagen, Herman Lindqvist, Gustav Möller, Värner Rydén, Richard Sandler, Östen Undén samt »aktivisterna» Otto Järte och Yngve Larsson.

Bland de högermän och ämbetsmän som uppträda i första planet i anteckningarna kunna till sist anföras Daniel Broström, Louis De Geer, Hugo Hamilton, Hjalmar Hammarskjöld, Karl Hildebrand, Arvid Lindman, Carl Swartz, Eric Trolle, Ernst Trygger, Herman Wrangel och K. A. Wallenberg.

¹ Branting och Thorsson äro f. ö. föremål för en ingående karaktäristik i Palmstiernas 1950 utgivna *Åtskilliga egenheter* (326 s.), som jämväl innehåller ofta träffande, men ibland väl anekdotiskt formade snabbporträtt av samtida svenska och brittiska politiska personligheter.

I en efterskrift till »Dagjämning», som författats 1953, anknyter Palmstierna några reflexioner till sina dagboksanteckningar, så långt dessa publicerats. I ett avsnitt av dessa reflexioner »Konung och folk» analyseras Gustav V:s och drottning Victorias ingripanden i brytningsårens politiska skeende. Författaren kom under denna tid i viss kontakt med kungaparet och stod med tiden åtminstone kungen rätt nära, detsamma gäller i viss mån hans förhållande till dåvarande kronprinsen och till prins Eugen. Det inflytande på 1914 års händelser, som drottning Victoria utövade, ger Palmstierna i sina anteckningar en ny hittills icke känd belysning.

Dagboksanteckningarna äro försedda med fullständiga namnregister, intagna i »Orostd II» för de tre första banden i serien samt i »Dagjämning» för den avslutande delen. De äro utarbetade av fil. lic. Eva Bohm respektive fil. kand. Gerd Åkerman och ge ett värdefullt stöd för arbetets utnyttjande.

Det har framhållits att Palmstiernas anteckningar — sådana de nu föreligga — äro av ett synnerligt källhistoriskt värde för studiet av den historiska epok de omspänna. Ur personhistorisk synpunkt är värdet icke mindre. Författarens intensiva personintresse och förmåga att i få drag ge det väsentliga i en persons karaktäristik gör verket till en av de värdefullaste framställningar på området vi fått från detta tidskede.

C. Kempff.

Diplomatminnen.

Diplomatmemoarer, som mottagas genomgående välvilligt av pressen, äro i sanning unika. Denna sällsynta ära har emellertid vederfarits Einar Modigs *Diplomat med mellanspel. En memoarbok* (Stockholm 1954, 285 s.).

Det har sagts, att f. d. envoyén Einar Modigs memoarer fått ett speciellt raffinemang av att i dem stundom en diplomat ser på affärslivet och en affärsman på diplomatin. Det ligger åtskillig sanning i detta om-döme. Modig ser på diplomatyrket med på en gång yrkesmannens inlevelse och den utomstående kritiska blick. Han berättar om sina »mellanspel» i affärslivet, i svenska ämbetsverk och kommissioner med en tränad diplomats saklighet och frihet från kråkvinkelperspektiv.

I memoarbokens första kapitel, En stockholmare växer upp, lämnar Modig en utomordentligt läsvärd skildring av en typisk ämbetsmannamiljö i Stockholm vid sekelskiftet. Man erinras om i vilken häpnadsväckande hög grad de sociala motsättningarna utjämnats på det senaste halvsekle. I det Modigska familjeumgänget skulle man helst vara ämbetsman eller åtminstone officer eller läkare, möjligen ingenjör. Brukspatroner, godsägare och universitetsprofessorer respekterades naturligtvis, liksom bankdirektörer. Präster, som spelade vira, kunde godkännas. Advokater voro däremot mer eller mindre suspekta, och artister av alla slag, litteratörer och tidningsmän — »murvlar» — togos inte fullt på allvar. En särskild glans omstrålade titeln expeditionschef. I Modigs fars kotteri vid virabordet voro alla ämbetsmän, fylliga herrar med flintskalle och

betydande punschkapacitet, hos vilka stämningen snart blev hög och bul-lersam och historier om Karl XV passerade revy. I familjen levde ännu arvtanter, som broderade franska sentenser på siden och som drömde om ett annat 90-tal, så avlägsset och så olika det, vari revisorn i Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen Otto Modigs ende son, Einar, fostrades upp.

I trots av den konservativa miljön växte Einar Modig upp till en, låt vara Viktor Rydbergs-färgad, liberal yngling, som t. o. m. kunde hålla föredrag i gymnasistförbundet om socialismen i en mycket välvillig anda. Grottesången hade nämligen nyss lämnat djupa intryck. En ovanlig läs-lust, inspirerad främst av den fint bildade modern, Maria Landgren, och en av mycken litteraturläsning alstrad stor reslust förde honom efter skolgången först till Uppsala och sedan, efter rekordsnabba studier, till Arvfurstens palats vid Gustav Adolfs torg.

Icke minst för den, som dagligen vistas i det arbetsjaktade moderna departement med över 360 tjänstemän i alla grader, som UD i dag är, är det synnerligen roande att läsa om det idylliska kabinett för den utrikes brevväxlingen, som det unga attachéämnet mötte vid sitt första besök i Arvfurstens palats i början av 1907. Kabinettssekreteraren var greve och skorrade och förste vaktmästaren Larsson ådagalade stor svårighet att uppfatta ofrälse namn. Men redan då arbetade man — i trots av det avundsjuka förtälet — intensivare i UD än i de flesta andra verk.

Intressanta personager från diplomatlivet i förkrigseuropa passera revy. Hårt dömer Modig den feodala kastanda och den militärdominans, som präglade Wilhelm II:s Tyskland, dit han så småningom sändes som ung attaché. Personhistorikern intresserar sig naturligtvis för vad författaren har att säga om sina chefer och kolleger både i Berlin och hemma i departementet. Detsamma gäller naturligtvis Modigs skildringar från kommerskollegium — dit han 1911 lockades av Alfred Lagerheim — från finans- och handelsdepartement m. m.

Modigs erfarenheter från handel och ekonomi och hans tydligen tidigt välbekanta skicklighet förde 1916 den unge ämbetsmannen till en bankdirektörsbefattning i Sydsvenska kreditbanken, till en direktörsstol i Nordiska kompaniet samma år och åter till statstjänsten 1926, denna gång som statssekreterare och expeditionschef i handelsdepartementet. Kapitlet Affärer ger intressanta bidrag till svensk bank- och företags-historia under det första världskriget. Även här sammanföres läsaren ideligen med kända personer, liksom i det följande kapitlet, Åter stats-tjänst, där särskild uppmärksamhet ägnats Eliel Löfgren, Ernst Trygger och Arvid Lindman.

Väl skrivna men av kanske mindre allmänt intresse äro kapitlen Syd-amerika och Turkiet under det andra världskriget. Vad Modig har att berätta om Kemal Atatürk och Franz von Papen är dock väl värt att observera.

I det näst sista kapitlet gör Modig jämförelser mellan utrikestjänsten förr och nu. Han framhåller bl. a., hur utrikesförvaltningens arbets-områden kraftigt vidgats, huru de kommersiella och finansiella frågorna fått allt större utrymme och huru kraven på tjänstemännens utbildning och mångsidighet ökat. På ett intelligent sätt avväger han det diplo-

matiska umgängeslivets goda och sämre sidor och undanröjer åtskilliga populära vaneföreställningar om UD och diplomatyrket.

Det enda man skulle vilja anmärka på i denna bok är, att författaren varit alltför blygsam, när han skriver om sig själv och sin snabba och på sin tid mycket uppmärksammade karriär.

»Diplomat med mellanspel» är en intelligent och mycket välskriven bok, väl värd att läsas i vida kretsar.

Ake Kromnow.

Willy Kleens memoarer.

Det var med en viss förväntan man hösten 1954 motsåg de memoarer, som den i vida kretsar kände militärskribenten överste Willy Kleen skulle vara sysselsatt med att skriva samman. Förväntningarna grundade sig på vetskapen om att Kleen var en begåvad och slagfärdig man, som virtuost behärskade svenska språket i tal och skrift och vars respektlöshet — särskilt när det gällde muntliga formuleringar — nästan blivit legendarisk. Till detta kom att han säkerligen hade ett rikt och intressant erfarenhetsstoff att ösa ur. På sätt och vis blev därför *Ur skuggan av min dal* (230 s. Pris kr. 19: 50) något av en besvikelse för den som väntat sig speciella sensationer. I företalet lovar författaren att »inte vara elak och inte begabba Djävulen» och det löftet har han också med enstaka syndafall hållit. Trots den sålunda självpålagda behärsknigen förnimmer man dock vid läsningen den karakteristiska rytmen i författarens egen röst. Detta ger framställningen en personlig charm och en omedelbarhet, som är ganska tjugande.

Willy Kleen berättar alltså på sitt oefterhärmliga sätt om vad som hänt honom och honom närstående personer, elegant, kvickt och understundom med litet darr på rösten. Ibland är han indignerad, men det händer inte ofta, det blir i sådana fall mest teateråska som utlöses. Han börjar berättelsen med skildringen av sina föräldrar och deras ursprungsmiljö, fortsätter programenligt med interiörer från skoltiden och sin militära tjänstgöring samt övergår så till att skildra sin verksamhet som tidningsman och tidskriftsskribent. Efter en redovisning av de militära brittsommarupplevelserna under beredskapsåren avslutar han boken med en redogörelse för sin märkliga akademiska bildningsgång och med några reflexioner av »en gammal man i ett nytt samhälle».

Ur personhistorisk synpunkt har främst beskrivningen av släktmiljön intresse. Då förf. så ingående uppehåller sig vid denna bakgrund förtjänar fädernesläkten att beröras med några ord.

Den förste i Sverige kände namnbäraren Olof Kleen fanns upptagen som korporal i rullan för norra skånska kavalleriregementet för åren 1704—1709. Han avancerade senare till kvartermästare vid regementets Landskronakompani. Hans son Johan (f. 1728 † 1801) blev också kvartermästare vid detta regemente liksom sonsonen Anders (f. 1758 † 1809). De tre bilda en yrkesserie, som först brytes av den sistnämndes son. Denne, generallöjtnanten Johan Kleen (f. 1800 † 1884), vilken på 1830-talet ledde byggandet av Karlsborgs fästnings landfront och 1850—62

var chef för Nationalmuseibygget, blev 1858 adlad jämlikt § 37 i regeringsformen — sannolikt på grund av sina förtjänster om museibygget — under namnet af Kleen. Han hade före sitt inträde på militärbanan vid 23 års ålder blivit fil. doktor. Han startade därigenom en ny släktserie — den akademiska, ty en av hans söner, författarens fader, läkaren och vetenskapsmannen Emil Kleen (f. 1847 † 1923) hade även han vid unga år (1874) förvärvat fil. doktorsgraden. Författaren själv — den tredje i den nya följd — blev vid 58 års ålder fil. licentiat i historia. Sjukdom hindrade honom sedan från att förvärva den akademiska lagern. Han kan trösta sig med att i vetenskapligt hänseende vara sina förfäder minst jämbördig; hans licentiatexamen är säkerligen solidare underbyggd än deras dåtida mera lättförvärvade doktorsgrader.

De porträtt författaren ger av fadern och farfadern äro ur flera synpunkter mycket intressanta. Alldeles särskilt gäller detta beskrivningen av hans förhållande till den förres dominanta personlighet. Modern var norska till börden, dotter till förste hovmarskalken hos Carl XV, generalmajoren Johan Gram. Denne hade tidigare varit adjutant hos Oscar I och kommandant på Fredrikstens fästning. Gram ägde Asks gård i Ringerike. Detta ställe är också författarens födelseplats, han skildrar den i barndomserinringarnas förklarade ljus.

Memoareernas största värde i övrigt ligger enligt anmälares mening i den belysning han ger den militära och politiska utvecklingen i Sverige under 1900-talets första hälft. Man kunde kanske önska att upplevelsorna från de första tio officersåren vid Svea artilleriregemente skulle givits ett större utrymme — skildringen av dem kunde ha blivit mycket givande, men är nu väl summarisk. Under avsnittet »Generalstaben» ger författaren intressanta karaktäristiker av de generalstabschefer, hos vilka han under årens lopp tjänade: Knut G. Bildt, Lars Tingsten, C. G. V. Hammarskjöld och Bo Boustedt. Särskilt Hammarskjöld får en uppskattande och säkerligen rättvisande värdering. Kleens kapacitet utnyttjades flitigt i striderna kring försvarsfrågan på 1920- och 1930-talen. Hans interiörer från dessa fäktningar, som delvis utkämpades mellan representanter för de olika försvarsgrenarna, där Kleen förde arméns och det unga flygvapnets talan, ha ett betydande historiskt intresse. I ett fall har hans i regel förträffliga minne svikit honom. Han uppger (s. 86), att han av amiral Lindman år 1925 fick i uppdrag att skriva högerns försvarsmotion till påföljande års riksdag. Högern ville efter 1925 års nedrustningsbeslut ha en ny allsidig strategisk utredning om landets behov av försvarskrafter. Rätta förhållandet är att motionen i fråga skrevs av dåvarande kaptenen vid generalstaben G. A. Nyqvist, som var högerledningens lantmilitäre expert under åren 1923—28. Kleen har sannolikt deltagit i granskningen av Nyqvists arbete, en rimlig förklaring till minnesfelet.

Det ligger i sakens natur att boken bjuder på ett rikt persongalleri, där individerna målats i bjärta färger. Personbedömningarna äro drastiska, omväxlande entusiastiska och förgörande. Man får under den rätt roande läsningen ofta lust att sätta frågetecken i marginalen. Många omdömen få tillskrivas författarens Kulnefftemperament: han kysser och han slår ihjäl »med samma varma själ».

Arbetet är försett med ett fullständigt personregister, på vilket mycken möda synes ha nedlagts. Det må annoteras att den äldste i text och register upptagne är »Terentius, Publius T. Afer, romersk kommedieförf. (185—159 f. Kr.)» och att där även inrymmes en i sinnevärlden totalt obefintlig svensk riksdagsman.

C. Kempff.

Publicistminnen.

Förutvarande chefredaktören Henry Johnsson, senast i Borås Tidning och Westgöten, har plockat ihop ett urval av sina publicistminnen från Stockholm och landsorten i en älskvärd liten volym *Äldre herre med cigarr* (150 s. LT:s förlag, kr. 12: 50). Innehållet täckes väl av titelsidans underrubrik »tidningsinteriörer och anekdoter från fyra decennier». Båda kategorierna förmedla en viss tidsfärg. Bland de många personer som hastigt skymta förbi fäster man sig vid C. G. Ekman, Erik B. Rinman och O. W. Lövgren.

C. K.

Biskopstillsättningar i Sverige.

År 1953 tillkallade ecklesiastikministern sakkunniga »för översyn av bestämmelserna om biskopsval». För de sakkunniga torde det ha varit till ovärderlig nytta, att de redan från början haft tillgång till Sven Kjöl-lerströms monografi *Biskopstillsättningar i Sverige 1531—1951* (C. W. K. Gleerup. Lund 1952. 248 s. Studia theologica lundensia. Skrifter utgivna av teologiska fakulteten i Lund. 2.)

Före tiden omkring år 1200 valde prästerna och folket, »clerus et populus», biskop. Men enligt principen, att vid biskopsval skall folket alltid ledas och icke följas, kommo lekmännens valrätt att alltmer begränsas för att under 1200-talet helt upphöra, varefter valrätten tillkom enbart domkapiteln.

1531 års ärkebiskopsval, då Laurentius Petri valdes till ärkebiskop, medförde en nyhet i valproceduren, i det att valkorporationen icke längre utgjordes av Uppsala domkapitel utan av hela svenska kyrkoprovin sen. De övriga domkapiteln blevo emellertid fortfarande valkorporationer inom stift en. Med ärkebiskopsvalet 1531 börjar således den svenska tradition som vid val av ärkebiskop kräver medverkan från hela kyrkoprovin sen.

Under 1500-talet upphörde de medeltida domkapiteln att existera och därmed också den valkorporation, som ägde att välja biskop. Domkapitlen s funktion som valförsamling övertogs av konungen, som »still-skickade» ordinarier.

Ärkebiskop Laurentius Petri var den som först protesterade mot en dylik ordning. Han tog sitt eget val till ärkebiskop 1531 till utgångspunkt och föreskrev i kyrkoordningen av år 1571, att biskopsvalet skulle överlämnas till en särskild valkorporation. Beträffande denna konstaterar Kjöl-lerström, att Laurentius Petri icke avsåg att överlåta valet av biskop på stiftets präster utan på en valkorporation, vilken liksom 1531 skulle

bestå av några av konungen förordnade (»tillskickade») prästmän. Vad så den världsliga överhetens skyldigheter och rättigheter vid tillsättningen angår, framhåller förf., att Laurentius Petri tydligen räknade med konungens provningsrätt och att denna provning kunde leda till ett negativt resultat.

Vid valet av ärkebiskop efter Laurentius 1574 vägrade Johan III att erkänna valkorporationens rätt att utse electus. Valkorporationens uppgift var endast att föreslå eller nominera ett antal kandidater. Att avgöra vem av de föreslagna, som skulle bli electus tillkom den världsliga överheten. Johans uppfattning utformades och lagfästes i Nova ordinantia av år 1575. Innebörden av denna var, att rätten att presentera ett antal kandidater tillkom rikets biskopar och några av konungen utsedda prästmän från det berörda stiftet. Den världsliga överheten var skyldig att utnämna någon av de av valkorporationen föreslagna kandidaterna. Konungen hade emellertid också själv presentationsrätt.

Efter hand fick den världsliga makten full bestämmanderätt över valen, som förrättades på konungens uppdrag antingen av biskopskollegiet eller av riksdagsprästerna, det s. k. consistorium regni eller rikskonsistoriet.

Under 1600-talet kommo stiftsprästerna att alltmer deltaga i biskopsval, och år 1654 erkände Karl X Gustaf stiftsclerus som valkorporation samtidigt som han behöll rikskonsistoriet. Fram till 1686, då rikskonsistoriet avskaffades och kyrkolagen av nämnda år stadfästes, funnos således två likställda valkorporationer: stiftet och consistorium regni. Vilken av dessa som skulle verkställa val av biskop bestämdes i varje särskilt fall av konungen.

Rörande 1686 års kyrkolag har den uppfattningen varit rådande, att dess bestämmelser om tillsättning av biskop varit höjdpunkten av konungamaktens absoluta maktfullkomlighet i fråga om kyrkostyrelsen och betecknats som något främmande för det svenska prästerskapets kyrkorättsliga åskådning. Häremot hävdar Kjellerström den uppfattningen, att bestämmelserna om tillsättning av biskop icke voro några nyheter utan återspeglade en 30-årig praxis. Därtill har förf:s undersökning otvetydigt visat, att även om bestämmelserna gävo den världsliga överheten mycket stora friheter, ha enväldskonungarna aldrig begagnat den möjlighet till maktmissbruk som kyrkolagen faktiskt lämnade öppen.

För att åstadkomma likformighet i fråga om biskopsval infordrade Kungl. Maj:t 1756 yttranden från rikets domkapitel om hur biskopsval bäst och säkrast må kunna anställas. På grundval av dessa yttranden utfärdade konungen den 30 maj 1759 den förordning rör. biskopsval, som i stort sett alltjämt är i kraft.

D. Lm

Kalmar regementes personhistoria.

I PHT 1952, s. 133—134, omnämndes utförligt första delen av *Kalmar regementes personhistoria 1623—1927*, utgiven av f. d. majoren Folke Rudelius. Under år 1955 har nu den andra och avslutande delen omfattande tiden fr. o. m. 1800 jämte personregister utkommit av trycket

(619 s., pris för båda delarna häft. 60 kr., inb. 85 kr.). I denna del behandlas även reservofficerare och officerare i reserven samt den viktiga gruppen civilmilitär personal, i senare fallet ända från regementets uppsättning 1623. Rec. vill gärna framhålla det särskilda nöje det berett honom att stifta bekantskap med dessa ofta svårbiograferade läkare, auditörer, regementsskrivare och musikdirektörer. Den nya delen bestyrker intrycket av förf:s noggrannhet i forskningen och hans stora kärlek till ämnet. Genom att förf. nu kommit närmare vår egen tid har han måst bli mera hänsynsfull i karaktistikerna. Ofta har han därvid valt uttalanden i tidningar vid födelsedagar eller dödsfall. Den ensidighet som lätt kan bli en följd av ett sådant förfaringssätt motvägs emellertid av förf:s allmänna strävan efter livfulla och fylliga biografier.

Av officerarna vid Kalmar regemente finns det flera som gjort sig kända också utanför sin tjänst vid regementet. Några ha nått framstående poster inom vårt försvar, t. ex. generalen och excellensen greve Johan Henrik Tawast och statsrådet och generallöjtnanten Erik Oscar Weidenhielm, båda på sin tid chefer för regementet, vidare generalen och envoyén i London greve Magnus Fredrik Ferdinand Björnstjerna och generalstabens grundläggare generalmajoren frih. Hugo Raab. Som jordbrukare och politiker gjorde sig Hugo Raabs fader kaptenen vid regementet frih. Adam Christian Raab ett känt namn. Kaptenen frih. Henrik August Rappe på Trollebo var en av de ledande ståndspersonerna bland pietisterna i Småland. Nämnas kan också att den kände kapellmästaren Hjalmar Meissner var musikdirektör vid regementet.

De indelta regementenas officerskårer fingo ofta karaktären av en stor familj. Också vid Kalmar regemente återkomma gång efter annan officerare tillhörande samma släkt, t. ex. Björkman, Dandenell, Drangel, Freidenfelt, Grönhagen, Hammarskjöld, Hult, Liljenstolpe, Phalén, Raab, Rappe och Reuterswärd.

Rec. skulle för sin del vilja trycka på en särskild liten detalj i förvarande arbete. Det är förf:s intima kännedom om källorna till sitt regementes personhistoria. Han har öst ej blott ur de offentliga arkiven utan även ur privata brevväxlingar och annat material av enskild natur (redovisat i särskild källförteckning). Ej minst förf:s egna samlingar synas innehålla många bidrag till kännedomen om Kalmar regementes personhistoria.

När man tänker igenom vilka av våra gamla regementen som hittills blivit behandlade ur biografisk matrikelsynpunkt blir intrycket närmast nedslående. Det är blott i mindre utsträckning som så hittills blivit fallet. Man kan ej undgå att uttrycka en förhoppning att det ståtliga arbete som nu avslutats av majoren Rudelius skall inspirera till ytterligare liknande personhistoriska verk.

Bertil Broomé.

Bokbindarminnen.

Bokbindarminnen. Redigerad av Mats Rehnberg. Stockholm 1954, 166 (1) s. (= Svenskt liv och arbete, 18.)

Nordiska museet har med sin serie av minnesuppteckningar av representanter för skilda yrkeskategorier gjort en insats av stort kulturhistoriskt intresse. Man kan om denna år 1947 startade publikationssvit helt

generellt använda några ord av den tyvärr tidigt bortgångne författaren Thorsten Jonsson om en av de första volymerna, nämligen att den »räddar undan glömskan väsentliga sidor av en historia, som man kanske annars aldrig fått höra». Det är nämligen i regel okända män ur de djupa samhällslagren, som här lockats fram att nedteckna några livsinttryck; det är bl. a. statare, skogs-, sågverks- och byggnadsarbetare, poliser järnvägsmän, typografer och nu senast bokbindare. Det rör sig alltså i stor utsträckning om folk, som sällan behandlas och i regel inte en gång redovisas i den biografiska litteraturen. I den mån emellertid personhistorien skall bli en väl balanserad hjälpvetenskap så får icke dessa sidor förglömmas. Den svenska arbetarrörelsens personhistoria kommer säkerligen att förbli oskriven. I den mån insatser här redan gjorts hade i regel varit summariska, och materialet härstammar i regel från arbetsgivarens arkivbildning. Genom denna nya memoarform erbjuds emellertid ett nytt och väsentligt material. Därmed är inte sagt att den enskilde bokbindarens eller bokbinderiarbetarens levnadsöde har något självständigt intresse; detta är i någon mån framhållet redan genom redigeringsformen, som medgivit en rad anonyma bidrag och föredragit ortsregister framför personregister. Såväl stockholmsbokbindare som yrkesmän från landsorten passera revy.

Volymen är redigerad på ett förtjänstfullt sätt av Mats Rehnberg, som också tillfogat en intressant kulturhistorisk kommentar (s. 160—164). Läsaren får där en inblick i hur materialet införskaffats och får också veta, att de här publicerade minnena blott äro ett urval ur det omfattande svarsmaterial, som blivit resultatet av Nordiska museets frågeskrivelse.

U. W.

Löfholmens teatersällskap.

Löfholmens theatersällskap 1828—1830 av Arvid Baeckström (Nordiska Museets Handlingar 48, Sthlm 1954, 61 s.; pris 15:—, inb. 20:—).

På Löfholmen vid Liljeholmen samlades under somrarna 1828—30 ett sällskap teater- och musikintresserade personer ur medelklassen — yngre tjänstemän, handlande, bokhållare och hantverkare. De spelade pjäser av Kotzebue, Scribe o. a. dåtida populära författare, sjöngo kvartetter och idkade sällskapsliv i biedermeiertidens stil. Till Nordiska Museets arkiv har förvärvats källmaterial, som på ett fängslande och intressant sätt belyser sällskapets verksamhet. Roliga och tidstypiska äro de bilder, med vilka främst dåvarande kanslisten, sedermera general-krigskommissarien C. F. Laurén pryddes sällskapets publikationer »Löfholms Argus» och »Löfholmska konst- och nyhetsmagasinet». Samme konstnär har i bild skildrat en lustfärd, som några av Löfholms-sällskapets medlemmar gjorde till Rosersberg 1826. Teckningarna och en berättelse om resan har Baeckström meddelat i Fataburen 1955. I sin bok om teatersällskapet har han sakkunnigt ställt in detta i det kulturhistoriska sammanhanget, kommenterat pjäsvalet och meddelat biografiska uppgifter. Han har verkligen lyckats förmedla en fläkt till oss av denna tid,

som åtminstone för oss ter sig idyllisk. Hans identifikationer äro säkerligen riktiga; i några fall är hans tveksamhet om identiteten omotiverad, så t. ex. i fråga om W. Karström, Casten (inte Carsten) Lychou och U. Murray. Dessa herrar voro, liksom många av de övriga, framträdande ledamöter av Harmoniska Sällskapet och omnämnas flerstädes i brevväxlingen mellan B. v. Beskow och J. E. Rydqvist (tr. i Svenska Akademiens Handlingar 1946 och 1948). Den drivande kraften i Löfholmska teatersällskapet tycks snart ha blivit den sedermera berömde språkforskaren J. E. Rydqvist, i sällskapets handlingar kallad teaterdirektören. Förklaringen till att »Löfholmsspektaklerna» upphörde med slutet av 1830, torde till inte ringa del böra sökas i den omständigheten, att Rydqvists förlovning med en av de kvinnliga krafterna bröts, vilket ledde till att Rydqvist drog sig undan och till att stämningen i kretsen inte mer blev densamma som förut. I ett gripande brev till Beskow från september 1832 vittnade den i personliga frågor annars så förtegne Rydqvist om sin pessimism efter brytningen. Såsom Santesson fint har uttryckt det i sin bok om Rydqvist, bidrog denna kärlekshistoria till att sänka en ensamhetens skugga över Rydqvists väg under årtionden.

Torgny Höjer.

Matrikel över Vitterhetsakademiens ledamöter.

Som bilaga till Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens årsbok 1953 föreligger en av professor Bengt Hildebrand utarbetad *Matrikel över ledamöter av Kungl. Vitterhetsakademien och Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien 1753—1953* (176 s., tr. 1954). Matrikeln innefattar hedersledamöter, svenska och utländska ledamöter, korresponderande ledamöter samt preses och sekreterare. För samtliga ledamöter anges födelse- och dödsdata samt invalidsdatum. För avlidna svenska hedersledamöter, ledamöter och korrespondenter finnas dessutom — ofta ganska utförliga — uppgifter om var vederbörandes arkiv förvaras jämte hänvisningar till den viktigaste litteraturen, där de behandlats.

Tilläggas kan att akademien som bilaga till årsboken 1955 publicerat *Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens donationsfonder och andra fonder* (104 + VIII s.), utgörande förteckning över fonderna med biografica om donatorerna.

B. Bé.

Lagsagor och domsagor i Sverige.

Professor Jan Eric Almquist publicerade 1946 som nr 11 bland »Skrifter utgivna av Personhistoriska samfundet» ett arbete »Domsagor och häradshövdingar i Stockholms och Uppsala län». Hans forskning rörande domsagornas indelning och omfattning ha sedan dess fortskridit så långt att han 1954 kunnat publicera första delen av *Lagsagor och domsagor i Sverige. Med särskild hänsyn till den judiciella indelningen* (447 s.). Arbetet omfattar det egentliga Sverige, alltså ej Finland

och provinserna på andra sidan Östersjön och sträcker sig från äldsta tid till år 1950. Enär indelningen särskilt av domsagorna i äldre tid vanligen var beroende av de kungliga fullmakterna för vederbörande innehavare, har arbetet blivit i hög grad upplagt efter personhistoriska grunder. Det är angeläget framhålla vilket rikt material den biografiska forskningen har att hämta i detta arbete, grundat som det är på systematisk genomgång av ett i förordet allmänt redovisat urkundsstoff. Det är med stora förväntningar man motser andra delen av detta nyttiga uppslagsverk, vilken kommer att innehålla källredovisning och personregister, båda oundgängliga för det vetenskapliga utnyttjandet.

B. B $\acute{e}$.

Finska adelns ättartavlor.

Elgenstiernas ättartavlor omfatta som bekant också i Finland kvarlevande personer tillhörande före år 1809 introducerade adliga ätter. Det har emellertid av olika skäl ansetts önskvärt att i Finland utge nya särskilda ättartavlor för de på Finlands riddarhus inskrivna ätterna från svenska tiden. Uppgiften har anförtratts åt Finlands nestor inom biografisk och genealogisk forskning f. d. riddarhusgenealogen fil. dr frih. Tor Carpelan. Första bandet omfattande A—G av dennes *Ättartavlor för de på Finlands riddarhus inskrivna ätterna* har nu utkommit (Helsingfors 1954, 507 s.). Arbetet kompletterar det av samme förf. utgivna verket *Ättartavlor för de på Finlands riddarhus efter 1809 adlade, naturaliserade eller adopterade ätterna* (1937—1942).

Carpelan bygger i sina huvuddrag på Elgenstiernas ättartavlor. Hans arbete omfattar de familjer av ätterna som varit hemmahörande i Finland. Då ättmedlem flyttat över till Sverige eller annorstädes utomlands, hänvisas till Elgenstierna. Av det sagda kunde man till äventyrs tro att Carpelan ej skulle ha mycket att bjuda på utöver Elgenstiernas ättartavlor. Men härvidlag misstager man sig. Han har med stor framgång utnyttjat den svenska och finska genealogiska litteratur som utkommit efter Elgenstiernas arbete. Ej minst har han härigenom kunnat ställa genealogierna för flera släkter, t. ex. von Becker, Boije af Gennäs och Fleming i säkrare belysning. Särskilt kan kanske här framhållas betydelsen av att Carpelans verk tillförts många uppgifter ur den finskspråkiga litteraturen, t. ex. Wirilanders matrikel över officerare och underofficerare i Finlands armé 1718—1810. Vidare har Carpelan hämtat mycket uppgifter ur de i finska riddarhuset förvarade kyrkoboksutdragen om adelsmän samt de i Finlands riksarkiv deponerade kyrkoboksavskrifterna och annat arkivmaterial. Han har bemödat sig om att ange födelse-, vigsel- och dödsorter.

I likhet med Elgenstiernas ättartavlor redovisas i viss utsträckning uppgifterna genom källhänvisningar i noter. Carpelan har härvidlag förstätt att gå en medelväg på så sätt att referenserna begränsas till ett fåtal nödvändiga fall. Allt som allt kan man konstatera att den äldre släktforskaren Tor Carpelan med detta arbete rest ett evärdeligt minnesmärke. Hans insats kommer att bli till långvarigt gagn också för den svenska genealogiska och biografiska forskningen.

Bertil Broomé.

Nyare svenska urkundspublikationer.

Uppgiften att publicera källmaterial till Sveriges historia är föga tack-sam och resultaten bli i regel blott litet uppmärksammade utanför en ganska trång krets av fackmän.¹ Detta är ett sorgligt faktum och alla skäl tala för att kunskapen om vad som görs för att till trycket befordra våra urkunder blir spridd till vidare kretsar. Ej minst den personhisto-riska forskningen har här ett viktigt material vars utnyttjande i regel underlättas genom att de flesta moderna aktpublikationerna äro försedda med goda register (ett viktigt och beklagligt undantag är riksdagsakterna). Avsikten här är att i korta drag ange det nuvarande läget på ifrågavarande område. Någon fullständighet åsyftas ej. Utgångspunkten är en nyttig utredning angående publiceringen av svenskt historiskt källmaterial i *Historisk tidskrift* 1949, s. 156—184.

Riksarkivet har sedan gammalt varit en betydelsefull livgivande härd för urkundsutgivning. Tyvärr har verksamheten under senare år på grund av anslagsbrist och andra alltmära växande uppgifter endast i begränsad utsträckning blivit tillgodosedd. Av Svenska riksrådets protokoll har sålunda intet utkommit sedan 1929 (den tryckta serien går från 1621 t. o. m. år 1657) och av kammarkollegiets protokoll intet sedan 1941 (den tryckta serien omfattar åren 1620—1642). Däremot pågår arbetet med utgivningen av Svenska riksdagsakter koncentrerat på riksdagarna 1600 genom docent S. U. Palme och 1617 genom professor Nils Ahnlund, vilken senare har publicerat två häften rörande sistnämnda riksdag (Första serien. Avdelning II. Tiden från 1611. Del II: 1—2, 1943, 1954).

Till de mest effektivt skötta utgivningsarbetena hör ederingen av ståndsprotokollen som företages i riksgäldskontorets regi. Förste arkivarie Sten Landahl har här fört Sveriges ridderskaps och adels protokoll fram t. o. m. år 1760—1762 (denna riksdag avslutad jämte personregister 1955; fortfarande är dock en del av protokollen från riksdagen 1755—1756 på grund av speciella handskriftsförhållanden opublicerad) och Bondeståndets riksdagsprotokoll t. o. m. år 1742—1743 (sista utkomna delen omfattande nämnda riksdag, 1954), vidare har stadsarkivarien Nils Staf publicerat Borgarståndets riksdagsprotokoll t. o. m. 1723 (sista utkomna delen omfattande denna riksdag, 1951). Av Prästeståndets riksdagsprotokoll föreligga två häften, dels ett omfattande riksdagarna 1642—1660 (1949, utg. av f. d. stadsarkivarien Arne Forssell och lektor Erik Granstedt)², dels ett omfattande riksdagarna 1660—1664 (1954, utg. av arkivarien Jan Liedgren).

Den viktiga utgåvan av Rikskanslern Axel Oxenstiernas skrifter och brevväxling består som bekant av två avdelningar, dels Oxenstiernas egna skrifter och brev, dels brev till rikskanslern. Under de senaste åren har den första avdelningen fått tillskott med flera band, omfattande åren 1633 (volymerna 1: 8—1: 10, 1942, 1946, 1954 genom f. d. arkivrådet Herman Brulin) och 1635 (volymerna 1: 13—1: 14, 1949—1950 genom f. d. förste arkivarien Tor Berg).

¹ Av litteraturen om källpublicering i Sverige hänvisas här till E. Hildebrand, Svenska publikationer af historiska handlingar (HT 1886, s. 317—367), och N. Ahnlund, Svenska medeltidsurkunder (HT 1938, s. 137—150).

² En kritisk granskning av detta häfte har professor Sven Kjellerstöm publicerat i KÅ 1954, s. 223—229.

Av Svenskt diplomatarium publicerade arkivrådet Ernst Nygren 1946 häfte 5 av band 6 (med slutår 1355). Genom förste arkivarie Lars Sjödinns försorg har utarbetats ett snart väntat register till band 6 (1348—1355). Under ledning och medverkan av Nygren har arkivarie Jan Liedgren 1953 utgivit häfte 1 av band 8 av diplomatariet (omfattande åren 1361—1362). I anslutning härtil kan nämnas, att arkivrådet L. M. Bååth publicerat *Diplomatarium Svecanum*, appendix. *Acta Pontificum Svecica*, I, *Acta Cameralia*, Vol. 1 fasc. 1 (åren 1062—1348, 1936) och fasc. 2 (åren 1348—1370, 1942).

I serien *Historiska handlingar* utgiven av Kungl. Samfundet för utgivande av handskrifter rörande Skandinaviens historia kunna följande häften från de senare åren annoteras: Kammarrådet Nils Pedersson Bielkes konceptböcker 1546—1550 (häfte 33: 2 genom Lars Sjödin); fältmarskalken Rutger von Aschebergs journal och korrespondens till år 1680 (häfte 34: 1 genom förste arkivarie Alf Åberg); Adam Ludvig Lewenhaupts berättelse med bilagor (häfte 34: 2 genom f. d. förste bibliotekarien Samuel E. Bring); *Historiskt magasin* (häfte 35: 1, diverse smärre urkundspublikationer); Karl XIV Johans brev till riksståthållaren J. A. Sandels 1818—1827 (häfte 35: 2 genom centralbibliotekarien Elise Adelsköld) och *Handlingar* angående revolutionen i Sverige 1718—1719 (häfte 36: 1 genom docenten Lennart Thanner).

Den likaledes av Kungl. Samfundet ombesörjda utgivningen av Stockholms stadsböcker från äldre tid har tills vidare avslutats med den av Johan Axel Almquist publicerade volymen *Stockholms stads tänkeböcker* 1589—1591 (1948); den åldrige utgivaren hann därmed ej långt före sin bortgång bringa till slut en urkundspublikation av ovanliga mått. Till den av Kungl. Samfundet redigerade sviten ansluter sig omedelbart den av Stockholms stadsarkiv genom framlidne arkivarien Daniel Almqvist och arkivarien Folke Sleman utgivna serien *Stockholms stads tänkeböcker* från år 1592, vilken nu förts fram t. o. m. år 1600 (1—3, 1939, 1953, 1954).

I serien *Uppländska domböcker* utgivna av Kungl. Humanistiska Vetenskapssamfundet i Uppsala ha härads hövding Nils Edling och länsarkivarien Olof Svenonius publicerat del 8, *Upplands lagmansdombok* 1581 och 1586 (1950).

Stadshistoriska institutet har genom professor Folke Lindberg och arkivarie Folke Sleman 1946 utgett band 4 (1592—1611) av sitt stora verk *Privilegier, resolutioner och förordningar för Sveriges städer*, vilken serie därmed förts fram t. o. m. Karl IX:s regering.

Av Svenska Fornskriftsällskapets *Samlingar* må här nämnas ett par under de senaste åren utgivna tänkeboksutgåvor, nämligen *Arboga stads tänkebok* 1451—1569 utgiven (1—4, 1935—1950) av professor Erik Noreen och lektor Torsten Wennström med register av fil. dr Sven Ljung och *Kalmar stads tänkebok* 1381—1484 utgiven av professor Ivar Modéer och landsarkivarien Sten Engström (1945—1949).

I den i det föregående citerade uppsatsen i *Historisk tidskrift* 1949 nämnas åtskilliga andra urkundspublikationer. Den intresserade hänvisas för närmare upplysningar till uppsatsen i frågan. Här skola endast införas några tillägg till densamma. Vadstena stads äldsta tänkeböcker (»domboken») 1577—1610 äro numera i sin helhet publicerade av lektor

Georg J. V. Ericsson (häfte 1—5, 1945—1952). Kyrkoherde Magnus Collmar har utgivit Sörmländska häradsdomböcker från 1500-talet (Sörmländska handlingar 16, 1953).

I den av Vetenskaps-societeten i Lund utgivna serien Skånsk Senmedeltid och Renässans ha professor K. G. Ljunggren och docent Bertil Ejder som nr 4—5 publicerat Lunds stifts landebok (1—2, 1950, 1952) och docent Gösta Johannesson som nr 7 Jordeböcker över Lunds ärkesätets gods vid medeltidens slut, Palteboken och 1522 års uppbördsjordebok (1953).

Till slut må nämnas, att lektor Fredrik Arfwidsson 1948 publicerat artilleriöversten Erik Johan Mecks dagbok 1644—1699 (Skrifter utg. av Vetenskaps-societeten i Lund 32) och Arthur Peetre 1953 gett ut Sko klostrets medeltida jordeböcker (samma skriftserie 42).

Bertil Broomé.

Nyare genealogisk litteratur.

Det är ett omfattande arbete som förre rådmannen i Göteborg Torsten Gedda — delvis med hjälp av den år 1948 avlidne bekante släktforskaren tullöverinspektoren Erland Långström — lagt ner på sin släkts historia och vars resultat nyligen presenterats i en diger volym *Släkten Gedda från Bohuslän. Biografiska anteckningar* (Skövde 1953, 345 s. jämte översikt över tabellerna). Om släktens omfång får man en uppfattning, om man säger att den omfattar 117 tabeller. Intresset för släkten vidmakthålles hos den personintresserade genom den rika sociala differentiering som utmärkt densamma. Vi finna här adel, präster, borgare, bönder och åtskilliga andra sociala skikt. Släkten har flerstades blivit lokalt representerad men framför allt tillhör den Bohuslän.

Släkten Gedda härstammar från Gude Axelsen Giedde († omkr. 1590), den kände kyrkoherden i Kville och prosten i Viken. Måhända hade förf. i sin biografi över stamfadern med större kritik än nu skett kunnat taga ställning till de förebragta traditionsuppgifterna. Släktens medlemmar tillhörde några generationer huvudsakligen prästerskapet men efterhand börjar den sociala differentieringen. En medlem av släkten generaladjutanten Georg Gedda (f. 1755, † 1806) adlades 1797.

Förf. har i de fall materialet gjort det möjligt ägnat släktmedlemmar- nas biografier ett relativt omfattande utrymme. Han har härigenom gjort boken ytterligare läsvärd. Han för oss in i växlande miljöer och skänker oss belysande inblickar i många olika särskilt bohuslänska samhällsskikt.

* * *

Till de välkomna och vederhäftiga bidragen till vår släkthistoriska litteratur hör ett år 1955 utkommet arbete *Släkten von Sydow i Sverige. Genealogisk-biografiska ättartavlor över i landet ännu fortlevande och med dessa närmast befryndade släktgrenar* (75 s.). Som utgivare står släkten von Sydows släktförening. Det närmaste arbetet med släktboken har

åvilat fröken Karin von Sydow och hennes bror överstelöjtnanten Knut von Sydow. Boken avser ej att vara någon historik över släktens ursprung utan är en i sedvanlig tabellform uppställd redogörelse för ättlingarna på svärdssidan till den förste kände släktmedlemmen i Sverige, den i Tyskland födde amtmannen och affärsmannen David Sydow († snart efter febr. 1734), varvid dock ett par numera utslucknade grenar utesluts.

Släktboken vittnar om utpräglat kalender- och matrikelsinne hos utg., som tydligen bemödat sig om att ur de bästa källor få fram säkra data om släktmedlemmarna. De karakteriserande omdömen som någon gång avges om avlidna personer vittna om en välgörande balans.

*

*

*

Till våra flitigaste personhistoriska forskare hör överste Gösta Hahr. När han nu publicerat *Släkten Hahr. En inledning till dess historia* (1954, 101 s.), har han gett oss den genealogiska stommen till sin släkts historia. Det är bekant att han sammanbragt mycket omfattande biografiska anteckningar om de olika släktmedlemmarna, till vilkas framtida publicerande föreliggande släktbok som titeln anger skall vara introduktionen. Det nu utgivna arbetet, som utmärks av klarhet och precision, innehåller en utredning om ursprung, namnförekomst och tradition, släktregister, avtryck av anteckningar i en gammal familjebibel samt uppgifter om släktgravar och släktfonder. Man vill önska förf. krafter att fortsätta sina djupgående och vittsyftande forskningar i släkten Hahrs historia.

*

*

*

Som nr 1 bland Meddelanden från föreningen Johan Bergman Olsons ättlingar har 1955 publicerats en av kapten Ernst Bergman upprättad släkttavla över samtliga ättlingar till grosshandlaren, skeppsredaren och brukspatronen Johan Bergman Olson (f. 1800, † 1865) och Henrica Deutsch (f. 1802, † 1880).

B. Bé.

Perlestikkerbogen.

Det är en imponerande urkundspublikation som Samfundet for dansk Genealogi og Personhistorie kunnat ge ut till sitt 75-årsjubileum: *Perlestikkerbogen. Nakskovpræsten Anders Pedersen Perlestikkens Optegnelser og Regnskaber*. (København 1954, 434 s.). Utgivningen har ombesörjts av Hans Knudsen och Albert Fabritius. Bokens författare Anders Pedersen Perlestikker var Sognepræst i Nakskov från 1618 till sin död 1629. Urkunden har kommit till för att prästen skulle kunna hålla ordning på sina inkomster och utgifter och har till följd därav till stor del karaktären av en födelse-, vigsel- och dödbok för Nakskov, i denna sin egenskap en av de äldsta i Norden. Prästen har även nedtecknat en del händelser av allmän räckvidd, anmärkningsvärt nog också en politisk propagandaskrift från Kalmarkriget.

B. Bé.

Tidskriftsöversikt.

Bellmansstudier 1954 har bl. a. följande innehåll. Ivar Norberg skildrar initierat Bellmanssällskapets stiftare, den år 1953 avlidne kassören och entusiastiske Bellmansforskaren Arvid Stålhane. Här publiceras även en postum studie av Stålhane om Fredmans Epistel nr 48 («Solen glimmar blank och trind»). I anslutning till några minnesbilder av överstekammarjunkaren greve Evert Fredric von Saltza (f. 1775, † 1859) skildrar Olof Byström Bellman i närbild. Samme förf. bidrager även med en uppsats om Johan Tobias Sergel och Gustaf Adolf Reuterholm (med anledning av en i biblioteket på Trolleholm förvarad handskriven reserelation som behandlar Gustav IV Adolfs, hertig Karls och Reuterholms besök i Petersburg 1796 och i vilken äro inklistrade sex laverade tuschteckningar av Sergel, återgivna i publikationen). Nils Afzelius porträtterar kornetten, ordensbrodern, samlaren och Bellmans vän Carl Matthias Völschow. Paul Nyberg presenterar ett återfunnet exemplar av Fredmans Epistlar som ursprungligen skänkts av Bellman till överstelöjtnanten frih. Johan Otto Lillie och som senast beskrivits av Johan Gabriel Carlén i hans upplaga av epistlarna år 1861. Ernst Nathorst-Böös publicerar en förteckning över Bellmansmedaljer.

Blekingeboken 1955 innehåller bl. a. en nekrolog över den högt förtjänte hembygdsvetenskapsforskaren Sven-Öjvind Swahn (f. 1897, † 1955) av Ingemar Atterman. Folke Henschen publicerar några minnen från Ronneby hälsobrunn 1810—1840, författade av Sofia Sjöborg, en dotter till provinsialläkaren i Blekinge Adolf Magnus Sjöborg (f. 1771, † 1828). Vidare märkas en uppsats om ett stort köpmanshus i Sölvesborg (grosshandlare Nils Holm, f. 1799, † 1878) av Nils F. Holm och en studie över hälsotillstånd och sjukvård i Bekinge vid 1700-talets slut (provinsialläkaren Johan Lindvall, f. 1740, † 1796) av Ingvar Holmberg. Genom sistnämnda uppsats får man en god uppfattning om hur mycket värdefullt material som ryms i provinsialläkarnas årsberättelser till medicinalstyrelsen (förvarade i Riksarkivets Östermalmsavdelning).

Fataburen. Nordiska Museets och Skansens årsbok 1955 innehåller bl. a. följande uppsatser: Sten Lundwall skildrar Artur Hazelius' amanuens sedermera konsthandlaren Carl Ulrik Palm och Nordiska Museet (ej minst av mycket stort intresse för kännedomen om Hazelius' person); John Granlund publicerar och kommenterar den i slutet av 1500-talet verksamme ståthållaren Olof Anderssons (Oxehufvud) till Säby och hans sonson kornetten Christer Oxehufvuds (f. 1630, † 1655) jordeböcker (deponerade i Nordiska Museet av den nu snart 100-årige kapten Olof A. Oxehufvud i U. S. A.); Marshall Lagerquist presenterar det karolinska Julita (bl. a. frih. Alexander Palbitzki, f. 1660, † 1724, och hans på Julita förvarade journal); Arvid Bäckström skildrar livfullt en lustfärd till Rosersberg 1826 (på grundval av en troligen av kammarskrivaren Herman Schlytern författad berättelse); Torsten Tegnér tecknar sina föräldrar protokollssekreteraren Jakob Tegnér och tonsättarinnan Alice Tegnér, f. Sandström och deras Djurholnshem Tegnabo; Gösta Berg kommenterar en jordbruksbild av Jean Eric Rehn och Sigurd Erixon meddelar några glimtar ur Östgöta gilles i Stockholm historia.

Genealogiska samfundets i Finland årsskrift XXXV (1951—1953) innehåller bl. a. en omsorgsfullt utarbetad matrikel med utförliga biografiska data över medlemmarna av S:t Johannes Logen S:t Augustin 1762—1808 av Armas Gräsbeck (jämte personregister) och en utgåva genom Bo Witting av Lojo pedagogis matrikel 1754—1817 (jämte personregister).

Genos. Tidskrift utgiven av Genealogiska Samfundet i Finland 1954 innehåller bl. a. uppsatser om adliga ätten Kuhlman av Henrik Borgström, om släkten Crusell från Björneborg av N. Karl Grotenfelt och om prästsläkten Tunæus i Finland av Håkon Holmberg. Arne Ekman behandlar soldatnamn, Lennart Zielfelt redogör i en mycket nyttig uppsats (»Pengar förr och nu») för myntsorter i äldre tid, Marta Hirn presenterar de också av svensk forskning mycket utnyttjade bildsamlingarna i Finlands Nationalmuseum (bl. a. den stora från Sverige förvärvade samling som hopbragts av hovpredikanten i Stockholm pastor B. Wadström) och Eric Anthoni behandlar finländska släkttavlor från tiden omkring 1570 som ingå i volymen *Genealogica* 62 i RA (bl. a. ätterna Fincke, Kurck och Svärd).

I *Från Gästrikland* 1953—1954 publicerar Carl-Gustaf Thomasson den originelle överceremonimästaren Leonhard von Hausswolffs dagboksanteckningar om riksdagen i Gävle 1792, utgörande en del av hans i Lunds universitetsbibliotek förvarade dagböcker 1792—1795. Axel Liljencrantz trycker av skeppsredaren och kommunalmannen i Gävle Pehr Ennes' (1756—1829) självbiografi (efter originalhandskriften). Bertil Wester meddelar resultat av en inventering av gamla kyrkorglar i Gästrikland (bl. a. orgelbyggarna Johan Niclas Cahman, Daniel Strähle, Pehr Zacharias Strand och Eric Adolph Setterquist). Gunnar Hobroh redogör i uppsatsen »En gästrikebergsmans minnen från privilegiernas sista år» utförligt för innehållet i en dagbok författad av bergsmannen Elias Olsson († 1874) på hemmanet Storbodarna nr 1 i Ovensjö socken (dagboken ägs av släktföreningen Storbodarna nr 1).

Föreningen Gamla Halmstads årsbok 1954 innehåller bl. a. en fortsättning på Halmstads kyrkas annotationsbok 1711—1725, omfattande åren 1719—1721 och utgiven av Sven Granlund, en uppsats om landshövdingen i Hallands län sedermera statssekreteraren Lars Arnell av Eric Hägge, ett par uppsatser om skolbyggnadsfrågor i Halmstad på 1870-talet och om nykterhetsrörelsen där under åren 1882—1887, skolminnen från 1880-talet av f. d. överingenjören Bernhard Ell, garverifabrikören Janne Richardsons (f. 1867, † 1954) innehållsrika minnen från gesällvandringar på kontinenten 1888—1897, en biografisk studie av Henrik Laurell om läkaren och bohemen Victor Berglund (f. 1877, † 1922) och en genealogi över släkten Neuman av Ragnar Mogren.

Historiallinen Arkisto 54 (1953) innehåller bl. a. följande bidrag på svenska: en utgåva genom Lennart Pinomaa av urkunder rörande Per Brahe d. y:s förläning Brahelinna län i Savolaks 1640—1688 (huvudsakligen ur Rydboholmssamlingen i riksarkivet), en lärdoms- och personhistoriskt givande studie av Martti Kerkkonen om Pehr Kalms porträtt och andra samtida akademiska porträtt i Åbo och ett avtryck av överste Otto Henrik von Fieandts dagbok under fälttåget i Finland 1808.

Historisk tidskrift 1954 innehåller bl. a. följande bidrag med mer direkt

personhistorisk anknytning. Tor Berg redogör för en fransk subsidie-utbetalning till Axel Oxenstierna 1636. Torvald Höjer behandlar ett reportage om utrikesministern greve Ludvig Douglas' förslag till stormaktsintervention i unionsfrågan 1899. Bertil Boëthius tecknar Ramnäs bruk under inflationen på 1700-talet på grundval av studier i en räkenskapsbok förd av assessor Jakob Tersmeden (f. 1712, † 1767). Nils-Gustav Hildeman granskar presidenten frih. Samuel Abraham Leijonhufvuds minnesanteckningar som källa till den senare Karl-Johanstidens politiska historia. Av stort värde är Karl-Gustaf Hildebrands historiografiska studie: Till Karl XII-uppfattningens historia. 1. Från Voltaire till Fryxell (bl. a. Emanuel Swedenborg, Sven Lagerbring, Gustaf Abraham Silverstolpe, Erik Gustaf Geijer och Anders Fryxell). Jan Eric Almquist behandlar »världsta samling av adliga ättartavlor», biskop Hans Brasks släktbok (volymen Genealogica 2 i RA), och ger i en bilaga en förteckning över där berörda svenska medeltida frälsesläkter med hänvisning till folio i urkunden.

Hyltén Cavalliusföreningens årsbok 1954 innehåller bl. a. en uppsats av Evald Gustafsson om Esaias Tegnér, C. G. Brunius och Värends kyrkor, en undersökning av Bengt Kylberg om Hans Henrich Cahmans orgelbygge i Växjö domkyrka 1688—1691, en utredning av Gun Wilstadius om sägnerna om en »orolig och trätosam» person vid namn Arvid i Öshult, som levde i Sunnerbo under det tidigare 1600-talet, samt några kulturhistoriskt värdefulla anteckningar om husförhör av Nelly Kristoffersson.

Jämten 1954 innehåller bl. a. en beskrivning över Jämtlandsgrenen av släkten von Nandelstedt av Gustaf Lund, en uppsats om länsmannen i Ragunda Håkan Jonsson Frisk (f. 1644, † 1709) och hans samtid av Åke Tågefäldt, en utredning om släktgården Lungre n:o 1 i Kyrkås (med släkttabeller) av Edla Estensson och en uppsats om länsarkivet i Östersund med anledning av dess 25-årsjubileum av Olof Svenonius.

Kalmar län. Årsbok för kulturhistoria och hembygdsvård 1954 innehåller bl. a. en rikt illustrerad uppsats av Manne Hofrén om Stilmöbler från vasatid till Karl Johan. Anne-Sofie Schotte-Lindsten redogör för Misterhults hembygdsgård.

Karolinska förbundets årsbok 1955 innehåller bl. a. två uppsatser av Göran Rystad, den ena om Bengt Skyttes försök år 1673 att återfå sin riksrådsställning, den andra om bröderna Johan och Göran Gyllenstierna och greveståndet, en studie av Olle Cederlöf om bataljskildringar i karolinsk konst (bl. a. Erik Dahlbergh och Johan Philip Lemke), en uppsats av Bengt Wahlström om Jesper Swedbergs tillfällighetsdikter till Karl XII, en biografi av Ingel Wadén om överstelöjtnanten Per Knutsson Lillie († efter början av år 1684) med en exkurs om förväxlingen av honom och hans kusin Per Chrismansson Lillie samt slutligen en kritisk granskning av de ryska uppgifterna om Olof Hermelins öde vid Poltava av Sture M. Waller; förf. lutar närmast åt uppfattningen att Hermelin stupat i slaget.

Kirkehistoriske Samlinger. Udg. af Selskabet for Danmarks Kirkehistorie. Syvende Række. Første Bind, Hefte 1—3 (1951—1953) innehåller bl. a. en uppsats av Bjørn Kornerup om Biskop Peder Winstrup (med anledning av Karl F. Hanssons avhandling Lundabiskopen Peder Winstrup

före 1658, Lund 1950, vid vilkens ventilerings Kornerup var fakultetsopponent). Av intresse också för svensk historia äro Einar Mollands och Bjørn Kornerups undersökningar om det jesuitiska missionsförsöket i Danmark 1623—1624. En viktig källa är en berättelse om de nederländska jesuiternas mission i Danmark, förvarad i Bibliothèque Royale i Bryssel, och här skymtar också den samtida jesuitiska aktionen i Sverige. Personhistoriska uppgifter om prästerskapet i Skånelandskapen anträffas i Hans H. Fussings uppsats om »Præsters førlov før 1660», en studie om uppbörden av en avgift vid flyttning av person eller av arv.

Meddelanden från Kungl. Akademien för de fria konsterna 1954 innehåller bl. a. minnesord av Sten Karling över Thorsten Laurin, Hjalmar Molin, Carl Eldh och Victor Axelson.

Kulturen 1954 innehåller bl. a. en omfattande studie av William Karlson om ur och urmakare, försedd med personregister med många namn på svenska urmakare.

Kyrkohistorisk årsskrift 1954 innehåller bl. a. en uppsats av Bengt Wahlström om den i Sverige landsflyktige tyske prästen Johann Jacob Leibnitz och hans 1695 i Stockholm tryckta av Johann Arndt starkt influerade skrift »Güldene Äpfel in silbernen Schalen», en homiletisk studie av Bror Olsson om folkpredikanten Anders Elfving (f. 1745, † 1772) och hans beroende i sina predikningar av superintendenten Johann Jacob Rambach i Giessen samt två uppsatser av Arne Palmqvist, den ena om förhistorien till den år 1780 grundade katolska församlingen i Stralsund, den andra om överståthållaren i Stockholm Carl Sparre och hans förbindelser med kardinal Leonardo Antonelli (ledare för den katolska propagandan 1780—1795) och abbé Nicolas Oster (apostolisk vikarie i Sverige).

Malmö fornminnesförenings årsskrift 1955 innehåller bl. a. en historisk översikt av stadsstyrelsen och domstolsväsendet i Malmö av borgmästaren Thomas Munck af Rosenschöld. Einar Bager redogör för inskrifterna på ett par stensulpturer på den Gleeerupska gården i Malmö med Lauritz Hattemagers bomärke och klarlägger med utgångspunkt från detta och andra bevarade bomärken på ett metodiskt intresseväckande sätt Lauritz Hattemagers släktskapsförhållanden på 1500- och 1600-talen. Vidare märkas en uppsats av Otto Gröné »Från 1500-talets bardskärer till den siste stadskirurgen i Malmö» (med talrika personhistoriska uppgifter; källhänvisningar hade dock varit värdefulla) och en studie av Leif Ljungberg om »vattenkonstmästaren» Andreas Leikardt och några fästningsplaner över Malmö från 1700-talet.

Med hammare och fackla 1953—1954 innehåller en uppsats av Stig Rydén om »Kungliga Baskiska Sällskapet av Vänner till Hembygden», ett spanskt 1700-talssällskap med relationer till svensk kemisk och mineralogisk forskning. Förf. behandlar utförligt — bl. a. på grundval av forskningar i spanska arkiv — de besök som avlades i Sverige av två av sällskapets medlemmar, Ramón de Munibe (1771—1772) och Juan José de Elhuyar (1781—1782; om honom jfr PHT 1928, s. 191, 198 f.). Bland svenskar skymtar särskilt mineralogen Anders Niclas (Nicolaus) Tunborg († 1795).

Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen 1954 innehåller bl. a. en uppsats av Gottfrid Carlsson om en medeltidshandskrift i British Museum,

som tidigare ansetts vara dansk. Förf. gör med hänsyn till att den innehåller flera svenska dödsnotiser från 1200-talets början sannolikt att den ursprungligen härrör från Sverige (av vissa skäl kan den ha tillhört drottning Ingegerd, g. m. Sverker d. y.). Vidare märkes en nekrolog av Tönnes Kleberg över den store samlaren och donatorn med. och fil. dr Erik Waller.

Norrboten 1954 innehåller bl. a. en omfattande uppsats av Hans Beskow: Bidrag till studiet av övre Norrlands kyrkor (bl. a. bygdekonsnären Hans Biskop från Kronoby i Österbotten, verksam i Sverige 1717—1753, och stiftsbyggmästaren Jakob Tomasson Riif). Av intresse bl. a. för dem som bedriva kyrkoboksforskningar är Gunnar Anderssons utredning om Tornedalens församlingsbildningar. Miriam Höijers uppsats om komministerbostället Björklunda i Piteå landsförsamling innehåller även personhistoriska bidrag (bl. a. släkten Solander).

Personalhistorisk Tidskrift udgivet af Samfundet for Dansk Genealogi og Personalhistorie 1953 innehåller bl. a. en uppsats av Arne Sundbo om ryttmästaren Jens Kaas († 1727 vid omkr. 90 års ålder), som bl. a. en tid skall ha varit i svensk tjänst och därefter deltog på dansk sida i krigen mot Sverige.

Släkt och hävd 1954 innehåller bl. a. följande uppsatser: Problemet Nils Krumme av Jan Eric Almquist (en översikt av ätten Krummes historia); Katarinakyrkoherden Petrus Diderici Arenbechius' släkt och härkomst av Ulla Nygren; Antavla för syskonen Hellerström från Marie-lund av B. Erik Hellerström; Smålandssläkten Almqvists ursprung av Sven Almqvist; Släkten Petres skotska ursprung av Alf Åberg; Ett bidrag till Johan Olof Wallins antavla (om hans farmors Helena Norrdahls härstamning) av Anders Edestam. Särskilt omnämmande förtjänar Elis Wettergrens omfattande studie om sin mödernesläkt (Flodin och flera andra Västeråssläkter från vilka han härstammar).

Svensk tidskrift 1954 innehåller bl. a. följande uppsatser med anknytning till svensk personhistoria: Sven Tunberg publicerar en studie om Ragnvald Knapphövde, ett bidrag till diskussionen om Sveriges medeltida konungalängd. Ivar Seth behandlar Thomas Thorilds »avfall» med utgångspunkt från en nyligen publicerad undersökning av Ernst Zunker om »Thomas Thorild als Bibliothekar in Greifswald» (i »Zentralblatt für Bibliothekswesen» 1953). Magnus Mörner refererar och kompletterar i en uppsats om Svenska jesuiter ett nyutkommet arbete av pater J. Teschitel om »Schweden in der Gesellschaft Jesu (1580—1773)», som ingår i Archivum Historicum Societatis Iesu, Anno XXI, Fasc. 42, 1952, s. 329—43. Allan Arvastson behandlar J. H. Thomander som kyrkopolitiker. Av stort intresse äro de utdrag som publiceras ur de dagboksanteckningar som på hösten 1888 i S:t Petersburg fördes av dåvarande legationssekreteraren sedermera kanslirådet och tf. kabinetssekreteraren frih. Carl R. A. G:son Fleetwood (f. 1859, † 1892).

Kungl. Svenska Vetenskapsakademiens Årsbok 1954 innehåller bl. a. en biografi över professor Arvid Gustaf Högbom (f. 1857, † 1940) av Per Geijer och en förteckning av Greta Philip över »Prognostica», d. v. s. inledande uppsatser i Kungl. Vetenskapsakademiens små almanackor för åren 1749—1954 (med författarregister).

Värendabygder 1955 innehåller bl. a. följande uppsatser: Det kommunala livet i Härlöv genom tiderna av Alvar Lignell; Äldre bebyggelse på Aringsås bys ägor av Olof Jönsson; Johan Peter Ling och Fredrik Vilhelm Ling, präster i Hjortsberga under 1800-talet, av Nils Rosengren; Växjö-skolares från Norra Allbo åren 1651—1819, VI (omfattande skolares från Aringsås) av Paul Wilstadius samt Stamsoldat och beväring. Ur en gammal soldats minnen av Eric H. Anderek.

Meddelande N:o 22 utgivet av Samfundet Örebro Stads- och Länsbiblioteks Vänner innehåller en uppsats av Albin Warne om ett örebroförslag till läroverksreform 1845 (kollegan vid Örebro skola J. H. Ekendal) och en studie av Holger Frykenstedt om Carl August Ehrensvärds resa till Italien 1780—1782. Georg Bergman meddelar några minnen av Hjalmar Bergman från skoltiden. Margit Palmær-Waldén kommenterar en ungdomsdikt och -teckning av Albert Engström.

Rättelse till Jan Eric Almquist. Samtida anteckningar om adliga ätten Oxehufvud (1573—1625) i PHT 1955, s. 65.

Andra styckets båda sista meningar skola byta plats: »Hon [d. v. s. Brita Jönsdotter] bodde på Herrestad i Östbo härad, som utsetts till hennes änkesäte. Fru Kerstin dog först 1594.»

Meddelande angående Personhistoriska samfundet.

Personhistoriska samfundets årsmöte ägde rum i Stadsmuseets lokal den 14 april 1955. På revisorernas förslag beviljade samfundet styrelsen och skattmästaren full och tacksam ansvarsfrihet för 1954 års förvaltning. Till medlemmar av styrelsen omvaldes f. d. riksarkivarien Bertil Boëthius, professor Bengt Hildebrand, översten Olof Ribbing, direktören Einar Lagrelius, kanslirådet Åke Kromnow och docenten Bertil Broomé samt nyvaldes riksarkivarien Ingvar Andersson; professor Sven Tunberg hade sedan senaste årsmötet avlidit och riksbibliotekarien Uno Willers hade undanbett sig återval. Inom styrelsen valdes professor Hildebrand till ordförande efter riksarkivarien Boëthius som av åldersskäl av sagt sig omval. Som revisorer omvaldes arkivarien Jan Liedgren och bibliotekarien Wilhelm Odelberg och som revisorssuppleant majoren Nils Belfrage. Till hedersledamöter valdes riksarkivarien Boëthius, professorn Eric Anthoni och kanslirådet Osmo Durchmann.

Efter sammanträdet visade docenten Olof Byström valda delar av Stadsmuseets samlingar.

Förkortningslista.

- BSH = Bidrag till Skandinaviens historia, utg. av C. G. Styffe.
 DS = Diplomatarium Suecanum.
 FHT = Historisk tidskrift för Finland.
 GLA = Landsarkivet i Göteborg.
 GVR = Gustaf I:s registratur.
 HH = Historiska handlingar.
 HS = Hildebrand, Svenska Sigiller från medeltiden.
 HSH = Handlingar rörande Skandinaviens historia.
 HT = Historisk tidskrift.
 KA = Kammararkivet.
 KB = Kungliga Biblioteket.
 KVA = Kungl. Vetenskapsakademien.
 KÅ = Kyrkohistorisk årsskrift.
 NTBB = Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen.
 PHT = Personhistorisk tidskrift.
 RA = Riksarkivet.
 RPB = Svenska riks-archivets pergamentsbref från och med år 1351.
 SBL = Svenskt biografiskt lexikon.
 SD = Svenskt Diplomatarium från och med år 1401.
 SFSS = Samlingar utg. av Svenska fornscriftsällskapet.
 SMR = Svenska medeltidsreger 1434—1441.
 SRA = Svenska Riksdagsakter.
 SRS = Scriptorum Rerum Svecicarum.
 SSA = Stockholms stadsarkiv.
 UUB = Uppsala universitetsbibliotek.
 VaLA = Landsarkivet i Vadstena.
 VHAA = Vitterhetsakademien.
-

Personregister

- Abjörn i Bredinge 73
 — Sixtensson, se Sparre av Tofta, Abjörn Sixtensson
 Abraham Andreæ Angermannus, ärkebiskop 103, 105, 111—113
 Adelsvärd, Axel Theodor, frih., statsråd 156
 Adlerbeth, Gudmund Jöran, frih., statsråd 144
 d'Alembert, Jean le Rond, fransk filosof 15
 Albrekt av Mecklenburg, konung av Sverige 82, 121
 Almquist, Abraham, prost 2
 — Bernhard, bruksägare 2
 — Erik Abraham, biskop 2
 — Erik Jonas, prof. 2
 — Helge Knut Hjalmar, riksarkivarie 5
 — Johan Axel, arkivråd, 1—14, 168
 Almqvist, smålandssläkt 175
 — Knut Arvid Daniel, arkivarie 5
 Anckarsvärd, Johan August, greve, gen.-adj. 55, 56
 And, Israel Andersson, lagman 126
 — Ramborg Israelsdotter 126
 Anders Andersson, rådman 114, 115, 119
 — Ersson, se Andreas Erici
 — Eskilsson, se Lejonlilja
 — Jakobsson, bonde 91
 — Olofsson, se Oxehufvud
 — Olsson, se Olof Jonssons i Högsrum släkt
 — Olsson, se Frende
 — Smelter, student 104
 Andersson, Carl Ingvar, riksarkivarie 176
 Andreas Erici, student 104, 108
 Anna Abjörnsdotter 73, 76
 — Andersdotter 69
 — Andersdotter, se Olof Jonssons i Högsrum släkt
 Anna Bengtsdotter, se Gylta
 — Jönsdotter 74
 — Lennartsdotter, se Forstena-släkten
 — Nilsdotter, se Lilliehöök af Fårdala
 — Olofsdotter, se Kafle
 — Olofsdotter, se Oxehufvud
 Anthoni, Eric, finländsk prof. 176
 Antonelli, Leonardo, kardinal 174
 Anund Haraldsson, se Lilja, vingad
 Arenbechius, Petrus Diderici, kyrkoherde 175
 Arndt, Johann, tysk teolog, gen.-superintendent 174
 Arnell, Lars, landshövd., statssekreterare 172
 Armfelt, Gustaf Mauritz, finsk greve, överstekammarjunkare, gen.-guvernör 27, 29 ff, 145
 Arosenius, Carl Fredrik, fil. mag., färgare, assessor 50
 Arvid i Öshult 173
 — Bengtsson, se Oxenstierna af Eka och Lindö
 — Karlsson, se Sparre
 — Kettilsson, se Spets från sidan
 — Månsson, se Stierna
 — Pedersson 129
 Ascheberg, Rutger von, greve, fältmarskalk, gen.-guvernör 168
 (Aspenäs-släkten), Ingeborg Gregersdotter 132
 Atatürk, Kemal, turkisk president 158
 Atterbom, Per Daniel Amadeus, prof., skald 61, 63, 146
 Axelson, Victor, målare 174
 Backman, Per, handlande 35, 38—45
 Balk, Henrik Nilsson, rådmann 103
 — Nicolaus Henrici, student 103
 Barun, Torkel Erengisleson 133
 Beata Andersdotter, se Oxehufvud
 — Nilsdotter, se Grip
 Becker, von, ätt 166
 Beckman, Eduard, löjtnant 45
 — Marianne, f. Hall 45
 Bekman, Heneka 134
 (—) Margareta Henekadotter 134
 Belfrage, Nils Gustaf, major 176
 Bellman, Carl Michael, skald 171
 Benedicta Matsdotter, se Oxenstierna, Bengta Matsdotter
 — Sunesdotter, se Folkungaätten
 Bengt Abjörnsson, se Liljesparre
 — Birgersson, se Folkungaätten
 — Hafridsson, se Lejon
 — Håkansson till Hinsekind 80, 81
 — Jönsson, se Oxenstierna af Eka och Lindö
 — Knutsson 130
 — Knutsson, se Hand
 — Nilsson, se Lejonansikte
 — Nilsson, se Oxenstierna af Eka och Lindö
 — Torderi, kaplan 108
 — Torstensson, se Oxenstierna af Eka och Lindö
 — Abjörnsson, se Sparre
 Bengta Matsdotter, se Oxenstierna
 — Matsdotter, se Stjärna
 Bennet, Gustaf Ulrik, frih., kapten 39
 Benzeliuss, Erik, d. y., ärkebiskop 143

Personregistret är upprättat av major *Nils Belfrage*.

- Berg, Fridtjuv, statsråd 156
 Berglund, Victor, läkare 172
 Bergman, Bo Hjalmar, förf. 176
 — Olson, Johan, skeppsredare, brukspatron 170
 Bergström, David Kristian, statsråd 156
 Beronius, Magnus Olai, ärkebiskop 143, 156
 Berzelius, Jöns Jacob, frih., prof., kemist 46—60
 — Samuel, kollega 48
 Bese, Gunnel Johansdotter 89
 Beskow, Bernhard von, frih., överstekammarjunkare, förf. 152, 165
 Bielke, Fredrika Eleonora, f. von Düben, grevinna 17 ff
 (Bielke af Åkerö), Birgitta Turesdotter 74
 (—) Ingeborg Eriksdotter 133
 — Nils Pedersson, kammarråd 168
 (—) Nils Turesson, riddare 129, 131
 (—) Peder Turesson, riddare, hövitsman 75
 (—) Sten Bengtsson, riddare, lagman 73, 79
 (—) — Turesson, d. ä., riksråd, marsk 131
 (—) Ture Turesson, marsk, lagman 72, 74
 Bildt, Knut Gillis, frih., general 160
 Birger jarl, se Folkungaätten
 — Magnusson, konung av Sverige, 101, 121, 134, 138
 — Nilsson, se Grip
 Birgitta Birgersdotter, den heliga 140
 — Jönsdotter 76, 87, 91, 92
 — Jönsdotter, se Olof Jönssons i Högsrum släkt
 — Magnusdotter, se Porse
 — Turesdotter, se Bielke af Åkerö
 Biskop, Hans, konstnär 175
 Björn, magister 127
 Björnberg, Niklas, kommerseråd 35, 37—43
 Björnstjerna, Magnus Fredrik Ferdinand, greve, general, envoyé 163
 Blasius Olsson, stadsskrivare i Sthlm 103—105, 107—109
 Bo Jonsson, se Grip
 Boëthius, Simon Bertil, riksråd 4, 5, 176
 Boije af Gennäs, ätt 166
 Bonde, Carl Carlsson, frih., överstekammarjunkare 38, 41, 156
 — Knut Tordsson, riddare, hövitsman 137
 (—) Magdalena Karlsdotter, g. m. Ivar Axelsson (Tott) 132
 — Sofia Ulrika, g. Anckarsvärd 55
 — Tord, riksråd 137
 Bonde (af Björnö), Nils, greve, överstekammarjunkare 37
 Bondo Johannis, präst 72
 Botulf i Vinketomta, häradshöv. 75
 Boustedt, Bo Ivar, gen.löjtnant 160
 Brahe, Magnus Fredrik, greve, en av rikets herrar 37
 — Per, d. y., greve, riksdrots 172
 Brandel, Genserich, minister 49
 — Gustaf, major 49
 Branting, Karl Hjalmar, statsminister 155, 156
 Brask, Hans, biskop 72, 73, 76—79, 82—84, 90, 93, 130, 173
 Bremer, Claes, förste sekr. i Utr.-kab. 54
 — Fredrika, förf:n 54, 57
 Brita Claesdotter, se Uggla
 — Haraldsdotter, se Soop
 — Jönsdotter 74, 76
 — Jönsdotter, se Böllja
 — Karlsdotter 76, 93
 — Olofsdotter, g. Zelow 76, 94, 95
 — Olofsdotter, se Oxehufvud
 Brodin, P. A., boktryckare 26
 Broman, Olof, rektor, prost 142
 Broomé, John Robert Bertil, förste arkivarie, doctent 176
 Bror Eriksson, se Buth
 Broström, Daniel (Dan), skeppsredare 156
 Brud Bänason, se Lejonansikte
 Brunius, Carl Georg, prof., arkitekt 173
 Brynjulf Bengtsson 126
 Bröms, Lasse, fogde, ryttmäst. 83, 84
 Buchow, Lorens 116
 Bure, Jonas, d. ä., sekreterare 130
 — Karl Månsson, stadssekreterare 114, 115, 117, 119
 (Buth), Bror Eriksson 67, 69
 (—) Erik Brodersson 67
 Butz, se Buth
 (båt), Erengisle Torkelsson 133
 (—) Folke Petersson 137
 (—) Lars Haraldsson 130
 (Bååt), Erengisle Sunesson, jarl 140
 (—) Peter Jonsson, riddare, riksråd 129
 (—) Sune Jonsson, riddare, riksråd, lagman 129
 Bökman, Johan, borgare 119
 (Böllja), Brita Jönsdotter 65, 176
 Böttiger, Carl Wilhelm, prof., skald 61
 Cahman, Hans Henrik, orgelbyggare 173
 — Johan Niclas, orgelbyggare 172
 Carlén, Johan Gabriel, förf. 171
 Carlsson, Arvid, handlande 38, 39, 44
 — John, slaktaremästare 45
 Carnegie, David, d. ä., grosshandlare 35, 37, 39, 41—43
 Carpelan, Tor Harald, frih., fil. dr, finländsk riddarhusgenealog 166
 Cecilia, g. m. Hemming Swetzin 81
 — g. m. Henrik Swessing 80
 — Olofsdotter 76, 94
 — Olofsdotter, se Oxehufvud
 Chanut, Pierre Hector, seigneur de Bisches, fransk ambassadör 142
 Christierson, Adolf Christian Johan, publicist 156
 Christina Andersdotter, se Oxehufvud

- Chydenius, Anders, kyrkoherde, skriftställare 143
 Claes Arvidsson, se Uggle
 Clason, Samuel (Sam), riksarkivarie 5
 Coger, abbé, fransk prof. 15
 Creutz, Gustaf Philip, greve, skald, kanslipres. 15, 144
 Cronstrand, Simon Anders, astronom 57
 Crusebjörn, Petter, landshövd. 119
 Crusell, finländsk släkt 172
- Dahlbergh, Erik, greve, fältmarskalk, gen.-guvernör 99, 173
 D'Albedyhl, Carl Gustaf Eickstedt, frih., överceremonimäst. 50
 — Christer Henrik, frih., överste 50
 Daniel Nilsson, skräddare 63
 Danielsson, Magnus, backstugusittare 62, 63
 De Chaux, Jean-Baptiste, fransk språkmäst. 32, 33
 De Geer (af Finspång), Louis Gerard, frih., justitiestatsminister 152, 156
 De la Gardie, Pontus, frih., fältherre, riksråd 102
 Deutsch, Henrica, g. m. Johan Bergman Olson 170
 Dickson, James, grosshandlare, kommerseråd 38
 Douglas, Ludvig Wilhelm August, greve, utrikesminister, riksmarskalk 173
 Drake af Intorp, ätt 130
 — Axel, ståthållare 70
 (—) Jöns Bengtsson, härads- hövd. 130
 Dume, Henrik 133
 Du Puy, Edouard, tonsättare 50
 Durchman, Osmo, finländskt kansliråd, genealog 6, 176
- Ebba Eriksdotter, se Vasa
 Edén, Nils, prof., statsminister 156
 Edholm, Erik af, livmedikus 56
 Ehrensvärd, Carl August, greve, gen.-amiral 176
 — Johan Jakob Albert, greve, utrikesminister, en- voyé 156
- (Ekeblad), Margareta Andersdotter 67, 69
 Ekendal, Jon Herman, kollega, kyrkoherde 176
 Ekman, Carl Gustaf, statsminister 156, 161
 Ekmarck, Anders, prost 48
 — Carl Erik, assessor, boktryckare 49
 — Christopher, docent 46, 48, 57, 58
 — Lars August, exp.-sekreterare, skriftställare 46, 48
 — Lars Gösta, bankkamrer 46
 — Mathilda 51, 53
 Eldh, Carl Johan, prof. 174
 Elena (Elin) Staffansdotter 105
 Elena Åbjörnsdotter, se Sparre
 Elfving, Anders, folkpredikant 174
 Elgenstierna, Gustaf Magnus, postkontrollör, genealog 128
 Elgström, Per, skald 61
 Elhuyar, Juan José de, spansk vetenskapsman 174
 Elin, g. m. Lars Haraldsson 130
 — Andersdotter, se Olof Jonssons i Högstrum släkt
 — Jeppesdotter 76
 — Jönsdotter 74
 Elisabet Andersdotter, se Oxehufvud
 — Olofsdotter, se Oxehufvud
 Engberg, Jonas Arthur, statsråd, landshövding 156
 Engeström, Lars von, greve, utrikesstatsminister 31, 37
 Engström, Albert Laurentius Johannes, prof., konstnär, förf. 176
 Ennes, Pehr, skeppsredare 172
 Erasmus Nicolai Arbogensis, biskop i Västerås 107—109
 Erengisle Sunesson, se Bååt
 — Torkelsson, se Båt
 Ericus Laurentii, skolmäst. 106, 109, 111, 112
 — Matthei, finsk predikant 103, 109
- Ericus Petri 106
 — Petri Angermannus, kaplan 103
 Erik Magnusson, konung av Sverige 137
 — av Pommern, konung av Sverige, Norge och Danmark 73
 — Albrektsson, hertig 121
 — Magnusson, hertig 121
 — Valdemarsson, hertig 121—123
 — kaplan 104
 — Andersson, se Oxehufvud
 — Birgersson, ärkedjåke 121—123
 — Birgersson i Gulltorp 76
 — Birgersson, se Folkunga- ätten
 — Brodersson, se Buth
 — Eriksson, se Gyllenstier- na af Lundholm
 — Gustafsson, se Stenbock
 — Ingemundsson, kämnär 116
 — Jakobsson, rådman 108
 — Jöransson, se Ulfsparre af Broxvik
 — Knutsson (i Reval) 123
 — Mårtensson, kansliskri- vare 118
 — Persson, skolmästare 106, 111
 Eriksson, Johan Bernhard, i Grängesberg, statsråd, landshöv. 156
 Eskil Andersson, se Lejon- lilja
 — Magnusson, se Folkunga- ätten
 Essen, Hans Henrik von, greve, riksståthållare, riksmarskalk 145
 Estrid av Helgamo, g. m. Peter Porse 133
 — Gudsärksdotter, g. m. Heneka Bekman 134
 — Knutsdotter, se Hård af Torestorp
 — Olofsdotter, se Oxehuf- vud
 Eugénie, prinsessa av Sve- rige och Norge 3
- Falkdal, Gotskalk, biskop i Linköping 128
 Fecht, Petrus Michaelis, k. sekreterare 102—113
 Fersen, Hans Axel von, gre- ve, riksmarskalk 145

- Fieandt, Otto Henrik von, öfverste 172
 Filip Finvidsson, se Rumbysläkt
 Fincke, ätt 172
 Fitzen, Ficke van 133
 Fleetwood, Carl Reinhold Axel, frih., diplomat, kammarherre 175
 — Erik Ludvig Miles, frih., journalist 62
 Fleming, ätt 166
 Flodin, släkt 175
 Folke Knutsson, se Rosor, tre
 — Petersson, se Båt
 (Folkungaätten), Benedicta Sunesdotter 121, 122
 (—) Bengt Birgersson, hertig, biskop 120—123
 (—) Birger Magnusson, jarl 120—123, 126
 (—) Erik Birgersson, hertig 121
 (—) Eskil Magnusson, lagman 126
 (—) Karl Döve, jarl 121
 (—) Karl Karlsson 121
 (—) Karl Ulfsson, junker 121, 123
 (—) Ulf Fase, jarl 121
 (Folkungaätten, oäkta), Greger Bengtsson, riddare 132
 (—) Greger Magnusson 134
 (—) Magnus Gregersson 134
 Forselius, Carl Adolph, k. sekr. 54
 (Forstena-släkten), Anna Lennartsdotter 69
 (—) Torsten Lennartsson, ståthållare 69
 Forström, mamsell 52
 Franzén, Frans Michael, biskop, skald 47
 Frende Persson, bonde 84, 89
 Frende (tre sjöblad), Anders Olsson, småsvan, härads-hövd. 75, 84—95
 — Bengt, bonde 84
 — Folke, bonde 84
 — Olof, bonde 84
 Friesen, Sixten Gabriel von, rektor, politiker 156
 Frisk, Håkan Jonsson, länsman 173
 Fryxell, Anders, prof., kontr.-prost, hävdatecknare 150, 173
 (färlor, två), Martin Bengtsson 127
 (—) Nils Tyrgilsson, riddare, 134
 Galle, Olof, landbo 83
 Gardell, Sölve, fil. dr 130
 Gedda, släkt 169
 — D. M., kronolänsman 45
 — Georg Georgsson, gen.-adjutant 169
 Geete, Anna Charlotta, f. Hamilton 154
 Geijer, Anna Elisabeth, f. Lilljebjörn 148, 154
 — Erik Gustaf, prof., historiker, skald 47, 145 ff, 154, 173
 — Per Adolf, överdirektör 175
 (Gera), Holger Karlsson, riksråd, lagman 82
 Germund Svensson, se Some
 Gertrud Andersdotter, se Olof Jonssons i Högsrum släkt
 Gibson, Edmund, biskop i London 144
 Giedde, Gude Axelsen, prost 169
 Gilllingstam, Hans, fil. dr 124—138
 Gjurd Gote (Godhe), se Oxenstierna af Eka och Lindö
 — Nilsson, se Oxenstierna
 Gjørwell, Carl Christoffer, publicist 143
 Glysing, ätt 71
 — Kettil (Puke), riddare, riksråd 133
 Gothen, Christina, se Hall
 — Jacob, handlande 37
 Gotskalk, biskop, se Falkdal
 — Bengtsson, se Ulv
 Gram, Johan Georg Bull, norsk gen.-major 160
 Greger Bengtsson, se Folkungaätten, oäkta
 — Magnusson, se Folkungaätten, oäkta
 Gren, Magnus, hövitsman 71, 73
 — Olof 128
 (Grip), Beata Nilsdotter 82
 (—) Birger Nilsson, riddare, riksråd, amiral, krigs-öfverste 75, 92
 (—) Bo Jonsson, drots 133, 138, 140
 (Grip) Nils Bosson, riddare, riksråd, lagman 86
 Gudmund Persson, fogde 75
 Gudsärk 134
 (Gumsehuvud), Gustaf Karlsson, riddare, lagman 132
 Gustav I, konung av Sverige 82—92, 95
 Gustav II Adolf, konung av Sverige 94, 114
 Gustav III, konung av Sverige 15 ff, 144, 145
 Gustav IV Adolf, konung av Sverige 31, 32, 95, 171
 Gustav V, konung av Sverige 3, 154, 157
 Gustaf Arvidsson, se Sparre av Vik
 — Eriksson, se Stenbock
 — Karlsson, se Gumsehuvud
 — Matsson, se Stjärna
 — Åbjörnsson, se Sparre
 Gyldestolpe, Nils Philip, greve, överkammarherre, landshövd. 16, 18
 Gyllenhielm, Carl Carlsson, frih., riksamiral, 140 ff
 Gyllenstierna (af Björksund och Helgö), Göran, greve, överståthållare, president 173
 — Johan, greve, riksråd, gen.-guvernör 173
 (Gyllenstierna af Lundholm), Erik Eriksson, hövitsman 73
 (Gylta), Anna Bengtsdotter 68
 Gädde, se Gedda
 Haasum, James Harlef, öfverste, guvernör 53
 Hadorph, Johan, d. y., aktuarie 139
 Hafström, O. J., kanslist 45
 Hagberg, Jonas, stadsarkitekt 37
 Hahr, släkt 170
 Hall, Benjamin 34
 — Christina, f. Gothen 34, 35, 37, 38, 41
 — Christina, g. Wachtmeister 34
 — John, d. ä., grosshandlare 34 ff
 — John, d. y., grosshandlare 34—45
 Hallendorff, Carl Jakob Herman, prof., historiker 152

- Hallgren, A., handlande 38
 Halsten Petersson 128—130
 Hamilton, Anna Charlotta, se Geete
 — Hugo Erik Gustaf, greve, landshövd. 153, 154
 Hammar skjöld, Bo Gustaf Hjalmar, landshövd. 101
 — Carl Gustaf Valdemar, general 160
 — Knut Hjalmar Leonard, statsminister 154, 156
 (Hand), Bengt Knutsson, stathållare 70
 Hans, konung av Sverige, Danmark och Norge 86
 Hansson, Per Albin, statsminister 156
 Harald Karlsson, se Stubbe
 Hauswolff, Leonhard von, överceremonimäst. 172
 Hazelius, Arthur Immanuel, fil. dr, museiman 171
 Hedar, Frans Samuel, arkivråd 6
 Helena Gregersdotter 133
 Helga Anundsdotter, se Lilja, vingad
 Hellberg, Karl Mauritz Bernhard, publicist, politiker 156
 Hellerström, släkt 175
 Hellner, Johannes, utrikesminister, justitieråd 154, 156
 Helsing i Råpplinge 74
 Helvig, Anna Amalia von, f. von Imhoff 148
 Hemming Swetcin 81
 Hennike Swetcin 81
 Henrik i Runsten, präst 86
 — Sandersson 74, 76
 — Swessing, häradshövd. 78—82
 — Zwessin, d. ä. 81
 Hermelin, Olof, statssekreterare 173
 Hildebrand, Bengt Olof Hildebrand, prof. 36, 46, 102, 128, 176
 — Bror Emil, riksantikvarie 4, 51
 — Karl Emil Hildebrand, fil. dr, riksgäldsfullmäktiges ordf. 156
 Hillevi Månsdotter, se Stierna
 Hochschild, Carl, frih., kammarherre, envoyé 50
 Hogenskild, Klemet Bengtsson 80
 Holger Karlsson, se Gera
 Holm, Nils, grosshandlare 171
 Holmborg Matsdotter, se Oxenstierna
 Holmstanus, ölandsprost 71
 Holmsten Eriksson, se Rosenstråle
 Horn (af Ekebyholm), Arvid Bernhard, greve, kanslipresident 142 f
 Humbla, Olof Pedersson, borgmäst. 114—119
 Humble, Per Nilsson, bonde 96
 Håkan Magnusson, konung av Sverige 82
 — Bengtsson 81
 — Bårdsson 130
 — Karlsson, se Stjärna
 — Torstensson, se Oxenstierna af Eka och Lindö
 Hård (af Segerstad), Erik Larsson, häradshövd. 70
 (—) Karin Larsdotter 69
 (Hård af Torestorp), Estrid Knutsdotter 69
 Höglund, Karl Zeth Konstantin, politiker, borgarråd 156
 Höpken, Anders Johan von, greve, kanslipresident 36
 Ida Månsdotter 73, 76, 78, 79, 82, 84, 90, 92
 Iliana, priorinna 135
 Ingeborg, hertiginna 127
 — Arvidsdotter, se Lejonsikte
 — Christersdotter, se Ulfsparre eller Hjortösläkten
 — Elofsdotter 126
 — Eriksdotter, se Bielke af Åkerö
 — Eskildsdotter, se Lejonlilja
 — Gregersdotter, se Aspenäs-släkten
 — Jakobsdotter, se Rosengren
 — Matsdotter, se Oxenstierna
 — Månsdotter 63
 — Nilsdotter 81
 — Nilsdotter, se Sparre af Tofta
 — Olofsdotter, se Olof Jonssons i Högsrum släkt
 — Torstensdotter, nunna 127
 — Åkesdotter, se Tott af Skedebo
 Ingegerd, drottning av Sverige 175
 — Larsdotter, se Sparre
 — Olofsdotter 68
 — Svantepolksdotter 133
 Ingelgren, Georg, skald 61—63
 Ingemar Djäkn 136
 Ingemund Jonsson 136
 Ingrid Jönsdotter, se Lilliesparre af Fylleskog
 — Åbjörnsdotter, se Sparre Israel, se And
 Jacobus Djäkn, häradshövd. 73, 76
 Jakob Eriksson, rådman 114, 119
 — Nilsson, greve av Halland 123
 — Olsson 119
 — Turesson, se Rosengren
 — Ulfsson, se Örnfot
 Jedvard Filipsson, se Rumbysläkt
 Jeppe Djäkn, se Jacobus
 Jeppe Jönsson i Högsrum 75, 76
 Johan III, konung av Sverige 93, 102, 107, 113
 Johan, hertig av Östergötland 70
 Johan Kristiernsson, se Vasa
 — Svensson 127, 129
 — Swetcin 81
 Johanna Jeppesdotter 76
 — Karlsdotter 76, 93
 Johannes Blasii 107
 — Botvidi, biskop 105
 Jon Elofsson, skrivare, fogde 89
 — Erici, kyrkoherde 110
 — Håkansson, fogde 70
 — Kettilsson, se Puke
 — Nilsson, se Stjärna
 — Olsson till Gärde, 72, 76
 — Trulsson 80, 82
 Jonas Jonsson 63
 Jonsson, Thorsten, förf. 164
 Josef II, tysk-romersk kejsare 144
 Josef Arvidsson, borgmäst. 103, 105, 107—109
 Järta, Hans, statssekr., landshövd., riksarkivarie 61
 Järte, Otto Edvard Fridolf, politiker, förf. 156
 Jöns Bengtsson 76, 94
 — Bengtsson, se Drake af Intorp

- Jöns Bengtsson, se Oxenstierna av Eka och Lindö
 — Brudsson, se Lejonansikte
 — Larsson i Herrbeta 76, 93
 — Mattsson i Råpplinge 74, 93
 — Nilsson till Silarp, häradshövd. 68, 69
 — Olsson, se Olof Jonssons i Högsrum släkt
 — Ulfsson, kyrkoherde 68
 Jöran Claesson, se Uggla
 — Månsson, se Stierna
 — Åkesson, se Tott
- Kaas, Jens, dansk ryttmäst. 175
 (Kaffe), Anna Olofsdotter 69
 (—) Kerstin Olofsdotter 69
 — Nils 68
 Kalm, Pehr, prof., naturforskare 172
 Karin Andersdotter, se Oxehufvud
 — Eriksdotter, se Ulfspärre af Broxvik
 — Haraldsdotter 68
 — Larsdotter, se Hård af Segerstad
 Karl Knutsson (Bonde), konung av Sverige 74, 124, 132, 136, 137
 Karl IX, konung av Sverige 100, 140, 141
 Karl X Gustav, konung av Sverige 162
 Karl XIII, konung av Sverige och Norge 32, 99, 100, 171
 Karl XIV Johan, konung av Sverige och Norge 168
 Karl XV, konung av Sverige och Norge 152, 158
 Karl Filip, hertig av Södermanland 100
 Karl Bengtsson, se Örnfoot
 — Döve, se Folkungaätten
 — Karlsson, se Folkungaätten
 — Magnusson, se Oxenstierna
 — Magnusson, se Stjärna
 — Siggesson i Gåselöt 76, 93
 — Ulfsson, se Folkungaätten
 — Ulfsson, se Sparre av Tofta
 Karström, Wilhelm, distriktschef 165
- Katarina av Sachsen-Lauenburg, drottning av Sverige 85
 — Karlsdotter (Gumsehuvud), drottning av Sverige 132
 — II, kejsarinna av Ryssland 18, 145
 — Bengtsdotter, se Lejon
 — Magnusdotter, se Porse
 — Petersdotter 133, 134
 — Ulfsdotter (Ulvåsaätt), den heliga 121
 Kellgren, Johan Henrik, förf. 61
 Kempe, Abraham, kanslist 141
 Kerstin Andersdotter, se Oxehufvud
 — Månsdotter, se Stierna
 — Olofsdotter, se Kaffe
 — Svensdotter, se Ribbing
 Kettil Jonsson 136
 Kleberg, Henrik Johan Saxo, kapten, sekr. 135
 — Johan Wilhelm, kronofogde 45
 Kleen, Anders, kvartermäst. 159
 — Emil Andreas Gabriel af, fil. och med. dr 160
 — Johan af, gen.-löjtnant 159
 — Johan, korpral 159
 — Johan, kvartermäst. 159
 — Carl William (Willy) af, öfverste 159 f
 Knorring, Sofia Margareta von, f. Zelow, författarinna 95
 Knut, hertig av Reval 123
 Knut Erengislesson, riddare 133
 — Mickelsson i Vinketomta, kvartermäst. 76, 94
 — Nilsson, se Lilliehöök af Fårdala
 — Sigvidsson 128, 129
 Kornerup, Björn Stisgaard, dansk ordenshistoriograf, öfverarkivarie 173 f
 Koskull, Georg Adolf, frih., kammarherre, landshövd. 37
 Kristian II, konung av Sverige, Danmark och Norge 77
 Kristiern från Öland, fogde 134, 135
 — Kristiernsson 134
 — Nilsson, se Vasa
- Kristina, g. m. Folke Petersson 137
 — Bengtsdotter, se Lejon
 — Jonsdotter, se Rickebyätten
 — Jonsdotter, se Stjärna
 — Kristiernsdotter 134
 — Kristiernsdotter, se Vasa
 — Våmundsdotter 135
 Kristoffer, konung av Sverige 132
 Kromnow, Ernst Åke, kansli-råd 176
 Krumme, ått 175
 — Nils 175
 Kruse, se Crusebjörn
 Krusenstjerna, Agnes Julie Fredrika von, förf. na 154
 Krutmeijer, Mårten, borgmäst. 2
 Kråka, Knut 119
 Kuhlman, ått 172
 Kurck, ått 172
 Kvarzelius, Svante Herman, landshövd. 156
 Kyle, Anna Klasdotter 89
 Kyrning, Mats 134
 — Peter, d. y. 134
 — Simon 134
 Körning, se Kyrning
- Lagerbring, Sven, prof. 6, 149 f, 173
 Lagerheim, Carl Herman Teodor Alfred, frih., utrikesminister, gen.-dir. 158
 Lagerhjelm, Per, assessor 49
 Lagrelius, Einar, direktör 176
 Lamberg, Jan, kommerseråd 35, 42
 Landgren, Maria 158
 Landquist, John, prof. 145—151
 Lange, Karl 133
 Lantingshausen, Albrekt von, greve, överkammarherre, gen.-major 56, 57
 Lars Haraldsson, se Båt
 — Henriksson, rättfogde 116
 — Karlsson, se Sparre
 — Magnusson, se Leopard
 — Sandersson 74, 76, 89
 — Tyste i Torp 73, 76 78
 Larsson, Jacob Timotheus, statsråd 156
 — Yngve, borgarråd 156
 Laurén, Clas Fredrik, generalkrigskommissarie 164

- Laurentius Olai Gestricius, kyrkoherde 110
 — Petri, ärkebiskop 113, 161, 162
 — Tiste, borgare 79
 Laurin, Thorsten Olof, dir., konstsaml. 174
 Lauritz Hattemager 174
 Leibnitz, Johann Jacob, tysk präst 174
 Leijonhufvud, Samuel Abraham, frih., president 173
 Leikardt, Andreas, vattenkonstmäst. 174
 (lejon), Bengt Hafriðsson, lagman 126, 131
 (—) Katarina Bengtsdotter 126, 127
 (—) Kristina Bengtsdotter 126
 (—) Ramfrid Hafriðsson 126
 Lejonansikte, släkter 140
 (Lejonansikte), Bengt Nilsson, riddare 137, 138, 140
 (—) Brud Bänason 140
 (—) Ingeborg Arvidsdotter 137, 138
 (—) Jöns Brudsson 140
 (—) Nils Bengtsson 140
 (Lejonlilja), Anders Eskilsson, riddare 134
 (—) Eskil Andersson 134
 (—) Ingeborg Eskilsdotter 134
 Lemke, Johan Philip, bataljmålare 173
 Lemnius, Vilhelm, doktor, läk. 105
 Leonard Ödesson, se Örnfot (Leopard), Lars Magnusson, riddare 133
 Leopold, Carl Gustaf af, tit. statssekr., skald 33
 Lewenhaupt, Adam Ludvig, greve, general 168
 Lidén, Bror Per Evald, prof. 5
 Liedgren, Lars Jan, arkivarie 176
 (lilja, vingad), Anund Haraldsson, riddare 126
 (—) Helga Anundsdotter 126
 (Liljesparre), Bengt Abjörns-son, riksråd, lagman 80
 Lillie, Johan Otto, frih., överstelöjtn. 171
 Lillie (af Greger Mattssons ätt), Christiern Knutsson 70
 — Margareta 66
 Lillie (af Greger Mattssons ätt), Per Chrismansson, överstelöjtn. 173
 — Per Knutsson, överstelöjtn. 173
 Lilliehorn, Per, konteramiral 27
 (Lilliehöök af Fårdala), Anna Nilsson 68, 70
 (—) Knut Nilsson, härads- hövd. 70
 (—) Nils Pedersson, härads- hövd. 68
 (Lilliesparre af Fylleskog), Ingrid Jönsdotter 68
 (—) Märta Jönsdotter 68
 (—) Olof Jönsson 68
 Lindhagen, Carl Albert, borgmäst., politiker 156
 Lindman, Salomon Arvid Achates, statsminister, konteramiral 154, 156, 158
 Lindquist, Herman, talman 156
 Lindvall, Johan, provinsial- läkare 171
 Ling, Fredrik Vilhelm, kyrkoherde 176
 — Johan Peter, kyrkoherde 176
 Linné, Carl von, arkiater, botanist 143
 Ljungberg, Axel, grosshand- lare 49, 50
 — Erik, sockerbruksidkare 49
 Ljungfors, Åke, fil. dr 120— 122
 Lobwasser, Ambrosius, tysk prof. 141
 Low, David, grosshandlare 35
 Lovisa Ulrika, drottning av Sverige 15
 Lucia, g. m. Olof Jonsson i Högsrum 73, 76
 — Andersdotter, se Olof Jonssons i Högsrum släkt
 — Matsdotter, se Oxen- stierna
 Lund, Pehr af, major 26
 Lundberg, J. M., grosshand- lare 44
 Lychou, Casten, sekr. 165
 Långström, Erland Samuel, tullöverinspektör 169
 Löf, J. G., munsänk 2
 Löfgren, Jonas Eliel, utr.- min., advokat 156, 158
 Lövgren, Oscar Wilhelm, landshövding 161
 Magdalena Karlsdotter, se Bonde
 Magnus Ladulås, konung av Sverige 121, 123, 126
 — Eriksson, konung av Sve- rige 121—123, 128, 132
 — Birgersson, hertig 121, 122
 — Gregersson, se Folkunga- ätten, oäkta
 — Håkansson, se Stjärna
 Manderström, Christoffer Rutger Ludvig, greve, utrikesstatsminister 152
 Mannerstråle, Märten Chris- toffer, kapten 52, 53
 Margareta, unionsdrottning 79, 81
 — (Leijonhufvud), drott- ning av Sverige 91
 — Andersdotter, se Ekeblad
 — Henekadotter, se Bek- man
 — Karlsdotter, se Sparre av Tofta
 — Kristiernsdotter 134
 — Likvidsdotter 134
 — Matsdotter, se Sparre
 — Abjörnsdotter, se Sparre
 Maria Jonasdotter 62, 63
 Marina Olofsdotter, se Oxe- hufvud
 Marks von Württemberg, Erik Teodor, frih., utr.- kesminister, justitieråd 156
 Marmontel, Jean-François, fransk förf. 15 ff
 Martin Bengtsson, se Färlor, två
 Martin, Johan Fredrik, kop- parstickare 51
 Mats av Langserum, se Oxenstierna
 — Gustavsson, se Sparre
 — Håkansson 130
 — Jakobsson, redogörare 116
 — Kättilmundsson 133, 138, 139
 — Nilsson, se Oxenstierna
 — Pedersson i Ekeby, väp- nare, härads hövd. 71
 — Pedersson, se Store
 — Torstensson, se Oxen- stierna af Eka och Lindö
 — Tyrnersson, riddare 133
 — Abjörns-son, se Sparre
 Meck, Erik Johan, överste 169
 Merkel, släkt 2

- Messenia, Anna, g. Rechenberg 107
 Mickel Arvidsson, se Uggla
 Mikael Hansson, rådman 116
 Milow, J. N., handlande 39
 Modig, Einar, envoyé 157 f
 — Otto, revisor 158
 Mölin, Carl Hjalmar Valentin, etsyare 174
 Montgomery, Magdalena (Malla), g. Silfverstolpe, förf:nä 148
 Morkov (Morcoff), Arkadij Ivanovitj, greve, rysk minister 144
 Munck, Adolf Fredrik, greve, landshöv. 27
 Munibe, Ramón de 174
 Muræus, Stephanus Laurentii, kyrkoherde 141
 Murray, Uno, handelsbokhållare 165
 Münter, Anna Maria, g. Krutmeijer 2
 Måns Jonsson 79
 — Pedersson, se Stierna
 — Svensson, se Some
 Månsson, Fabian, förf. 4
 Märta Hemmingsdotter 79
 — Jönsdotter, se Lilliesparre af Fylleskog
 — Månsdotter 63
 Möller, Fritz Gustav, statsråd 156
 Mörner (af Morlanda), Christine Charlotte, g. Gyllenkrok och Cederström 36
 Nandelstedt, von, släkt 173
 Nathorst, Theophil, sekreterare 50
 Neuman, släkt 172
 Nicolaus Blasii, se Rask
 Nils Bengtsson, se Lejonansikte
 — Bosson, se Grip
 — Carlsson, se Store
 — Hwissing 83
 — Jonsson 80
 — Jonsson, se Stjärna
 — Jönsson, se Oxenstierna af Eka och Lindö
 — Kettilsson, se Vasa
 — Larsson i Femtinge 96
 — Nilsson, bonde 96
 — Pedersson i Kalmar 74
 — Pedersson, se Lilliehöök af Fårdala
 — Torstensson, se Oxenstierna af Eka och Lindö
 Nils Turesson, se Bielke af Åkerö
 — Tyrgilsson, se Färlor, två
 — Åbjörnsson, se Sparre av Tofta
 Nilsson, Erik Agabus, statsråd 156
 Norén, Adam Otto, auditör 45
 Norrdahl, Helena, g. Wallin 175
 Nyqvist, Gustaf Alarik, öfverste 160
 Odelberg, Carl Victor Wilhelm, bibliotekarie 176
 Olaus Jonsson, häradshöv. 73
 — Petri Angermannus 105
 — Petri Medelpadius, rektor 109—112
 Olof Andersson 103
 — Andersson i Vinketomta 76, 91—95
 — Andersson, se Oxehufvud
 — Finne, predikant 108
 — Hermansson 73, 76, 91
 — Jonsson i Högsrum 71—73, 76, 82, 91, 93, 95
 — Jonsson, skrivare 75, 76
 Olof Jönssons i Högsrum släkt 71—95 (släkttavla 76)
 (Olof Jönssons i Högsrum släkt), Anders Olsson 73, 74, 76
 (—) — Olsson till Gärde 75, 79
 (—) Anna Andersdotter 74, 76—79, 82, 84, 89, 90, 93
 (—) Birgitta Jönsdotter 73, 76
 (—) Elin Andersdotter 74, 76, 90, 91
 (—) Gertrud Andersdotter 74—76, 84
 (—) Ingeborg Olofsdotter 73, 76, 91
 (—) Jöns Olsson 73, 76, 79
 (—) Lucia Andersdotter 74—76, 89, 90, 92, 93
 Olof Jönsson, se Lilliesparre af Fylleskog
 — Jönsson, se Stenbocksätten, äldre
 — Knutsson Wachtare, se Wachtorn
 — Nilsson, borgmäst. 114, 119
 — Pedersson, se Humbla
 — Tyste, väpnare 76, 78, 82
 Olsson, Elias, bergsman 172
 Oscar I, konung av Sverige och Norge 49, 100
 Oscar II, konung av Sverige 3
 Oster, Nicolas, apostolisk vikarie 174
 Oxehufvud, ätt 64—70, 176
 (—) Anders Olofsson, ryttmäst. 67—69
 (—) — Olofsson, häradshövding, reg.-kvartermäst. 66, 69
 (—) Anna Olofsdotter 67, 69
 (—) Beata Andersdotter 69
 (—) Brita Olofsdotter 68
 (—) Cecilia Olofsdotter 69
 — Christer, kornett 70, 171
 (—) Christina Andersdotter 70
 (—) Elisabeth Andersdotter 70
 (—) — Olofsdotter 65
 (—) Erik Andersson 69
 (—) Estrid Olofsdotter 68, 70
 (—) Karin Andersdotter 69
 (—) Kerstin Andersdotter 68
 (—) Marina Olofsdotter 68
 (—) Olof Andersson, ryttmäst. vid Smålands rytartare, ståthållare 65, 66, 171
 — — Andersson, reg.-kvartermäst. 70
 — — Axel, kapten 171
 Oxenstierna, ätt 124 ff
 (Oxenstierna), Bengta Matsdotter 127, 128, 130
 (—) Gjurd Nilsson 127, 131
 (—) Holmborg Matsdotter 127
 (—) Ingeborg Matsdotter, abbedissa 127
 (—) Karl Magnusson, lagman 137
 (—) Lucia Matsdotter 127, 130, 131
 (—) Mats av Langserum 130
 (—) Mats Nilsson 131
 (Oxenstierna af Eka och Lindö), Arvid Bengtsson, riddare, riksråd 127, 130, 131, 133
 (—) Bengt Jönsson, riksföreståndare 124, 136, 137
 (—) — Nilsson, riddare, riksråd 126—131, 137
 (—) — Torstensson 127, 129
 — Carl Eriksson, frih., riksråd 140
 (—) Gjurd Godhe 127, 130

- (Oxenstierna af Eka och Lindö), Håkan Torstensson, kanik, kyrkoherde 128, 129, 131
 (—) Jöns Bengtsson, riddare 125, 127, 130, 137
 (—) — Bengtsson, ärkebiskop, riksföreståndare 136, 137
 (—) Mats Torstensson 129, 130
 (—) Nils Jönsson, riksföreståndare 124
 (—) — Torstensson 126, 127, 131
 (—) Sten Kristiernsson, riddare, riksråd 80, 125
 (—) Torsten 130
 (—) — Gjurdsen 131
 Oxenstierna (af Korsholm och Wasa), Johan Gabriel, greve, riksmarskalk, skald 16, 17, 24 ff, 29
 Oxenstierna (af Södermöre), Axel, greve, rikskansler 173
 Palbitzki, Alexander, frih., kammarherre 171
 Palm, Carl Ulrik, konsthandlare 171
 Palmstierna, Erik Kule, frih., utrikesminister, envoyé 154, 155, 157
 Papen, Franz von, tysk rikskansler 158
 Pechlin, Carl Fredrik, frih., gen.-major 25
 Peder, Per, Peter
 Peder, kaplan 104
 — Erici, kaplan 108
 — Jonsson, se Bååt
 — Karlsson, se Store
 — Månsson, se Stierna
 — Nilsson i Kalmar 74, 76
 — Nilsson i Råplinge 74
 — Turesson, se Bielke af Åkerö
 Peringsköld, Johan, kansli-råd 139
 Perlestikker, Anders Pedersen, dansk präst 170
 Persson, Daniel, i Tällberg, politiker 156
 Petersson, Per Alfred, i Påboda, statsråd 156
 Petre, släkt 175
 Petrus Matthei 105
 — Michaelis Ostrogotus, biskop i Linköping 102
 — Michaelis Stockholmensis, se Fecht
 Piper, Gustaf, greve, major, överstekammarjunkare 38, 41
 Pontin, Magnus Martin af, medicinalråd 57
 Poppus, Elisabeth, g. m. J. J. Berzelius 51—53, 59, 60
 — Fredrik Gabriel, löjtnant 55—57
 — Gabriel, statsråd 50, 51, 54, 56
 (Porse), Birgitta Magnusdotter 125, 131—134
 (—) Katarina Magnusdotter I 133
 (—) — Magnusdotter II 133
 — Knut 133
 — Magnus Knutsson 133
 Porse, Peter, dansk frälseman 133
 Preis, Joachim Fredrik, frih., envoyé 142, 143
 Prinzencreutz, Abraham Roland von, statssekreterare 37
 Puke, Erik Kettilsson, marsk 135
 — Jon Kettilsson 135
 (—) Sigrid Kettilsdotter 135
 Raab, Adam Christian, frih., kapten 153, 163
 — Claes Hugo Fredrik, frih., gen.-major 153, 163
 Radstock, G. A. W. Waldegrave, lord R., eng. väckelsepred. 155
 Ragnvald Knapphövde, konung av Sverige 175
 Rambach, Johann Jacob, tysk superintendent 174
 Ramborg Israelsdotter, se And
 — Nilsson, se Vasa
 Ramfrid Hafriksdotter, se Lejon
 Rappe, Henrik August, frih., kapten 163
 Rask, Nicolaus Blasii, k. sekreterare 107, 108
 Rasmus Ludvigsson, genealog, krönikeskriver 72—75, 79, 84, 93, 94, 124, 130, 131
 Rechenberg, släkt 107
 Reginald Olavi, magister 105, 106
 Rehn, Jean Eric, arkitekt 171
 Reuterholm, Gustaf Adolf, frih., president 32, 171
 Rhezelius, Johan Håkanson, antikvarie, borgmäst. 74
 Ribbing, Christoffer Pederson, ståthållare 70
 — Brita 69
 — Gustaf Svensson 67
 (—) Kerstin Svensdotter 67
 — Olof, överste 176
 — Sven († 1577) 68
 Richardson, Janne, garverifabrikör 172
 (Rickeby-ätten), Kristina Jonsdotter 135
 Riif, Jakob Tomasson, byggmäst. 175
 Rinman, Erik Benjamin, publicist 161
 (Rosengren), Ingeborg Jakobsdotter 64
 (—) Jakob Turesson, riksråd, ståthållare 64, 89
 (—) Ture Jakobsson, ståthållare 64
 (Rosenstråle), Holmsten Eriksson, väpnare 80
 (rosor, tre), Folke Knutsson, domprost 126
 Rudin, Waldemar, prof. 3
 (Rumbysläkt), Filip Finvidsson, ridd., riksråd 134
 (—) Jedvard Filipsson 134
 Ruska, Lyder 135
 Rydén, Klas Värner, statsråd 156
 Rydqvist, Johan Erik, språkforskare 165
 Rylander, D. J., aktuarie 37
 Rynning, Märta Eriksdotter 89
 — Peder, fogde, väpnare 73, 77
 Rörrik Birgersson, se snedbjälke
 Saltza, Evert Fredric von, greve, överstekammarjunkare 171
 Sandberg, Johan Gustaf, målare 50
 Sandels, Johan August, greve, president, fältmarskalk, riksståthållare 168
 Sander Jönsson 74, 76
 Sandler, Richard Johannes, statsminister, landshöv. 156
 Scheffer, Carl Gunnar Ulrik, statsheraldiker 97
 — Ulrik, greve, kanslipres. 15, 18

- Scherembeke, tysk ätt 134, 135
- Schlytern, Herman, kammarsskrivare 171
- Schotte, Per Axel Viktor, statsråd 156
- Schwartz, Gustaf Magnus, prof. 54
- Schück, Herman, fil. lic. 121
- Sederholm, Gustaf, landshövd. 101
- Sehlberg, Erik 142
- Seldener, Henrik, auditör 45
- Serenius, Jakob, biskop 142—144
- Sven, kyrkoherde 143
- Sergel, Johan Tobias, bildhuggare 171
- Sestrid, g. m. Karl Magnusson 137
- Knutsdotter 133
- Magnusdotter, se Stjärna
- Matsdotter, se Stjärna
- Setterquist, Eric Adolph, orgelbyggare 172
- Sigismund, konung av Sverige och Polen 65, 107
- Sigrid, hustru, bryggerska 104, 109
- Kettilsdotter, se Puke
- Sigvid Bengtsson 130
- Silverstolpe, Gustaf Abraham, rikshistoriograf, kyrkoherde 173
- Siöblad, ätt 124
- Sjöblad, Sofia, se Sofia Olofsdotter
- Sjöborg, Adolf Magnus, provinsialläkare 171
- Sofia 171
- Skytte (af Duderhof), Bengt, riksråd, president 173
- Slatte, Gudmund Sonesson, stathållare 75
- Peder, väpnare 74—76
- Sone Pedersson, fogde 74—76, 90, 92
- Slaweka, medeltidsätt 124 (snebjälke), Rörík Birgersson, riddare 126
- Sofia Olofsdotter 76, 94
- Solander, släkt 175
- (Some), Germund Svensson, stathållare 87
- Måns Svensson 87
- Sone Pedersson, se Slatte
- (Soop), Brita Haraldsdotter 67
- (sparre), Abjörn, se (Sparre), Abjörn
- Arvid Karlsson, kanik 133
- (sparre), Bengt Abjörnsson 127, 129, 130
- Sparre, Carl († 1791), frih., riksråd, överstathållare 174
- Carl Gustaf, frih., envoyé 142, 143
- (sparre), Elena Abjörnsdotter 128, 129
- Gustav Abjörnsson, riddare 127—129
- Ingegerd Larsdotter 133
- Ingrid Abjörnsdotter 128, 130
- Lars Karlsson, riddare 133
- Margareta Matsdotter 129
- Abjörnsdotter 129
- Mats Gustafsson, riddare 128, 129
- Abjörnsson 129
- Abjörn 130
- Sparre (af Rossvik), Knut 94
- (Sparre av Tofta), Ingeborg Nilsdotter 131
- Karl Ulfsson, marsk 137
- Margareta Karlsdotter 137
- Nils Abjörnsson, riddare, riksråd 127, 131, 137, 139
- Ulf Abjörnsson 134, 136, 139
- Abjörn Sixtensson, drots 137
- (Sparre av Vik), Gustaf Arvidsson, riddare, riksråd, lagman 126
- Spens, Carl Gustaf, greve, major 37
- Jakob Melker, greve, häradshövd. 37
- (spets från sidan), Arvid Kettilsson 133
- Staaff, Karl Albert, statsminister 154
- Stanislaw August, konung av Polen 18
- Sten Bengtsson, se Bielke af Åkerö
- Kristiernsson, se Oxenstierna af Eka och Lindö
- Olsson 76
- Ravalldsson i Gåselöt 76, 93
- Turesson, se Bielke af Åkerö
- (Stenbock), Erik Gustafsson, frih., riksråd 68
- Gustaf Eriksson, frih., riksråd 68
- Stenbock, Gustaf Olofsson, frih., riksmarsk 134
- (Stenbocksätten, äldre), Olof Jönsson 133, 134
- yngre 130
- (Stierna), Arvid Månsson, ryttmäst., häradshövd. 68
- Hillevi Månsdotter 67, 69, 70
- Jöran Månsson, stathållare 68
- Kerstin Månsdotter 65, 176
- Måns Pedersson, lagman 65
- Per Månsson, ryttmäst. 67
- (stjärna), Bengta Matsdotter 133, 134
- Gustaf Matsson, riddare 133
- Håkan Karlsson 130
- Jon Nilsson, riddare 134, 135
- Karl Magnusson 137
- Kristina Jonsdotter 134
- Magnus Håkansson 137
- Nils Jonsson d. ä., lagman 134, 136
- Jonsson d. y. 134, 136
- Sestrid Magnusdotter 137, 138
- Matsdotter 133
- Stolpe, Sven, förf. 145
- (Store), Mats Pedersson 70
- Nils Carlsson 68
- Per Karlsson 67
- Strand, Per Zacharias, orgelbyggare 172
- Strähle, Daniel, orgelbyggare 172
- (Stubbe), Harald Karlsson, riddare 132
- Sture (sjöbladsätten), Sten, d. ä., riksföreståndare 74, 80, 90, 91
- (—; Natt och Dag), Svante Nilsson, riksföreståndare 80
- Svante Stensson, greve, riksmarsk 89
- Sune Jonsson, se Bååt
- Swahn, Sven-Öjvind, hembygdsforskare 171
- Svanberg, Lars Fredrik, prof. 50
- Svantepolk Knutsson, riksråd, lagman 120—123
- Swartz, Carl Johan Gustaf, statsminister 156

- Swedberg, Jesper, biskop 173
- Swedenborg, Emanuel, religionsstiftare, vetenskapsman 173
- Svedenstierna, Erik Thomas, övermasmäst. 146
- Swedin, Johan, litteratör 58, 59
- Sven Nilsson, häradshövd. 75, 76
- Sverker d. y. (Karlsson), konung av Sverige 175
- Svärd, ätt 172
- Sydow, von, släkt 169, 170
- Sydow, Adolf Petter von, kommerseråd 50
- David, amtman 170
- Tawast, Johan Henrik, greve, general 163
- Tegnér, släkt 96
- Tegnér, Alice Charlotta, f. Sandström, tonsättarinna 171
- Esaias, biskop, skald 47, 173
- Jakob, protokollsekreterare 171
- Tersmeden, Jakob, bruksägare 173
- Teschitel, J., tysk pater 175
- Thomander, Johan Henrik, biskop 175
- Thorild, Thomas, skald 26, 175
- Thorsson, Fredrik Vilhelm, statsråd 156
- Thorstanus, ölandsprost 71
- Tingsten, Lars Herman, general 160
- Torsten, se Oxenstierna af Eka och Lindö
- Gjurdsen, se Oxenstierna af Eka och Lindö
- Lennartsson, se Forstena-släkten
- Simonsson 130, 131
- Vigolfsson 127, 130, 131
- (Tott), Jöran Åkesson 89
- (Tott af Skedebo), Ingeborg Åkesdotter 74
- Trolle, Arvid Birgersson, riddare, lagman 74
- Birger, d. ä. 138
- Eric Birger, utrikesminister, landshövd. 156
- Gustaf, ärkebiskop 77
- Ture, riddare, riksråd 89
- Trolle-Wachtmeister, se Wachtmeister af Johannishus
- Trygger, Ernst, justitieråd, statsminister 154, 156, 158
- Tunäus, finländsk prästsläkt 172
- Tunborg, Anders Niclas, mineralog 174
- Ture Jakobsson, se Rosengren
- Turesson, se Bielke af Åkerö
- (Uggla), Brita Claesdotter 70
- (—) Claes Arvidsson, befallningsman 69
- (—) Jöran Claesson, kammarråd 70
- (—) Mickel Arvidsson, häradshövd. 68, 69
- Ulf Fase, se Folkungaätten
- Holmgersson, kanik 126
- Åbjörnsson, se Sparre av Tofta
- (Ulfsparre af Broxvik), Erik Jöransson, marskalk 70
- (—) Karin Eriksdotter 70
- (Ulfsparre eller Hjortösläkten), Ingeborg Christersdotter 76, 93, 94
- (Ulv), Gotskalk Bengtsson, ridd. 132
- Undén, Bo Östen, utrikesminister 156
- Utter, Peder Månsson, genealog 131
- Wachtmeister (af Johannishus), Carl Axel Trolle, greve, riksdrots, justitiestatsminister 25, 26
- Hans Gabriel Trolle, greve, justitiekansler 32, 51
- Wachtorn, Olof Knutsson, kapten 76, 95
- Wadström, Carl Bernhard Philonegros, komminister, samlare 172
- Wahlberg, Peter Fredrik, prof. 57
- Valdemar Birgersson, konung av Sverige 121, 122
- Atterdag, konung av Danmark 81
- Magnusson, vice lagman 121—123
- Valerius, Johan David, kansliråd, skald 50
- Wallenberg, Knut Agaton, finansman, utrikesminister 156
- Waller, Axel Erik, lasaretsläkare, boksaml. 175
- Wallin, Johan Olof, ärkebiskop, skald 47, 175
- Vasa, ätt 124 ff
- (Vasa), Ebba Eriksdotter 89
- (—) Johan Kristiernsson, riddare, riksråd 136
- (—) Kristiern Nilsson, riddare, riksråd, drots 124, 125, 137
- (—) Kristina Kristiernsdotter 137
- (—) Nils Kettilsson, häradshövd., väpnare 134—137
- (—) Ramborg Nilsdotter 137
- Weidenhielm, Erik Oscar, gen.-löjtnant 163
- Wennäsius, Erik, aktuarie 138
- Wihlborg, Hedda, g. Almquist 2
- Viktoria, drottning av Sverige 157
- Winstrup, Peder, biskop 173
- Vitzen, se Fitzen
- Voltaire, François Marie de, fransk förf. 15, 21, 23
- Wrangel, Herman Georg Valdemar, gen.-löjtn. 156
- Wrede (af Elimä), Fabian Jacob, frih., gen.-major 57
- Vämund 135
- Wöhler, Friedrich, tysk kemist 50
- Völschow, Carl Matthias, kornett, samlare 171
- Zelow, Christer, överstelöjtn. 76, 95
- Daniel 76, 94
- Olof, amiralitetskapten 76, 95
- Sofia Margareta, g. von Knorring 95
- Zweigbergk, Otto Ferdinand von, publicist 156
- Åbjörn, se Sparre
- Sixtensson, se Sparre av Tofta
- Åkerhielm af Blombacka, Elvine, g. Hamilton 154
- Åkerman, Fredrik Magnus, landskamrerare 35, 41
- Ödgisle Pedersson i Rälla, väpnare, häradshövd. 71, 73
- (Örnfot), Jakob Ulfsson, ärkebiskop 86
- (—) Karl Bengtsson 133
- (—) Leonard Ödesson 139

PERSONHISTORISK TIDSKRIFT

FEMTIOTREDJE ÅRGÅNGEN

1955

UTGIVEN AV

PERSONHISTORISKA SAMFUNDET

GENOM

BERTIL BROOMÉ

STOCKHOLM 1955—1956
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
542561

UTGIVEN MED STATSUNDERSTÖD

INNEHÅLL

	Sid.
Joh. Ax. Almquist 1870—1950. Minnesord. Av <i>Bengt Hildebrand</i>	1—7
Joh. Ax. Almquists tryckta skrifter. Bibliografisk översikt. Av <i>Jan Carl Almquist</i>	8—14
Gustav III och Marmontel. Ett bidrag till det gustavianska skedets opinions-historia. Av <i>Sven Ulric Palme</i>	15—33
John Hall & Co:s konkurs. Av <i>Artur Attman</i>	34—45
L. A. Ekmarcks anteckningar om Berzelius. Utgivna med inledning och noter. Av <i>Arne Holmberg</i>	46—60
Ett bidrag till Georg Ingelgrens biografi. Av <i>Gunnar Thornström</i>	61—63
Samtida anteckningar om adliga ätten Oxehufvud (1573—1625). Utgivna och kommenterade. Av <i>Jan Eric Almquist</i>	64—70
Olof Jonssons i Högrum ättlingar — en öländsk frälsesläkt. Av <i>Herman Schück</i>	71—95
Släkten Tegnér's stamfader. En rättelse. Av <i>Erik Hård af Segerstad</i>	96
Sörmländsk heraldik på utställning i Kungstornet i Nyköpingshus. Av <i>Ivar Schnell</i>	97—101
Petrus Michaelis Fecht. Nya bidrag. Av <i>Gustav Sjöberg</i>	102—113
En riksdagsresa år 1614. Borgmästaren Olof Pederssons räkenskap över sina utlägg vid riksdagen i Örebro. Utgiven med inledning av <i>Folke Sleman</i>	114—119
Titeln »domicellus» och dess samband med dateringen av Svantepolk Knuts-sons första gåvobrev till Vreta kloster. Av <i>Sven Axelsson</i>	120—123
Recensioner	124—176
Ätterna Oxenstierna och Vasa under medeltiden. Av <i>A. Filip Liljeholm</i>	124—138
Matts Kättilmundsson. Av <i>Hans Gillingstam</i>	138—139
Virserums medeltid. Av <i>Hans Gillingstam</i>	140
Carl Carlsson Gyllenhielms litterära verksamhet. Av <i>Sven-G. Haverling</i>	140—142
Olof Bromans Hälsingelätkter. Av <i>Bertil Broomé</i>	142
Jakob Serenius. Av <i>David Lundström</i>	142—144
Gustav III:s resa till Italien. Av <i>Nils Ludvig Rasmusson</i>	144—145
John Landquists Geijersbiografi. Av <i>Bertil Boëthius</i>	145—151
Carl XV. Av <i>Torgny Höjer</i>	152
Adam Christian Raab. Av <i>Bertil Broomé</i>	153
Hugo Hamiltons dagböcker. Av <i>Ake Kromnow</i>	153—154
Erik Palmstiernas dagboksanteckningar. Av <i>Curt Kempff</i>	155—157
Diplomatminnen. Av <i>Ake Kromnow</i>	157—159
Willy Kleens memoarer. Av <i>Curt Kempff</i>	159—161
Publicistminnen. Av <i>Curt Kempff</i>	161
Biskopstillsättningarna i Sverige. Av <i>David Lundström</i>	161—162
Kalmar regementes personhistoria. Av <i>Bertil Broomé</i>	162—163
Bokbindarminnen. Av <i>Uno Willers</i>	163—164
Löfholmens teatersällskap. Av <i>Torgny Höjer</i>	164—165

	Sid.
Matrikel över Vitterhetsakademiens ledamöter. Av <i>Bertil Broomé</i> . . .	165
Lagsagor och domsagor i Sverige. Av <i>Bertil Broomé</i>	165—166
Finska adelns ättartavlor. Av <i>Bertil Broomé</i>	166
Nyare svenska urkundspublicationer. Av <i>Bertil Broomé</i>	167—169
Nyare genealogisk litteratur. Av <i>Bertil Broomé</i>	169—170
Perlestikkerbogen. Av <i>Bertil Broomé</i>	170
Tidskriftsöversikt	171—176
Rättelse till Jan Eric Almquist. Samtida anteckningar om adliga ätten Oxehufvud (1573—1625) i PHT 1955, s. 65	176
Meddelande angående Personhistoriska samfundet	176
Förkortningslista	177
Personregister	178—188

BETALD ANNONSPLATS

Medlemsavgiften i Personhistoriska Samfundet är kr. 15:— pr år + 70 öre för porto och uttages som postförskott för Personhistorisk Tidskrift. Önskan om inträde anmäles till Samfundets sekreterare, docenten BERTIL BROOMÉ, Krigsarkivet, Stockholm 80.
Bokhandelspris för löpande årgång är kr. 18:—.